

VRIJE JOURNALISTIEK, WEERBARE DEMOCRATIE

Over het vitale belang van journalistiek voor de samenleving

Inhoud

Samenvatting 4

1. Inleiding 11

2. Invalshoek, begrippen en afbakening 15
2.1. Invalshoek 15
2.2. Begrippen en afbakening 16

3. Journalistiek in een veranderend krachtenveld 21
3.1. Journalistieke vrijheid in historisch perspectief 21
3.2. Journalistieke vrijheid onder druk 22
3.3. Het Rijnlandmodel: streven naar balans tussen samenleving, markt en staat 24

4. Barsten in het samenspel tussen journalistiek, markt, samenleving en staat 29
4.1. Bewegingen op de markt 29
Platformisering en generatieve AI 29
Afhankelijkheid van Amerikaanse platforms 33
4.2. Bewegingen in de samenleving 33
Afnemend vertrouwen in de journalistiek 33
Van collectiviteit naar connectiviteit 35
Wantrouwen vanuit de politiek 35
4.3. Bewegingen in de geopolitieke sfeer 36
Toename van mis- en desinformatie 36
Beïnvloeding vanuit statelijke actoren 36
Roep om maatschappelijke weerbaarheid 38
Journalistiek als noodzakelijk tegenwicht 39

5. Conclusies en aanbevelingen 41
5.1. Conclusies 41
5.2. Aanbevelingen aan de Rijksoverheid 42
5.3. Overwegingen voor de journalistieke sector 58
5.4. Slotwoord 60

Bijlage 1: Commissieleden 63

Bijlage 2: Gesprekspartners 64

Bijlage 3: Literatuur 69

Samenvatting

De journalistieke vrijheid in het Koninkrijk der Nederlanden (hierna: Nederland) staat onder druk. Zowel in Europees Nederland als in het Caribisch deel van het Koninkrijk heeft de journalistiek te lijden onder technologische en geopolitieke ontwikkelingen die haar verdienvermogen, autonomie en zichtbaarheid aantasten. Dat is bedreigend voor journalistieke organisaties en journalisten zelf, maar evenzeer voor de kwaliteit van informatie in onze democratische rechtsstaat.

De journalistiek bekleedt in die rechtsstaat een wezenlijke functie. Zij informeert burgers, stimuleert het publieke debat en controleert de overheid en de markt. Raakt die functie verzwakt, dan tast dat het functioneren van de democratie aan. In een tijd van oplopende maatschappelijke en geopolitieke spanningen vormt dit een wezenlijk gevaar voor de weerbaarheid van Nederland.

De Raad voor Cultuur roept met voorliggend advies de Nederlandse minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap daarom op de vitale functie van de journalistiek voor de democratische rechtsstaat expliciet te erkennen en maatregelen te treffen om deze functie beter te beschermen en te versterken. Hierbij is specifieke aandacht gewenst voor Caribisch Nederland (de openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba). Tevens doet de raad een beroep op de verantwoordelijke ministers van Aruba, Curaçao en Sint Maarten om ook in de onafhankelijke landen van het Koninkrijk in te staan voor een kwalitatieve, pluriforme, vrije journalistiek.

Probleemanalyse

In dit advies laat de raad zien hoe het speelveld voor de journalistiek de afgelopen jaren drastisch is veranderd. Van oudsher vond uitwisseling van journalistieke informatie plaats in de publieke ruimte en had de journalistiek zelf zeggenschap over de distributie van haar werk. Inmiddels is de informatiemarkt grotendeels overgenomen door (voornamelijk Amerikaanse) bigtechbedrijven met hun online platforms, waar algoritmes in toenemende mate bepalen wat gebruikers te zien krijgen. Selectie- en verdienmechanismes zijn gebaseerd op winstmaximalisatie en marktmonopolie in plaats van op journalistieke principes rond zorgvuldigheid, pluriformiteit en onafhankelijkheid. Sinds de opmars van generatieve AI wordt journalistieke informatie vaker zonder bronvermelding of in vervormde staat doorgesluisd naar de gebruiker, die daarmee steeds minder zicht heeft op de herkomst en totstandkoming van informatie. Dat heeft negatieve consequenties voor de zichtbaarheid van journalistieke bedrijven, journalisten en hun producties en voor het vertrouwen onder burgers in de journalistiek. Bovendien komt een steeds groter deel van de economische waarde van journalistieke content terecht bij bigtechbedrijven in plaats van bij de rechthebbenden. Europese wet- en regelgeving biedt daar vooralsnog onvoldoende bescherming tegen.

Tegelijkertijd is onafhankelijke, betrouwbare informatie meer dan ooit van belang in tijden van toenemende geopolitieke spanningen en onzekerheid. Nederland staat, net als de overige Europese landen, voor een grote weerbaarheidsopgave met het oog op schadelijke inmenging en ondermijning door statelijke en niet-statelijke actoren. Door vertroebeling van de informatiemarkt met misinformatie, nepnieuws en desinformatiecampagnes wordt het voor burgers steeds moeilijker te bepalen welke informatie zij kunnen vertrouwen. In een maatschappij die voor een groot deel draait op informatie-uitwisseling is informatie een strategisch instrument geworden, vergelijkbaar met financiële of militaire middelen. Dat vraagt om een steviger bescherming van de informatie-omgeving.

Tegen bovenstaande achtergrond is een sterke, onafhankelijke journalistiek – die transparante, toetsbare, waarachtige informatie biedt volgens heldere beroeps- en kwaliteitsnormen – cruciaal.

Beleidsaanbevelingen

De Nederlandse Rijksoverheid voert sinds 2017 een beleid om desinformatie te bestrijden. Sinds 2022 ligt er een vernieuwde 'Rijksbrede strategie voor het beschermen van het vrije en open publieke debat tegen desinformatie', die in 2024 werd aangescherpt. Expliciet onderdeel van deze strategie zijn het behoud van een pluriform medialandschap en het stimuleren en gebruiken van publieke alternatieven voor online platforms.

Met het oog op de toenemende militaire en hybride veiligheidsdreiging vanuit statelijke en niet-statelijke actoren ligt er sinds 2024 daarnaast een 'Weerbaarheidsopgave' voor het Rijk, opgesteld door de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV) en het ministerie van Defensie. Ook deze vermeldt het belang van onafhankelijke journalistiek in de aanpak voor maatschappelijke weerbaarheid.

Mede in het licht hiervan doet de raad de Rijksoverheid vijf aanbevelingen, die deel uitmaken van het volgende overkoepelende advies:

Erken het vitale belang van de journalistieke sector voor het functioneren van de democratische rechtsstaat. Neem maatregelen om haar te beschermen en te versterken en draag haar belang voor onze maatschappij actief uit.

Omdat tegelijkertijd de technologische en financiële autonomie van de journalistiek, haar maatschappelijk draagvlak en haar weerbaarheid tegen ondermijning in het geding zijn, beschouwt de raad het bewaken van de journalistieke vrijheid in de democratische rechtsstaat als een interdepartementale opdracht. Hij adviseert de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap samen op te trekken met de ministers van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Economische Zaken en Klimaat, en Justitie en Veiligheid om de journalistiek te beschermen en te versterken. Hij roept de autonome landen in het Caribisch deel van het Koninkrijk op om de krachten tussen de verantwoordelijke ministers te bundelen om bescherming en versterking van de journalistiek te bewerkstelligen.

De raad vertaalt dit advies in de volgende vijf concrete aanbevelingen aan het Rijk:

Aanbeveling 1

Formuleer een integraal, meerjarig, interdepartementaal journalistiekbeleid in samenspraak met de journalistieke sector en betrokken markt- en maatschappelijke actoren.

***Bevordert:** journalistieke innovatie, maatschappelijk draagvlak, technologische en financiële autonomie, geopolitieke weerbaarheid*

De overheid kent enkele waardevolle instrumenten en programma's ter versteviging van de journalistiek. De raad adviseert het Rijk een breder, interdepartementaal beleid te ontwikkelen, gericht op het nationale belang om de democratische functie van de journalistiek te beschermen en te versterken. Dit beleid moet ten dienste staan van de ontwikkeling, autonomie en veiligheid van de journalistieke sector, alsmede van de informatie- en debatfunctie van de journalistiek voor de democratische rechtsstaat. Beleidsinstrumenten dienen bij te dragen aan de volgende vier beleidsdoelen: bevordering van *journalistieke innovatie*, bevordering van *maatschappelijk draagvlak*, bevordering van *technologische autonomie* en bevordering van *geopolitieke weerbaarheid*. Hiervoor kunnen bestaande instrumenten worden gehandhaafd en waar nodig aangescherpt. De overheid dient zich bij het uitwerken van het beleid voorwaardenscheppend op te stellen om de inhoudelijke onafhankelijkheid van de journalistiek te bewaken.

Aanbeveling 2

Neem de journalistiek op als sector binnen de Wet weerbaarheid kritieke entiteiten en wijs binnen deze wet enkele kritieke journalistieke organisaties ('entiteiten') aan waarvan de uitval kan leiden tot maatschappelijke ontwrichting.

***Bevordert:** geopolitieke weerbaarheid*

Ondermijning en ontwrichting vinden in toenemende mate plaats via cyberaanvallen en via pogingen angst en chaos te veroorzaken door het verspreiden van informatie en desinformatie. Onafhankelijke, pluriforme informatievoorziening, tot stand gebracht volgens journalistieke codes of normen, is in zulke situaties cruciaal. Wanneer deze in het gedrang komt, ontstaat een voedingsbodem voor onzekerheid. Onafhankelijke journalistiek om burgers te informeren, ontwikkelingen (inclusief overheidshandelen) te duiden en het maatschappelijk debat open te houden, is wezenlijk in crisistijd.
De raad adviseert daarom de journalistiek te beschouwen als vitale sector waarvan de uitval leidt tot maatschappelijke ontwrichting. Hij adviseert de journalistieke sector op te nemen in de Wet weerbaarheid kritieke entiteiten (Wwke), die bedoeld is om de fysieke weerbaarheid te versterken van organisaties die essentiële diensten verlenen. Daarnaast beveelt de raad aan om de journalistieke sector aan te merken als essentiële entiteit onder de Cyberbeveiligingswet (Cbw), die sinds 15 augustus 2026 van kracht is en gericht is op de digitale weerbaarheid van organisaties.

Aanbeveling 3

Neem een voortrekkersrol bij het initiëren en ondersteunen van een Europese publieke digitale infrastructuur ter bevordering van technologische autonomie.

***Bevordert:** technologische en financiële autonomie, geopolitieke weerbaarheid*

Binnen Nederland en Europa ontwikkelen verschillende innovatieve partijen alternatieve publieke infrastructuren om de afhankelijkheid van Amerikaanse bigtechbedrijven te verkleinen en het maatschappelijk debat terug te brengen naar de publieke ruimte. Soms gebeurt dit op kleine schaal en ontbreken de middelen en de partners om de reikwijdte te vergroten. Vaak ook botsen ontwikkelaars op technische of juridische grenzen, zoals rond interoperabiliteit, privacy, gegevensbescherming en mededinging, die de mogelijkheden voor samenwerking en opschaling beperken. De noodzakelijke investeringen gaan de draagkracht van de sector te boven. Overheidssteun is onontbeerlijk om hier grote slagen te kunnen maken en zo de autonomie en veiligheid van de journalistieke sector sneller te kunnen vergroten.

Aanbeveling 4

Maak actiever gebruik van Europese en internationale wet- en regelgeving om de journalistiek en haar functie voor de democratie te beschermen en te versterken.

***Bevordert:** technologische en financiële autonomie, geopolitieke weerbaarheid*

Op Europees niveau is de laatste jaren gewerkt aan het creëren van juridische kaders om bigtechbedrijven te beteugelen en digitale soevereiniteit te bevorderen. Dit heeft een aantal regelingen opgeleverd die kunnen worden ingezet om de journalistiek en haar functie voor de democratie beter te beschermen. De EU-wetgever kiest vaak voor 'minimumharmonisatie'. In dat geval is het toegestaan om op nationaal niveau in een sterkere bescherming te voorzien, mits de nationale regels niet conflicteren met het EU-recht. In dit licht adviseert de raad de Europese anti-SLAPP-richtlijn te verbreden, de handhaving van bestaande regelgeving (de AVG, de DSM-richtlijn, de DMA, de DSA en de EMFA) te versterken en te anticiperen op toekomstige regelgeving (de AI Act, de EMFA, de CADA en het EUDS). De raad ziet hiertoe een extra aanmoediging in het European Democracy Shield, een pakket aan maatregelen en acties dat de Europese Commissie in 2025 heeft gelanceerd om Europese democratieën te verdedigen tegen een breed scala aan hybride dreigingen. Een belangrijke pijler hiervan is het creëren van betere voorwaarden voor onafhankelijke, pluriforme en toekomstbestendige nieuwsmedia. Ten slotte adviseert de raad het Rijk een alternatief vergoedingensysteem te introduceren via een heffing op content voor AI-aanbieders, zoals reeds uitgewerkt in zijn recente advies *Kunstzinnig boven kunstmatig. Naar een waardengedreven toepassing van AI in de culturele en creatieve sector.*

Aanbeveling 5

Onderzoek hoe de journalistieke infrastructuur in het Caribisch deel van het Koninkrijk structureel kan worden versterkt en agendeer hiertoe dit thema voor het (jaarlijkse) Vierlandenoverleg tussen de cultuurministers van de landen binnen het Koninkrijk.

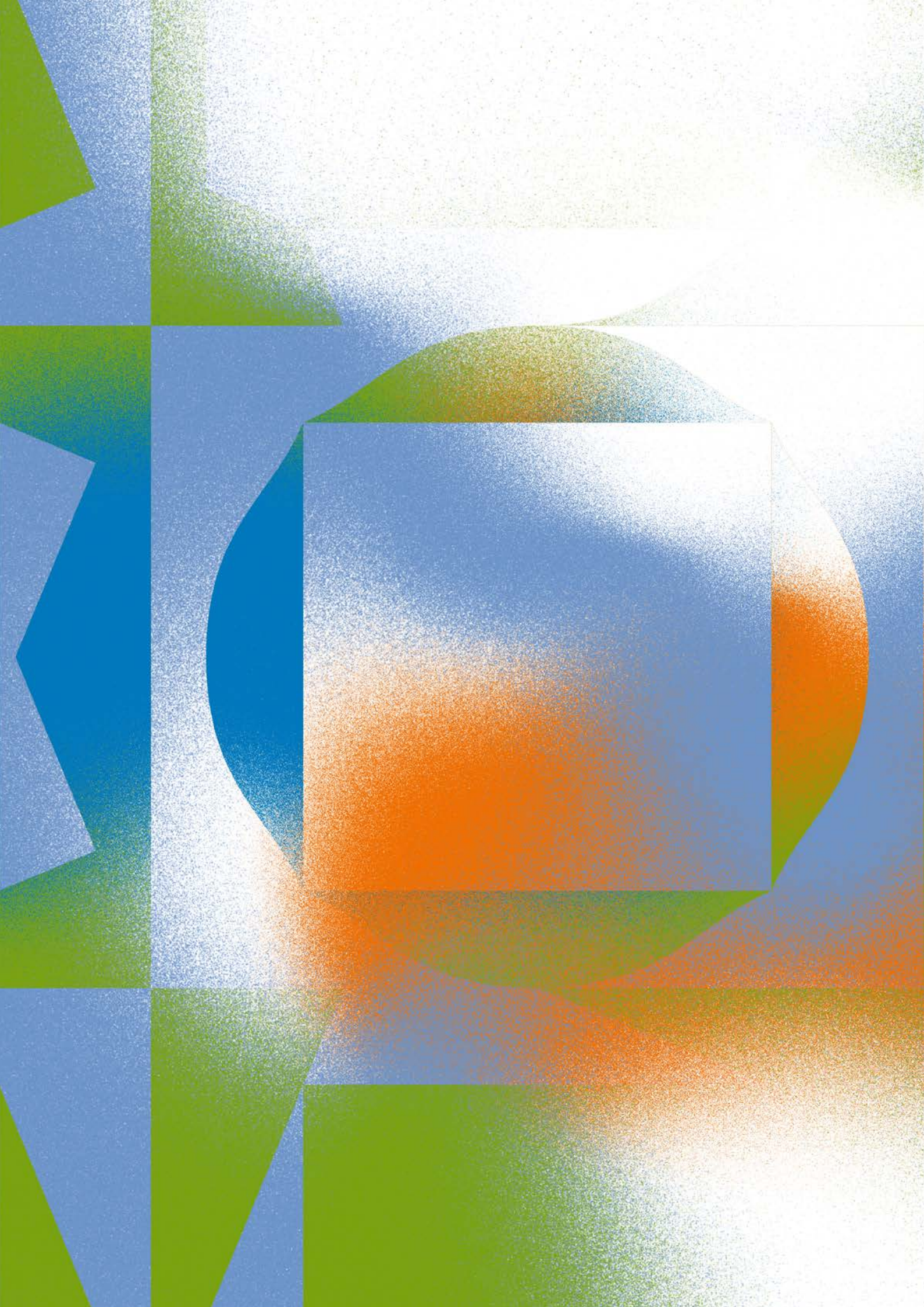
***Bevordert:** journalistieke innovatie, technologische en financiële autonomie, geopolitieke weerbaarheid*

In grote lijnen ziet de journalistiek zich op de zes eilanden geconfronteerd met vergelijkbare uitdagingen als de Europees-Nederlandse journalistiek. Ook hier is sprake van platformisering, toenemende AI-toepassingen en vertroebeling van de informatiemarkt met nepnieuws, desinformatie en AI-gegenereerde *slop*. Door enkele factoren is de situatie in het Caribisch deel echter urgenter en zorgelijker. De journalistieke infrastructuur is op de eilanden dunner. Journalisten en gebruikers zijn hier, meer dan in Europees Nederland, aangewezen op social media als belangrijkste platform. Dat biedt enerzijds snelle, toegankelijke mogelijkheden tot verspreiding maar is funest voor het verdienvermogen van journalisten en mediabedrijven. Bovendien zijn mogelijkheden voor scholing en bijscholing, professionalisering, onderzoek en innovatie in het hele Caribisch deel van het Koninkrijk gering.

De raad adviseert de minister van OCW als vertegenwoordiger van Caribisch Nederland (Bonaire, Sint Eustatius en Saba) dit thema te agenderen in het (jaarlijkse) Vierlandenoverleg met de cultuurministers van de onafhankelijke landen binnen het Koninkrijk: Aruba, Curaçao en Sint Maarten.

Overwegingen voor de journalistieke sector

Een integraal, meerjarig, interdepartementaal journalistiekbeleid kan niet tot stand komen zonder een actieve bijdrage van de journalistieke sector. Bij alle bovenstaande aanbevelingen dient de sector dan ook intensief te worden betrokken. De sector toont zich in de praktijk bewust van de noodzaak tot innoveren, in samenwerking met zakelijke en maatschappelijke partners. Het is van belang om een breed, pluriform aanbod voor een grote diversiteit aan doelgroepen te garanderen door binnen de sector volop ruimte te maken voor alternatieve stemmen, kleinere initiatieven en jonge journalisten, waar die als gevolg van mediaconcentratie, adverteerdersbelangen of beoogd publieksbereik soms gemarginaliseerd dreigen te raken. Transparantie over gehanteerde journalistieke codes en werkwijzen en over het gebruik van AI kan de burger helpen betrouwbare journalistieke van niet-journalistieke informatie te onderscheiden. De raad adviseert de sector om, waar nog niet aanwezig, heldere richtlijnen op te stellen voor het gebruik van AI. Ten slotte dient de sector zelf actief bij te dragen aan de bestrijding van onheus gebruik van journalistiek materiaal door AI-tools.

1.

Inleiding

Een regionale omroep die (met consent) een AI-versie creëert van een van zijn presentatoren om vierentwintig uur per dag uit zijn betrouwbare mond nieuws te kunnen verspreiden. Grote bedrijven die via SLAPP-procedures journalisten aanklagen voor berichtgeving die hun niet bevalt, met als gevolg torenhoge schadeclaims en proceskosten die voor redacties en individuele journalisten niet op te brengen zijn, met steeds vaker zelfcensuur tot gevolg.[1] AI-tools die journalistieke content zonder bronvermelding en los van de oorspronkelijke context verspreiden, al dan niet vervormd of vermengd met andere bronnen. Journalistieke bedrijven die bereik en inkomsten mislopen omdat de online markt voor distributie en advertenties is overgenomen, en wordt beheerst, door big tech. Statelijke en niet-statelijke partijen die doelbewust de Europese of Nederlandse informatiemarkt kapen met misleidende informatie en desinformatie, als onderdeel van bredere ontregelingsstrategieën. Verwarring onder consumenten over welke informatie in de online ruimte al dan niet te vertrouwen is.

Het zijn enkele van de ontwikkelingen die aan de orde zijn gekomen bij het opstellen van dit advies over journalistieke vrijheid. Op het eerste gezicht lijken ze los van elkaar te staan. Volgens de raad zijn het echter verschillende uitingsvormen van een fundamentele transformatie van het journalistieke ecosysteem die zich de laatste jaren voltrekt.

De sterke veranderingen in de productie, distributie en perceptie van journalistiek hangen samen met de veranderende wijze waarop in onze maatschappij informatie wordt geproduceerd, verspreid en geconsumeerd. Het lijkt steeds moeilijker om betrouwbare van niet-betrouwbare informatie te onderscheiden, en journalistiek concurreert met talloze andere informatiebronnen. Tegelijkertijd is onafhankelijke, betrouwbare informatie meer dan ooit van belang in tijden van grote geopolitieke spanningen en onzekerheid. Nederland staat, net als de overige Europese landen, voor een grote weerbaarheidsopgave met het oog op statelijke en niet-statelijke inmenging en ondermijning. Dat vraagt volgens de Raad voor Cultuur om een herbezinning op de rollen van overheid, samenleving en markt bij het faciliteren en beschermen van de journalistieke functie in onze democratische rechtsstaat.

De afgelopen periode heeft een commissie van deskundigen zich in opdracht van de raad beziggehouden met vraagstukken rond journalistieke vrijheid. De resultaten van hun onderzoek en analyse presenteert de raad in dit rapport. Hij verbindt hieraan een advies met vijf aanbevelingen aan de Rijksoverheid, waarbij hij nadrukkelijk ook een rol ziet voor de journalistieke sector en aanverwante markt- en maatschappelijke partijen.

1 SLAPP staat voor *Strategic Lawsuit Against Public Participation*; we komen hier later op terug.

Aanleiding en centrale vraag

De raad ontving de afgelopen jaren uit de media, uit onderzoek en uit gesprekken met het veld zorgelijke signalen over de aantasting van een drietal fundamentele vrijheden in onze maatschappij: de artistieke vrijheid, de academische vrijheid en de journalistieke vrijheid. De academische vrijheid ligt buiten zijn adviesterrein, maar als raad voor kunst, erfgoed en media ziet hij het wel als zijn verantwoordelijkheid zich uit te spreken over de andere twee vrijheden.[2] Over de aantasting van de artistieke vrijheid publiceerde hij eerder dit jaar het advies *Maken (z)onder druk. Artistieke vrijheid als democratisch fundament*, voorbereid door een commissie van deskundigen uit het culturele, academische en maatschappelijke veld onder voorzitterschap van Paul Schnabel.[3] Daarnaast nodigde hij een commissie van deskundigen uit om zich te buigen over de stand van de journalistieke vrijheid in Nederland, voorgezeten door Lem van Eupen. Deze commissie legde hij de volgende centrale vraag voor:

> Wat zijn de grootste bedreigingen voor de journalistieke vrijheid in Nederland, welke ontwikkelingen spelen daarbij een rol en welke handelingsperspectieven kunnen we de overheid en de journalistieke sector aanreiken om die vrijheid te beschermen?[4]

Tevens publiceerde de raad recent een advies over het effect van artificiële intelligentie (AI) op de culturele en creatieve sector, waaronder de media en de journalistiek: *Kunstzinnig boven kunstmatig. Naar een waardengedreven toepassing van AI in de culturele en creatieve sector.*[5] Dit advies werd voorbereid door een commissie onder voorzitterschap van Martijn van der Steen. Waar relevant is bij het opstellen van voorliggend advies gebruikgemaakt van genoemde eerdere adviezen.

Commissie en werkwijze

De commissie die door de raad werd uitgenodigd zich te buigen over de bedreigingen van de journalistieke vrijheid in Nederland bestond uit deskundigen op het gebied van journalistiek, media, digitalisering, democratie, veiligheid en financiering: Lem van Eupen (voorzitter), Daniëlle Arets, José van Dijck, Marcel Gelauff en Tim Sweijs. Zij werden bijgestaan door secretarissen en beleidsadviseurs Lonneke Kok, Joachim Thissen en Renske van der Zee en door jurist Ellen Hardy. De commissie stelde het advies op; de Raad voor Cultuur is eindverantwoordelijk voor het advies. De achtergronden van de commissieleden staan kort toegelicht in bijlage 1.

Tijdens het adviestraject spraken commissie en secretarissen uitgebreid met vertegenwoordigers uit de journalistieke sector en met deskundigen op het gebied van media, platformisering, big tech en veiligheid, zowel uit Europees Nederland als uit het Caribisch deel van het Koninkrijk. Een lijst met gesprekspartners is opgenomen als bijlage bij dit advies. De raad is al zijn gesprekspartners dankbaar voor het delen van hun ervaringen, ideeën en zorgen en nodigt betrokkenen uit om ook na verschijning van dit advies met hem in gesprek te blijven over dit belangrijke onderwerp.

2 Over de bescherming van de academische vrijheid heeft de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) recent twee adviesrapporten uitgebracht, zie KNAW, 2026 (1) en KNAW, 2026 (2).
3 Raad voor Cultuur, 2026 (2).
4 Waar we in dit advies 'Nederland' schrijven, hebben we het ook over het Caribisch deel van het Koninkrijk: de openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba (samen Caribisch Nederland) en de zelfstandige landen binnen het Koninkrijk: Aruba, Curaçao en Sint Maarten. In andere gevallen spreken we van 'Europees Nederland'.
5 Raad voor Cultuur, 2026 (1).

Naast de gesprekken is gebruikgemaakt van diverse recente rapporten en adviezen over de stand van de journalistiek enerzijds en over technologische en geopolitieke ontwikkelingen anderzijds. Het thema journalistieke vrijheid staat momenteel, niet ten onrechte, stevig in de belangstelling. De raad heeft dankbaar gebruikgemaakt van de analyses en gedachten van andere (advies)organisaties en ondersteunt de hierin gedeelde observaties. Alle gebruikte publicaties staan vermeld in de literatuurlijst bij dit advies.

Opbouw van dit advies

In voorliggend advies laten we achtereenvolgens zien waarom de journalistiek belangrijk is voor de democratische rechtsstaat, vanuit welke hoeken de journalistiek op dit moment wordt bedreigd, hoe die bedreigingen negatief inwerken op de journalistieke vrijheid en hoe de journalistiek in het licht van deze bedreigingen kan worden beschermd en versterkt.

In hoofdstuk 2 bespreken we vanuit welke invalshoek we het vraagstuk rond journalistieke vrijheid in dit advies benaderen en lichten we toe hoe we de begrippen journalistiek en journalistieke vrijheid – beide geen absolute begrippen – definiëren en afbakenen. Als uitgangspunt voor dit advies nemen we de bescherming en versterking van de democratische functie die de journalistiek vervult in onze samenleving; een functie die we als wezenlijk zien voor de democratische rechtsstaat.

In hoofdstuk 3 betogen we aan de hand van het Rijnlandmodel hoe de journalistiek in Europees Nederland van oudsher functioneerde in een samenspel tussen markt, samenleving en staat – een model waarop onze democratische rechtsstaat is gebouwd. Dit model functioneerde niet perfect, maar het had als kracht dat zakelijke, maatschappelijke en overheidsinspanningen gezamenlijk de journalistiek en haar functie voor de democratie bevorderden. Hoewel de raad zich ervan bewust is dat dit niet één op één geldt voor de landen en gemeenten in het Caribisch deel van het Koninkrijk, ziet hij voldoende aanleiding ook hun situatie te beschouwen in het licht van dit model.

In hoofdstuk 4 laten we zien hoe het samenspel tussen journalistiek, markt, samenleving en staat de laatste jaren uit balans is geraakt onder invloed van technologische, maatschappelijke en geopolitieke ontwikkelingen. Het krachtenveld waarin de journalistiek opereert is in korte tijd sterk veranderd. De markt heeft aan dominantie gewonnen en de samenleving heeft een stap teruggedaan. De journalistieke sector en daaraan gelieerde maatschappelijke actoren verloren een deel van hun regie sinds internationale bigtechbedrijven de markt zijn gaan domineren. Tegelijk hebben oplopende maatschappelijke en geopolitieke spanningen hun weerslag op de journalistiek; denk aan de moedwillige verspreiding van desinformatie en het intimideren van journalisten. Uit dit hoofdstuk blijkt waarom gezamenlijk optrekken van de journalistieke sector, maatschappelijke partners en overheid nodig is om de democratische functie van de journalistiek te bewaken.

In hoofdstuk 5 ten slotte presenteren we ons advies aan de Rijksoverheid, uiteenvallend in vijf concrete aanbevelingen. Deze zijn alle gericht op het herstel van de balans tussen journalistiek, markt, samenleving en staat, en doen dus een stevig beroep op samenwerking, collectieve inzet en onderlinge versterking van al deze actoren. We sluiten af met enkele overwegingen voor de journalistieke sector.

2.

Invalshoek, begrippen en afbakening

2.1. Invalshoek

Dit advies richt zich primair op de bescherming en versterking van de democratische functie van de journalistiek. Leidende gedachte is dat de journalistiek een vitale kracht is in onze democratie, naast bijvoorbeeld het onderwijs, de wetenschap en de kunst. In ons recente advies *Maken (z)onder druk. Artistieke vrijheid als democratisch fundament* spraken we over het belang van het democratisch middenveld: 'plekken waar verschillende meningen, belangen, perspectieven en ideeën vrijelijk geuit moeten kunnen worden, moeten kunnen botsen en tegen elkaar moeten kunnen worden afgewogen vanuit een algemeen belang.'[6] De journalistiek maakt daar een bijzonder onderdeel van uit. Niet voor niets wordt ze ook wel de vierde macht genoemd, naast de wetgevende, uitvoerende en rechtsprekende macht.

Een groot aantal onderzoeken en rapporten – naast onze eigen verkenningen – maakt gewag van een toenemende druk op dit soort wezenlijke democratische functies en instituties. Onder invloed van toenemende polarisatie en individualisering en een afname van gedeelde publieke ruimte worden collectieve waarden in de samenleving steeds minder als zodanig herkend. 'Gerechtelijke uitspraken worden teruggebracht tot de vermeende politieke voorkeur van de rechter, de objectiviteit van journalisten wordt op allerlei manieren ondergraven. Kunst wordt gereduceerd tot een product van een individu dat daarmee zijn mening expliciteert, in plaats van het werk te zien als een poging om een gesprek te openen met een groter publiek', zoals we het in eerdergenoemd advies formuleerden.[7] Het grotere belang van deze functies en instituties voor de democratie raakt daarmee uit het zicht.

Voor de journalistiek vloeit dat algemene belang direct voort uit haar kernfuncties: het brengen van betrouwbare informatie, het controleren van de macht en het stimuleren van het publieke debat. Dit zijn wezenlijke ingrediënten voor een staatsvorm die gelijkwaardige deelname van burgers aan het maatschappelijk leven vooropzet (lees: de democratische rechtsstaat). Deze kan immers alleen bestaan bij de gratie van vrije gedachtenuitwisseling, een pluriformiteit aan geluiden en de mogelijkheid zich als burger goed en volledig te kunnen (laten) informeren over alles wat die samenleving aangaat. Indien vrije journalistiek wordt belemmerd, verhindert dat burgers om goed geïnformeerd mee te doen aan de samenleving. Dat is direct problematisch voor de democratie, omdat een gezamenlijk debat dat onvoldoende of op slecht geïnformeerde gronden plaatsvindt niet bijdraagt aan gelijkwaardigheid, maar eerder aan (verdere) eenzijdigheid van informatie, ongelijkheid, segregatie en polarisatie. Het is juist in die verwarring waar de democratie op haar kwetsbaarst is. Het is ook waar ondermijnende partijen – statelijk of niet-statelijk, georganiseerd of individueel, binnen- of buitenlands – met misleidende

6 Raad voor Cultuur, 2026 (2), p. 12.
7 Raad voor Cultuur, 2026 (2), p. 39.

informatie, desinformatie en andere manipulerende instrumenten snel effect kunnen sorteren in het veroorzaken van onzekerheid, ontregeling en chaos.

Zorgelijk genoeg is dit precies wat de raad ziet gebeuren. Afgaande op recente rapporten, ontvangen signalen en eigen observaties stelt hij vast dat de democratische functie van de journalistiek onder hoogspanning is komen te staan. De raad meent dat zonder ingrijpen in de krachten die op de journalistiek en op de democratische rechtsstaat inwerken, deze spanning zich steeds sterker zal doen gelden.

In het vervolg van dit advies laten we zien hoe een aantal grote, verontrustende ontwikkelingen de zichtbaarheid, de autonomie en de (gepercipieerde) betrouwbaarheid van de journalistiek aantasten. We bekijken de journalistiek in dit advies op systemisch, functioneel niveau. De raad doet in dit advies dus geen uitspraken over de ondersteuning van specifieke mediaorganisaties of journalisten. Ook spreekt hij geen voorkeur uit voor traditionele journalistieke vormen boven nieuwe of omgekeerd. De raad meent dat het zinvol kan zijn het bestaande te koesteren en het nieuwe te omarmen, mits het bijdraagt aan die onmisbare democratische functie van de journalistiek.

2.2. Begrippen en afbakening

Journalistiek is een ruim begrip. Van de voetbalverslaggever tot de oorlogscorrespondent, de cartoonist tot de politiek reporter, de economieredacteur tot de kunstrecensent, de *newsfluencer* tot de wetenschapsjournalist, de nieuwsfotograaf tot de columnist, allen dragen zij potentieel bij aan het journalistieke landschap van vandaag. Wanneer rekenen we audiovisuele of geschreven informatie tot de journalistiek? Waar moet die informatie dan aan voldoen? En waar hebben we het precies over als we pleiten voor journalistieke vrijheid? Hieronder werken we uit hoe de raad deze begrippen in dit advies opvat.

Journalistiek

De raad ziet het niet als zijn taak om ‘de journalistiek’ (evenmin als ‘de kunst’, ‘het erfgoed’, ‘de media’) te definiëren of zelfs concreet af te bakenen. Dit is ook niet mogelijk. Journalistiek is ten eerste een vrij beroep; er staat geen hek omheen. Net als de kunstenaar of de therapeut is de journalist vrij om zijn eigen invulling aan zijn beroep te geven, rekening houdend met de wetten en gedragsregels die gelden voor dat beroep.[8] Die gedragsregels vinden we daarom wél van groot belang. Daar komen we hieronder op terug.

Ten tweede is (zeker in het huidige landschap) de grens diffuus tussen journalistieke media en andere informatiebronnen, zoals blogs of media-accounts van particulieren, die soms wel, soms niet als ‘journalistiek’ (kunnen) worden ervaren of zijn bedoeld. Vooral online is het onmogelijk een harde scheidslijn te trekken tussen niet-journalistieke en journalistieke content, ook omdat veel ‘contentmakers’ zich niet als journalist afficheren maar door het publiek wel zo worden ervaren. Het omgekeerde gebeurt evengoed: contentmakers die zich als journalist presenteren maar wier werk eerder verband houdt met marketing of entertainment. Ook begeven makers zich steeds vaker op meerdere platforms, waarbij ze op het ene platform journalistieke, ‘gedubbelcheckte’ inhoud leveren en op het andere eerder promotiemateriaal of opinies delen.

8 Waar we in dit advies voor personen de voornaamwoorden ‘hij’ en ‘zijn’ gebruiken, kan ook ‘zij’ en ‘haar’, ‘hen’ en ‘hun’ of ‘die’ en ‘diens’ worden gelezen.

Ten derde is de journalistiek, en de perceptie van wat daaronder wordt geschaard, geen statisch concept. Met het verdwijnen, opkomen en transformeren van media, platforms, titels, genres, vormen, typen journalisten en rolopvattingen, verschuift ook steeds de notie van wat journalistiek ís. Wat op een zeker moment onder journalistiek wordt verstaan, kan dan ook nooit worden gevangen in een sluitende definitie, maar wordt bepaald in een voortdurend samenspel tussen journalistieke organisaties, media, journalisten en gebruikers – waarbij die laatsten steeds vaker zelf ook actieve deelnemers zijn. Vergelijk wat dat laatste betreft de vroegere situatie, waarin een lezer 's ochtends zijn vaste krant opensloeg om te lezen wat er in de wereld was gebeurd en 's avonds naar het achtuurjournaal keek, met de situatie vandaag, waarin de consument zich de hele dag door online, via zijn favoriete media en *socials*, op de hoogte houdt van voor hem relevant nieuws, misschien zelf ook het een en ander *post* of *forward*, en daarbij eerder *topics* of namen volgt dan vaste titels of rubrieken.

De journalistiek is kortom constant in beweging. In die volle beweging willen we haar dan ook beschouwen.

Uit het bovenstaande vloeit voort dat we in dit advies geen harde grens trekken tussen bepaalde media en andere (zoals tussen traditionele nieuwsmerken en online mediaplatforms), noch tussen journalisten met een beroepsopleiding en autodidacte vakgenoten, tussen journalisten die voor media werken en eenpitters, of tussen 'harde' informatievoorziening (zoals economisch, politiek en wetenschappelijk nieuws) en 'zachtere' informatie (zoals human interest-verhalen).

Gedragsregels

Het bovenstaande betekent echter níet dat we het in dit advies over alles en iedereen willen hebben die op wat voor manier dan ook 'iets lijkt te doen met journalistiek'. De afbakening die we maken, ontlenen we aan het veld zelf. Zoals in veel vrije beroepen waarmee een bepaalde maatschappelijke verantwoordelijkheid gepaard gaat, hebben journalistieke organisaties en verenigingen duidelijke gedragsregels met elkaar afgesproken. Wereldwijd committeren journalistieke organisaties zich aan de 'Global Charter of Ethics for Journalists' van de International Federation of Journalists (voorheen: de Code van Bordeaux, 1954).[9] In Europees Nederland formuleerde de Raad voor de Journalistiek een eigen leidraad en ook bijvoorbeeld de Nederlandse Publieke Omroep (NPO) en de Nederlandse Vereniging van Journalisten (NVJ) hanteren eigen varianten van een 'journalistieke code'. Zo luidt de onlangs gepubliceerde vereenvoudigde code van de NVJ als volgt:

> 'Een journalist:
> - zoekt de waarheid op basis van feiten;
> - is onafhankelijk;
> - doet evenwichtig verslag;
> - werkt transparant;
> - beschermt bronnen;
> - corrigeert fouten;
> - maakt onderscheid tussen feiten en meningen;
> - respecteert de privacy, tenzij er een publiek belang is;
> - zet niet aan tot haat, discriminatie en racisme;
> - maakt zich niet schuldig aan plagiaat, smaad en laster.'[10]

9 https://www.ifj.org/who/rules-and-policy/global-charter-of-ethics-for-journalists
10 www.nvj.nl/diensten/nvj-code

Alle gangbare codes omvatten normen rond zorgvuldigheid, onafhankelijkheid, transparantie en professionele verantwoordelijkheid, terwijl ook het adagium 'hoor en wederhoor' er onlosmakelijk deel van uitmaakt. Met het onderschrijven van dit soort gezamenlijke gedragsregels en afspraken staat of valt de betrouwbaarheid van de journalistiek.

De Raad voor de Journalistiek koppelt de noodzaak van dit soort zelfregulering rechtstreeks aan de vrijheid die de journalistiek nodig heeft om haar maatschappelijke rol te vervullen:

> 'Goede journalistiek kan alleen in volle vrijheid en onafhankelijkheid verricht worden. De vrijheid van de pers is essentieel. Deze belangrijke rol schept verplichtingen en verantwoordelijkheden. Journalistiek die volle vrijheid verlangt, is tegelijkertijd open over aanpak en keuzes. Zij stelt eigen gedragingen en uitingen ter discussie, op die manier vertrouwen opbouwend en verder versterkend. Goede journalistiek is *waarheidsgetrouw en nauwgezet, onpartijdig en fair, controleerbaar en integer*. Zij laat zich toetsen en gaat op open wijze om met opmerkingen, reacties en klachten.'[11]

In zijn leidraad benadrukt de Raad voor de Journalistiek zelf dat de hierin beschreven verantwoordelijkheden gelden voor de journalistiek in haar volle breedte en beweging:

> 'Het is daarbij niet van belang in welk medium of op welk platform dit gebeurt. Het medialandschap is sterk in beweging en zal dat ongetwijfeld blijven; er ontstaan nieuwe initiatieven in de digitale wereld en daarbuiten. De journalistieke principes en uitgangspunten hebben in ieder medium en op ieder platform zeggings- en geldingskracht.'[12]

De raad onderstreept de urgentie van dit soort gedragsregels en codes voor de afbakening van de journalistiek. In lijn met de beroepsopvattingen van de Raad voor de Journalistiek, de NVJ, de NPO en andere journalistieke organisaties en redacties vallen in ons advies daarom alleen journalisten die zich committeren aan gezamenlijk overeengekomen journalistieke normen of afspraken onder 'journalistiek'. Door een journalistieke leidraad of code te onderschrijven, kunnen ook individuele journalisten en *newsfluencers* zich manifesteren in het journalistieke landschap, dat voorheen vooral door organisaties en instituties werd gedragen. Hiermee volgt de raad de actuele ontwikkelingen in het journalistieke veld.

In het Caribisch deel van het Koninkrijk geldt een afwijkende situatie. Een aantal afzonderlijke media hanteert hier weliswaar eigen journalistieke gedragsregels, maar anders dan in Europees Nederland bestaan hier geen raden voor journalistiek of journalistenverenigingen met eigen codes waaraan iedere journalist zich kan committeren. Een uitzondering vormt het in 2024 opgerichte Red Arubiano di Prensa Profesional (RAPP) op Aruba, een non-profitorganisatie die zich inzet voor de vrije beroepsbeoefening van journalisten en die daarbij de ethische richtlijnen van de NVJ volgt.[13] Voor individuele journalisten in het overige Caribisch deel van het Koninkrijk, van wie velen onafhankelijk werken via social media, zijn er geen mogelijkheden zich aan te sluiten bij beroepsverenigingen. Wel kunnen voor hen de codes van de NVJ, de Nederlandse Raad voor de Journalistiek of de International Federation of Journalists ter inspiratie dienen.

11 https://rvdj.nl/leidraad/algemeenvooraf/
12 Idem.
13 https://rapp-aruba.com

Bij het afbakenen van de beroepsgroep is het verder goed om voor ogen te houden dat niet iedereen die informatie, nieuws of opinies deelt zich journalist wíl noemen. Er zijn ook opiniemakers en influencers die zich juist afkeren van de journalistiek omdat ze die bijvoorbeeld niet transparant of juist niet uitgesproken genoeg vinden, en daarom hun eigen platforms beginnen om zelf een ander geluid te laten horen, los van de geijkte journalistieke *scene*. De raad heeft de opkomst van deze stemmen meegenomen in zijn analyse, als uitdagers van de journalistiek, maar rekent deze groep contentmakers zelf niet tot de journalistieke beroepsgroep.

Ten slotte is de raad zich ervan bewust dat het publiek een eigen perceptie kan hebben van wie journalist is en wie niet. Juist omdat er sprake is van een vrij beroep, is er geen screening en geen handhaving op het al dan niet aansluiten bij en naleven van journalistieke codes en leidraden. De codes functioneren nadrukkelijk als zelf-reguleringsinstrument, waarmee de journalistieke sector zichzelf scherp kan houden. Voor het publiek bieden de codes in de geplatformiseerde informatieomgeving echter weinig garanties.

Reikwijdte

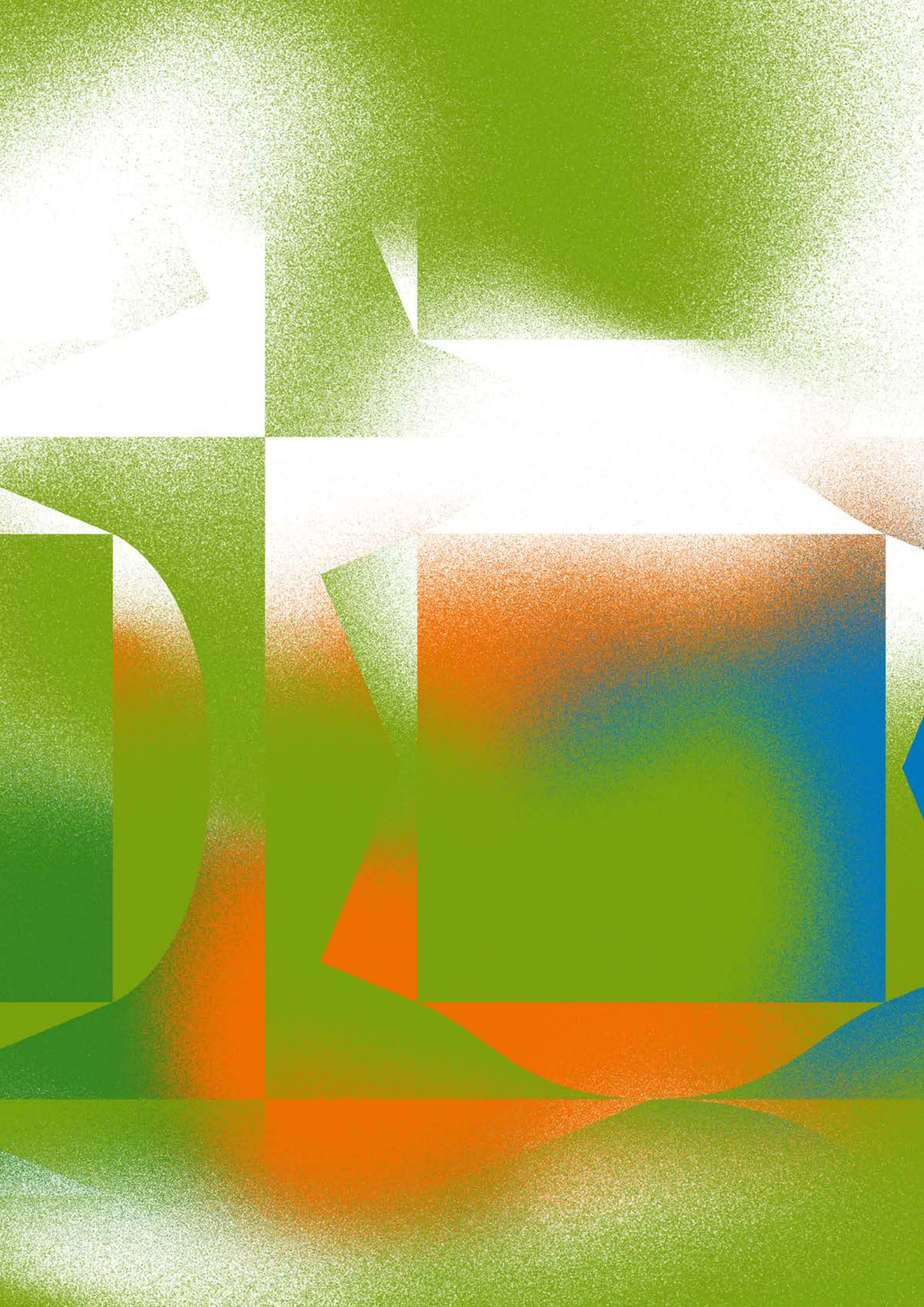
Belangrijk is tot slot te vermelden dat dit advies betrekking heeft op het gehele journalistieke veld in Nederland: lokaal, regionaal en landelijk (al dan niet met internationaal bereik). We bezien al deze spelers in hun functie voor het grotere geheel. Gezamenlijk dragen lokale, regionale en landelijke journalistieke media en journalisten bij aan een fijnmazig, pluriform journalistiek aanbod dat iedereen in het land kan bereiken en dat elke ontwikkeling, van gemeentelijk tot internationaal niveau, kan duiden en verslaan.

Met ‘landelijk’ bedoelen we zowel Europees Nederland als het Caribisch deel van het Koninkrijk der Nederlanden, met Aruba, Curaçao en Sint Maarten als zelfstandige landen en Bonaire, Sint Eustatius en Saba als bijzondere gemeenten van Nederland (gedrieën Caribisch Nederland).

Ook hebben we gekeken naar alle media waarop journalistiek zich manifesteert: print, audiovisueel, op social media, elders online en waar relevant op andere plekken in de publieke ruimte.

Journalistieke vrijheid

Het begrip ‘journalistieke vrijheid’ impliceert vrijheid van meningsuiting, vrijheid van nieuwsgaring, afwezigheid van censuur of staatsdruk en de mogelijkheid tot publiceren of distribueren zonder intimidatie of beperkingen. Ook moeten journalisten inhoudelijk onafhankelijk kunnen werken van de zakelijke belangen van uitgevers en/of adverteerders. Onder zulke (gunstige) omstandigheden kunnen journalisten autonoom en veilig informatie verzamelen en interpreteren, en deze in een vorm naar keuze presenteren aan hun publiek. Onder journalistieke vrijheid verstaan we in dit advies daarom: de vrijheid om los van maatschappelijke druk, politieke druk en (onevenredige) financiële druk journalistiek te kunnen bedrijven, en om de controle over de verspreiding en bewerking van de zo tot stand gebrachte journalistiek zo veel mogelijk in eigen hand te houden. Alleen op die manier is een betrouwbare, toegankelijke, pluriforme journalistiek geborgd en kan de journalistiek haar democratische functie vervullen.

3.

Journalistiek in een veranderend krachtenveld

3.1. Journalistieke vrijheid in historisch perspectief

Lange tijd was journalistieke vrijheid in Nederland als vanzelfsprekend gegarandeerd, net als in de meeste ons omringende landen. Censuur, staatsdruk, intimidatie, bedreiging en tegenwerking van journalisten en journalistieke media kenden we uit autocratische landen, van corrupte regimes of uit landen in complexe oorlogen. Nederland kon zich erop laten voorstaan dat journalisten hier vrij hun werk konden doen: met toegang tot bronnen, ruimte voor publicatie en distributie, en zonder risico op vervolging of straf voor het delen van kennis of ideeën – tenzij in het geval van een specifieke strafrechtelijke of privaatrechtelijke aanklacht. We kenden een vrije markt voor journalistieke producten en een goed beschermde publieke ruimte, waarin openlijke uitwisseling van informatie en ideeën kon plaatsvinden. Dat betekent niet dat discussies altijd rimpelloos verliepen, maar in de kern kon de journalistiek vrij opereren in een redelijk gebalanceerd krachtenveld van staat, markt en samenleving. Hetzelfde gold voor overig West- en Noord-Europa. Deze vrijheden stonden garant voor een meerstemmig, pluriform journalistiek landschap – randvoorwaarde voor een goed functionerende democratische rechtsstaat.

De laatste jaren wordt echter steeds meer druk uitgeoefend op de journalistieke vrijheid, vanuit zowel de samenleving, de markt als uit (geo)politieke hoek. Daaraan ligt een aantal cruciale maatschappelijke ontwikkelingen ten grondslag, die het speelveld voor de journalistiek drastisch hebben veranderd.

Complex krachtenveld

De journalistiek opereerde altijd al in een complex krachtenveld van samenleving, markt en staat. Zij staat hier niet los van. Journalisten verslaan wat er in de maatschappij gebeurt, maar zijn zelf ook een product van de maatschappij waarin ze leven. Door bijvoorbeeld nieuw taalgebruik of veranderende normen uit hun eigen leefwereld over te nemen, dragen ze zelf bij aan de wijdere verspreiding daarvan – soms met positieve uitwerking (denk aan het vergroten van de meerstemmigheid in de samenleving), soms ook met negatieve (denk aan *framing* of uitsluiting van bepaalde groepen). Journalisten volgen en controleren de overheid, maar werken zelf ook binnen de marges van wet- en regelgeving. Ze houden nieuwe wetten kritisch tegen het licht, maar als deze wetten eenmaal zijn aangenomen, kunnen ze voor de rechter worden gedaagd als ze er zelf niet aan voldoen. Journalisten verspreiden hun producten via de markt, maar hoe hun producten eruitzien wordt deels ook door die markt bepaald. Een smalle brievenbus vroeg om een andere krant dan een oneindig internet, stijgende productie- en distributiekosten vereisen een hoger aandeel advertenties. Veranderingen in de samenleving, in wet- en regelgeving of in de markt leiden vanzelf ook tot veranderingen in de journalistiek.

Op dit ogenblik is er echter iets veel groters aan de hand. Zoals we zullen laten zien, is het journalistieke ecosysteem uit balans geraakt onder invloed van snelle technologische, maatschappelijke en geopolitieke ontwikkelingen die de hele samenleving raken. Als gevolg daarvan kan de journalistiek steeds minder vrij bewegen.
Met name ontwikkelingen in de (online) markt en geopolitieke druk ontnemen haar de autonomie om naar eigen bevind van zaken, op grond van journalistieke normen, journalistieke inhoud te produceren en te distribueren. Zoals we in dit advies zullen zien, wordt de journalistiek daardoor sterk in haar vrijheid belemmerd.

3.2. Journalistieke vrijheid onder druk

De journalistiek staat op velerlei fronten onder druk. Uit onderzoeken, monitors en rapporten komt een alarmerend beeld naar voren van de mate waarin wezenlijke journalistieke vrijheden wereldwijd nog zijn gegarandeerd. In de *World Press Freedom Index 2026* van Reporters without Borders staat (Europees) Nederland weliswaar nog op een tweede plek, maar deze index is weinig rooskleurig over de internationale context waarin journalisten functioneren. In 2026 is de persvrijheid voor het eerst in meer dan de helft van de landen (zeer) zorgelijk te noemen (door Reporters without Borders gecategoriseerd in de slechtste categorieën *difficult* of *very serious*). In nog maar één procent van alle landen wereldwijd wordt de persvrijheid als 'goed' aangemerkt.

Vooral strengere wetgeving die het recht tot het verkrijgen van informatie uitholt en de toename van zogenaamde SLAPPs (*Strategic Lawsuits Against Public Participation*) bedreigen de journalistiek in ernstige mate.[14] De laatstgenoemde rechtszaken, bedoeld om journalisten, activisten of andere kritische stemmen middels intimidatie de mond te snoeren, nemen binnen en buiten Europa in ernst en omvang toe.[15] Reporters without Borders waarschuwt dat het rechtssysteem steeds vaker faalt om de pers voldoende te beschermen. Ook in Nederland zien we vaker dat journalisten worden geconfronteerd met juridische druk vanuit particulieren, bedrijven en overheidsinstanties. Zo liet een onderzoek van IPO I&O in opdracht van PersVeilig dit jaar zien dat 56 procent van de journalisten die meededen aan het onderzoek tijdens hun werkzaamheden ooit juridische druk hadden ervaren in de vorm van bijvoorbeeld eisen tot intrekking, rectificatie of schadeclaims. Bij drie op de tien gebeurde dat in de twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek. Van de deelnemende journalisten kreeg 7 procent te maken met een SLAPP.[16]

Internationaal wordt de druk op journalisten volgens Reporters without Borders en Free Press Unlimited verder opgevoerd door politieke vijandigheid en criminalisering en door toenemende tegenwerking in oorlogen en conflicten. Zo gebeurt het vaker dat de onafhankelijkheid van journalisten vanuit politieke hoek in twijfel wordt getrokken of dat het werk van journalisten als onbetrouwbaar of schadelijk wordt weggezet. In oorlogen en conflicten worden journalisten behalve door het oorlogsgevaar gehinderd door een gebrek aan basisvoorzieningen, ontzegging van de toegang tot informatie, censuur, gerichte aanvallen en zelfs moord.

Zeer ondermijnend voor de journalistiek zijn ook de statelijke en niet-statelijke actoren die doelbewust de informatiemarkt infiltreren met misleidende informatie en

14 Reporters without Borders, 2026.
15 Reporters without Borders, 2026; Safety of Journalists Platform / Council of Europe, 2026.
16 Ipsos I&O, 2026.

desinformatie.[17] Een bedreigende vorm daarvan is FIMI (*Foreign Information Manipulation and Interference*), een term die binnen de Europese Unie wordt gebruikt voor ongewenste buitenlandse inmenging in de informatieomgeving door statelijke actoren, vaak als onderdeel van veel bredere hybride campagnes. Zulke vormen van sabotage raken de journalistiek op drie manieren: actoren nemen journalistieke organisaties en journalisten zelf als doelwit voor desinformatie, ze vervuilen de informatieomgeving waarin de journalistiek opereert en ze ondermijnen met verwarring zaaiende berichtgeving het vertrouwen onder burgers in de journalistiek. Desinformatie is ook in Nederland geen onbekend verschijnsel meer. Onder andere de European External Action Service (EEAS), de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) in samenwerking met de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV) en het Commissariaat voor de Media hebben hier onderzoek naar gedaan.[18]

Met expliciete druk vanuit de eigen politiek lijkt het in Nederland vergeleken met sommige andere landen minder vaart te lopen, maar toch zien we ook hier dat volksvertegenwoordigers vaker de aanval openen op wat zij 'mainstream media' noemen, de journalistiek in diskrediet proberen te brengen en zelf desinformatie verspreiden. Het feit dat een politieke partij in haar laatste verkiezingsprogramma expliciet opriep tot afschaffing van de publieke omroep is daar slechts een voorbeeld van. Ook al is journalistieke vrijheid in Nederland goed geborgd in de wet, erkenning en bescherming vanuit de politiek blijft noodzakelijk om die vrijheid daadwerkelijk te kunnen ervaren.[19]

Serieuze bedreigingen voor de journalistieke vrijheid komen daarnaast uit twee andere hoeken: een toename van anti-journalistieke sentimenten in bepaalde delen van de samenleving en een groeiende marktdominantie van bigtechbedrijven. In zijn advies *Maken (z)onder druk*, over de toegenomen druk op de artistieke vrijheid, signaleerde de raad dat niet zozeer de opstelling van de overheid, maar eerder de veranderende tolerantie in de samenleving de artistieke vrijheid inperkt. Iets soortgelijks zien we ten aanzien van de journalistiek gebeuren. Het vertrouwen in de journalistiek als vierde macht binnen de democratische rechtsstaat is onder een deel van de burgers en maatschappelijke groeperingen niet meer vanzelfsprekend. We zien een verder afnemende interesse voor gespecialiseerde nieuwsmedia, een minder vanzelfsprekend nieuwsgebruik onder jongeren en, op veel plekken in de samenleving, toenemende scepsis over de betrouwbaarheid en de meerwaarde van journalistieke informatie, vooral waar die via social media tot de gebruiker komt.[20] In het bijzonder aan de politieke flanken neemt de achterdocht jegens journalistieke informatie en duiding toe.

Daarbovenop zetten ontwikkelingen in de online markt de journalistieke vrijheid stevig onder druk. De journalistiek verlegde de laatste decennia haar zwaartepunt van print, radio en televisie naar de online ruimte – een tendens die zich alleen maar verder zal voortzetten. Dat ging min of meer gelijk op met een steeds grotere dominantie van (vooral Amerikaanse) bigtechbedrijven in het online domein. De journalistiek begeeft zich daarmee in een omgeving die geen publieke component

17 In dit advies hebben we het vooral over desinformatie, waarmee doelbewust misleidende informatie door statelijke of niet-statelijke partijen (of individuen) wordt bedoeld, verspreid om het publieke debat, democratische processen, de kenniseconomie of de volksgezondheid te schaden. We spreken van misinformatie wanneer valse of misleidende informatie wordt verspreid zonder dat de verspreider (of de AI-tool) zich daar 'bewust' van is of er kwade bedoelingen mee heeft. De effecten hiervan kunnen evengoed schadelijk zijn.

18 Commissariaat voor de Media, 2025 en 2026; AIVD en NCTV, 2026; EEAS, 2023 en 2026.

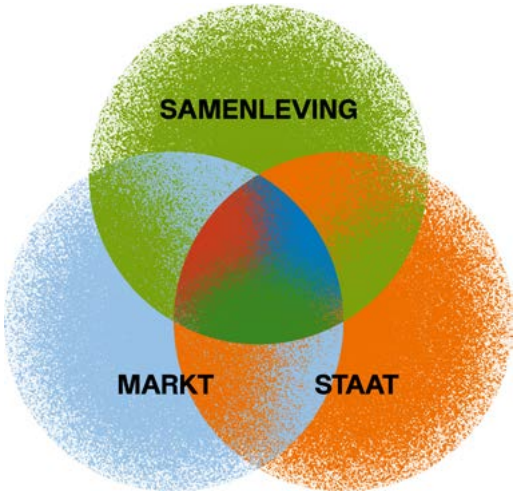
19 Journalistieke vrijheid is in Nederland vooral geborgd in artikel 7 van de Grondwet (geldend voor Europees Nederland en Caribisch Nederland), artikel 9 van de Staatsregeling van Curaçao, artikel I.12 van de Staatsregeling van Aruba en artikel 10 van de Staatsregeling van Sint Maarten. Voor het hele Koninkrijk geldt daarnaast het vergelijkbare artikel 10 van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM).

20 Zie o.a. Commissariaat voor de Media, 2025 en 2026.

kent. De online ruimte wordt beheerst door niet-Europese marktpartijen die hun platforms en infrastructuur ontwerpen vanuit een oogmerk van winstmaximalisatie en marktmonopolie. Zij hebben via hun mondiale digitale infrastructuur dusdanig op de markt ingegrepen, dat journalistieke platforms en individuele journalisten niet meer kunnen bogen op eerder opgebouwde zichtbaarheid en gekende verdienmodellen. In een markt waar ondoorzichtige algoritmes en winstmodellen de dienst uitmaken, gelden journalistieke kernwaarden als betrouwbaarheid en transparantie niet langer als maatstaven voor nieuwsselectie en -gebruik. De snelle opmars van social media en AI verzwakt de positie van journalistieke bedrijven en journalisten nog verder.

In het vervolg van dit advies analyseren we bovenstaande bedreigingen nader en wijzen we aan hoe de journalistieke sector kan worden beschermd en versterkt in nauwe samenwerking met maatschappelijke organisaties, Europese marktspelers en de overheid. Hiervoor maken we gebruik van het Rijnlandmodel.

3.3. Het Rijnlandmodel: streven naar balans tussen samenleving, markt en staat

De inrichting van de Nederlandse maatschappij laat zich goed uitbeelden door middel van het zogeheten Rijnlandmodel, dat het 'Rijnlandse' denken reflecteert. In dit voor (Europees) Nederland (en het grootste deel van overig West-Europa) kenmerkende model worden de belangen van alle belanghebbenden in de samenleving meegewogen bij het maken van keuzes en het ontwerpen van beleid. Samenleving, markt en staat (met 'staat' als verzamelterm voor overheid, politiek en rechtspraak) zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor het functioneren van de maatschappij en de economie, waarbij veel ruimte en initiatief wordt gelaten aan de samenleving, en dus aan maatschappelijke actoren. Marktspelers worden niet alleen gewogen op hun economische waarde, maar vooral ook op de waarde die ze toevoegen aan de maatschappij.

Het Rijnlandmodel staat daarmee tegenover het Anglo-Amerikaanse model, waarin marktdenken de boventoon voert, en het Chinese model, waarin de absolute regie bij de staat ligt. Het Rijnlandmodel, zo gemunt door econoom Michel Albert in zijn boek *Capitalisme contre Capitalisme* (1991), is gericht op collectief succes en solidariteit, op duurzame financiële relaties en op stabiliteit op de lange termijn. Hiermee onderscheidt het zich van het individualistische, gedereguleerde marktdenken, de afhankelijkheid van de aandelenmarkt en de focus op kortetermijnwinsten van het Anglo-Amerikaanse model (een *shareholder*-model). Het onderscheidt zich eveneens van het totalitaire staatskapitalisme, de almacht van staatsbanken

en de strategische dominantie op de ultralange termijn van het Chinese model (dat overigens niet door Albert werd beschreven).

In Europees Nederland vormt het Rijnlandmodel van oudsher de basis voor het samenspel tussen samenleving, markt en staat. In sociaal opzicht biedt het ruimte voor pluriformiteit en meerstemmigheid. Niet de grootste aandeelhouder of de staatspartij heeft het overwegend voor het zeggen, maar vooral de samenleving is aan zet, waarbij idealiter alle aanwezige stemmen mogen meepraten. Sinds jaar en dag is er in Nederland ruimte geweest voor het burgerinitiatief, voor maatschappelijke organisaties en verenigingen en voor publieke voorzieningen, die een stevige rol spelen in de organisatie van de samenleving. De Nederlandse overheid heeft dit altijd erkend en heeft hierin geïnvesteerd; denk bijvoorbeeld aan de omroepverenigingen en de vele vakbonden en belangenverenigingen in het land, waar dit soort initiatieven in andere landen vaker gereguleerd worden vanuit de staat. Die publieke ruimte met onafhankelijke organisaties is een belangrijke pijler onder het functioneren van de Nederlandse democratische rechtsstaat.

Samenleving, markt en staat in balans

In een gezonde democratische rechtsstaat bestaat er een evenwicht tussen samenleving, markt en staat. Daarbij draagt elk van deze drie domeinen een eigen verantwoordelijkheid voor het functioneren van de democratie. Heel kort gezegd: de markt maakt mogelijk, de staat borgt, de samenleving representeert. Idealiter houden de drie elkaar in evenwicht op grond van gedeelde maatschappelijke waarden. Beslissingen en beleid komen tot stand op grond van een brede belangenafweging, waarin een optimale balans wordt nagestreefd tussen geldelijke opbrengst, tevredenheid en zorg voor mens en omgeving.

De gemeenschappelijke waarden van waaruit beslissingen worden genomen en keuzes worden gemaakt, worden in eerste instantie bepaald in en door de samenleving. Het is daarvoor belangrijk dat iedereen in de samenleving gehoord wordt (en zijn stem laat horen). Maatschappelijk gedragen waarden ontstaan waar zo veel mogelijk stemmen uit de maatschappij samenkomen en worden vertegenwoordigd in de politiek, maar vooral ook in het zogeheten ‘maatschappelijk middenveld’: het onderwijs, de wetenschap, de kunsten, publieke instituties, maatschappelijke organisaties en zeker ook de journalistiek. Hier wordt bepaald wat we met elkaar belangrijk vinden om ons voor in te zetten, wat we tolerabel en niet tolerabel vinden, en in welke mate van vrijheid we met elkaar willen samenleven. Ook onze journalistieke waarden vinden hier hun oorsprong. De normen of gedragsregels die de journalistieke sector hanteert, zoals dat informatie evenwichtig moet zijn of dat een journalist zich niet schuldig maakt aan smaad of laster, weerspiegelen de gedeelde waarden in onze maatschappij. Als de verschillende aanwezige stemmen in een samenleving niet meer ervaren dat gemeenschappelijke waarden (ook) de hunne zijn, ontstaat een gevoel van versnippering en verscheurdheid. Dan mist de samenleving haar ‘samen’.

In een democratische rechtsstaat borgt de staat op zijn beurt dat maatschappelijke waarden kunnen worden nageleefd en dat veelstemmigheid optelt naar gemeenschappelijk gedragen beleid. Dat betekent dat de staat zonder onderscheid naar afkomst, gender, inkomen, opleidingsniveau, leeftijd, gezondheid en voorkeuren voorwaarden dient te scheppen om in veiligheid en vrijheid te kunnen samenleven vanuit de waarden

die we gezamenlijk belangrijk vinden. Voor de journalistiek betekent het dat de staat via wetten en regelgeving haar vrijheid borgt. Zo kan de journalistiek bijdragen aan een goed geïnformeerd maatschappelijk debat, vanuit de vele verschillende stemmen die in de samenleving klinken. In autocratische landen zul je dit soort waarden minder snel omarmd zien door de staat.

Waar vrijheid en veiligheid in het gedrang komen omdat wet- en regelgeving onduidelijk is of onvoldoende wordt nageleefd, of omdat zelfregulering tekortschiet, is er de onafhankelijke rechtspraak om te oordelen. Een journalist die vindt dat hem ten onrechte informatie wordt ontzegd, kan naar de rechter stappen. Hetzelfde geldt voor een persoon of organisatie die zich door een journalistieke uiting ten onrechte in een negatief daglicht gesteld ziet. De rechter oordeelt op grond van het recht, jurisprudentie en de omstandigheden van het concrete geval, zonder de functie of de kwaliteit van de journalistiek *an sich* in twijfel te trekken.

Ook de markt houdt zich in een evenwichtige democratie aan de waarden die in de samenleving gelden. Handel in goederen en diensten, of die nu in het fysieke of het digitale domein plaatsvindt, verloopt via afspraken op basis van redelijkheid en billijkheid. Waar de markt maatschappelijke waarden met voeten dreigt te treden, worden wetten en regels ontworpen om hem aan banden te leggen. Wetten en regels veranderen al naargelang de maatschappij haar waarden verlegt.

Journalistieke informatie wordt op de markt 'verhandeld' volgens nauwkeurige afspraken over zowel de zakelijke als de journalistiek-inhoudelijke belangen van die handel. Bij veel journalistieke bedrijven is de verantwoordelijkheidsverdeling tussen redactie en directie of uitgever vastgelegd in redactiestatuten, waarin onder andere is opgenomen dat directies niet gaan over de journalistieke inhoud van de media die ze uitgeven. Ook worden waarborgen ingebouwd om te voorkomen dat adverteerders eisen stellen aan de journalistieke inhoud van het medium waarin ze adverteren. Waar commerciële drijfveren publieke waarden dreigen te ondergraven, zijn er (beperkte) instrumenten ingesteld die kunnen bijsturen. Denk aan het Commissariaat voor de Media, dat toeziet op de naleving van de Mediawet. De sector zelf bewaakt preventief de nakoming van zijn verantwoordelijkheden door zich te committeren aan de al genoemde 'Global Charter of Ethics for Journalists' of aanverwante, eigen beroepscodes, en door waarborg- en zelfreguleringsinstituties zoals de Raad voor de Journalistiek en de ombudsman (m/v/x) die veel journalistieke organisaties en titels in huis hebben.

Kenmerkend voor het Rijnlandmodel zijn ten slotte de vele samenwerkingsverbanden tussen samenleving, markt en staat. Denk aan publieke instituties, waar de overheid financieel bijdraagt aan maatschappelijke doelstellingen. Voor de journalistiek zijn de landelijke, regionale en lokale publieke omroepen hier een voorbeeld van, net als enkele publiek gefinancierde fondsen, zoals het Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten. Of denk aan publiek-private samenwerkingen, zoals tussen publieke en commerciële omroepen. Hier zijn bijvoorbeeld goede samenwerkingen bekend op het gebied van onderzoeksjournalistiek, regionaal nieuws of nieuws uit de Euregio. Met één poot in de markt en met de andere in de maatschappij staan de branche-organisaties (zoals NDP Nieuwsmedia), beroepsverenigingen of -organisaties (zoals de NVJ of het Nederlands Genootschap van Hoofdredacteuren), waarborg- en zelfreguleringsinstituties (zoals de Raad voor de Journalistiek of de Ombudsman voor de publieke omroepen) en private maatschappelijke fondsen (zoals Stichting Democratie en Media of het Persvrijheidsfonds).

Waar de belangen en inzet van samenleving, markt en staat samenkomen, ontstaan *multistakeholder*-samenwerkingen, waarbij idealiter alle drie profiteren van en bijdragen aan elkaars unieke kwaliteiten. Vaak dienen dit soort initiatieven de bevordering van bredere samenwerking en innovatie. Denk voor de journalistiek aan initiatieven als het Netwerk Mediawijsheid of het project GPT-NL, een Nederlands taalmodel gebaseerd op Europese waarden rond data-integriteit, privacy en auteursrecht, ontwikkeld door TNO, het NFI en SURF in samenwerking met NDP Nieuwsmedia. Hier komen praktijkgericht onderzoek, wetenschappelijk onderzoek en journalistiek samen.

Kanttekeningen bij het Rijnlandmodel

Het Rijnlandmodel is geen blauwdruk voor een ideale samenleving, en zo heeft het ook nooit gefunctioneerd. Hoewel in theorie de gelijkwaardige participatie van maatschappelijke, markt- en overheidsactoren de beste kans biedt op een democratisch samenspel, laat de geschiedenis zien dat in de praktijk alternatieve stemmen te vaak verloren gingen, of genegeerd werden, door bestaande machtsverhoudingen. Een aantal urgente debatten daarover is nog vers en onbeslecht: denk aan de uitsluiting die Nederlanders met een migratieachtergrond ervaren in het politieke en maatschappelijke domein, het Randstedelijk denken dat volgens velen 'Den Haag' en 'Hilversum' kenmerkt, of het vermeende overwicht van 'links' in de cultuur- en mediasector. Het Rijnlandmodel roept bovendien associaties op met oeverloos polderen, oogluikend gedogen en stroperigheid, omdat meerdere partijen consensus moeten bereiken alvorens er iets in gang kan worden gezet.

Er is ook geopperd dat het Rijnlandmodel niet meer zou werken omdat het 'maatschappelijk middenveld' niet meer functioneert als ideaal. Door toenemende individualisering, polarisatie en verharding van het debat zijn collectieve doelstellingen steeds verder buiten beeld geraakt. Mensen en groepen die zich buitenspel voelen staan, eisen hun plek op en stuiten daarbij vaak op weerstand. In de emancipatieslag om meer invloed en zichtbaarheid verdwijnt het gezamenlijke belang, al dan niet tijdelijk, naar de achtergrond ten gunste van het individuele belang.

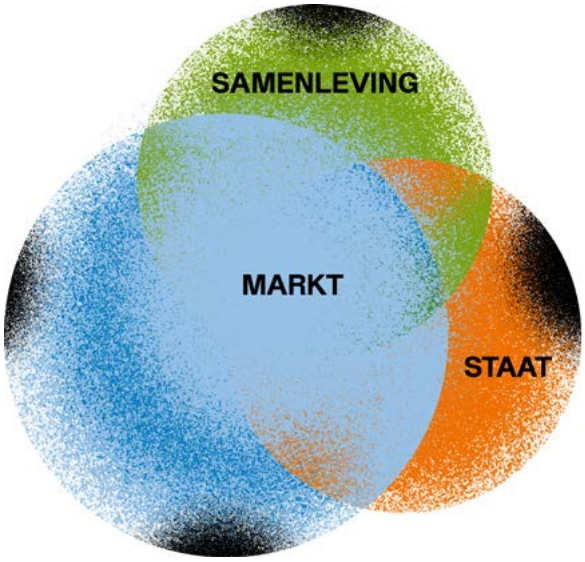
Daar komt nog eens bij dat de spelregels op de markt de afgelopen decennia sterk zijn veranderd onder invloed van mondiale (vooral Amerikaanse) marktontwikkelingen: globalisering en commercialisering. Nederland had en heeft van oudsher veel non-profitorganisaties en maatschappelijk georiënteerde bedrijven, die hun belang voor de samenleving hoog in het vaandel hebben staan. De concurrentie op de mondiale markt (of beurs) dwingt deze bedrijven in een meer winstgeoriënteerde richting. Ook dat ondergraaft de krachten die het Rijnlandmodel voor de democratische rechtsstaat heeft, omdat daar juist alle partijen gezamenlijk voor het verwezenlijken van maatschappelijke belangen staan.

De barsten in het functioneren van de democratische rechtsstaat lopen vanzelfsprekend ook door in het domein van de journalistiek. In het volgende hoofdstuk laten we zien hoe het samenspel tussen samenleving, markt en staat – een samenspel volgens het Rijnlandmodel – ten aanzien van de journalistieke functie verstoord is geraakt als gevolg van een aantal ontwrichtende ontwikkelingen, en hoe die ontwikkelingen de journalistieke vrijheid in gevaar brengen.

4.

Barsten in het samenspel tussen journalistiek, markt, samenleving en staat

Zoals in het vorige hoofdstuk benoemd, vertalen ontwikkelingen in de markt, de samenleving en de politiek zich ook naar de journalistiek. Ze brengen veranderingen in het speelveld, de inrichting van de sector, het journalistieke product en de relatie met het publiek. De ontstane disbalans in het samenspel tussen de drie domeinen, grotendeels als gevolg van mondiale invloeden, heeft dan ook een negatieve weerslag op de journalistieke vrijheid en daarmee op de democratische functie van de journalistiek. In dit hoofdstuk schetsen we deze disbalans aan de hand van het Rijnlandmodel. We bespreken afzonderlijk bewegingen op de markt, in de samenleving en in de geopolitieke sfeer. We beginnen met ontwikkelingen op de informatiemarkt – omdat deze ook de andere ontwikkelingen mogelijk maken en versnellen.

4.1. Bewegingen op de markt

Platformisering en generatieve AI

De invloedrijkste ontwikkeling van het laatste decennium voor onze journalistiek en voor onze verdere informatiesamenleving is de opmars van generatieve AI. Deze eerder veelbelovend lijkende technologie werd in onze gespreksrondes voor dit advies en voor het recente raadsadvies *Kunstzinnig boven kunstmatig*, over het gebruik van AI in de culturele en creatieve sector, wel betiteld als 'het paard van Troje' en als 'diefstal van de eeuw'. Dit hangt vooral samen met de wijze waarop zogeheten *AI-crawlers* het web afstruinen en informatie selecteren of *scrapen* van journalistieke bronnen, meestal zonder toestemming, betaling of bronvermelding. Hierdoor komen de verdienmodellen van journalistieke bedrijven in de knel.

De laatste decennia was er al sprake van een steeds verdergaande platformisering en een groeiende macht van (vooral Amerikaanse) bigtechbedrijven.[21] Met de opkomst en groei van social media in de jaren nul en tien van deze eeuw zagen journalistieke bedrijven daar nog vooral kansen in. Investeringen in online aanwezigheid op de platforms zouden zich terugbetalen in een veel grotere en jongere aanwas van lezers, kijkers en luisteraars voor de offlinekanalen, die toen nog de corebusiness vormden voor krantenuitgevers en omroepen. Digitaal was 'extra'. De platforms leken bovendien een zegen voor de democratische meerstemmigheid: elke inwoner van Nederland kon vanaf nu meepraten en zelf nieuws maken. 'Nederland had er zeventien miljoen journalisten bij', zoals een deelnemer aan een van onze expertsessies het enthousiasme uit die beginjaren verwoordde. Samen konden zij veel meer zien en het nieuws van veel meer kanten belichten. De nieuwe informatie-infrastructuur bood ruimte aan consumenten om zelf op zoek te gaan naar alternatieve geluiden, los van de mainstream media, en daar ook kanalen voor te vinden. De poortwachtersfunctie die traditionele media van oudsher vervulden – waarbij (hoofd)redacties bepaalden voor welke journalisten en informatie plek was in de media – kon op deze manier worden omzeild. In de oneindige informatie-infrastructuur van het internet zou voor elk geluid ruimte zijn, met een veel pluriformer journalistiek landschap in het verschiet. In het Caribisch deel van het Koninkrijk openden social media extra deuren, omdat hier de infrastructuur voor kranten en omroepen veel beperkter was. Met tweeduizend tot honderdduizend inwoners per eiland was het veel moeilijker een volwaardige infrastructuur op te tuigen en te financieren, maar met de komst van social media kon iedereen in theorie een eigen journalistieke praktijk beginnen.

De oorspronkelijke euforie bleek voor een groot deel naïef. In dat eerste enthousiasme werd namelijk niet voorzien hoeveel invloed de journalistieke markt via de platforms onbedoeld uit handen zou geven aan bigtech- en socialmediabedrijven. Inmiddels is de macht over de informatie-infrastructuur voor een groot deel verschoven naar vooral Amerikaanse (en enkele Chinese) marktpartijen, die de mondiale platforms bezitten en exploiteren vanuit een marktbeginsel. In het online domein – het internet – bestaat er nauwelijks een publieke ruimte; het grootste deel van de infrastructuur, en daarmee van de informatiehuishouding, wordt door marktpartijen gecureerd en gecontroleerd.

De opmars van generatieve AI moet worden gezien tegen de achtergrond van deze al langer gaande verschuiving en brengt de ontwikkelingen nog verder in een stroomversnelling. Veel gebruikers consumeren nieuws niet langer rechtstreeks via mediaorganisaties, maar krijgen het navigerend op social media, zoekmachines en generatieve-AI-tools tot zich. Op die plekken bepalen (Amerikaanse) algoritme- en AI-systemen welke journalistiek ze onder ogen krijgen (en welke niet), in plaats van professionele, onafhankelijke redacties met een journalistiek doel. Omdat informatie wordt geselecteerd door algoritmes en omdat gebruikers met hun persoonlijke data die algoritmes voeden, komen gebruikers bovendien snel in een 'bubbel' van eenzijdige informatie terecht. Dat is lucratief voor partijen die daaraan verdienen via advertentie-inkomsten, maar het is precies wat goede, genuanceerde journalistiek wil voorkomen. De pluriformiteit van het publieke debat komt hiermee immers onder druk te staan. Bovendien komt niet alleen de keuzevrijheid van de gebruiker, maar ook de rol van de journalistiek als onafhankelijke duider van informatie in het geding. Anders dan

21 De term platformisering staat voor een steeds verdergaande invloed van (het ecosysteem van) platforms op de organisatie van het sociale en economische verkeer in de samenleving. Platforms zijn onderling verbonden, waarbij data en gedrag van de gebruiker worden uitgewisseld om content en advertenties op elk platform op die gebruiker af te stemmen. De term 'platformisering' werd uitgebreid beschreven door A. Helmond in *The platformization of the web: Making web data platform ready* (2015). Zie Van Dijck, Poell en De Waal, 2016.

journalistieke bedrijven hanteren platforms geen transparante werkwijzen; zij openbaren niet hoe hun algoritmes werken en leggen zij hier ook geen verantwoording over af. De democratische functie van de journalistiek, als plek voor een transparant, pluriform publiek discours, wordt daarmee sterk ondermijnd.

Een even grote zorg is dat generatieve AI-modellen informatie uit verschillende bronnen – betrouwbaar en onbetrouwbaar, traceerbaar en niet traceerbaar, achterhaald en recent – zonder menselijk toezicht samenbrengen en binnen enkele seconden aan de consument doorgeven, vaak zonder bronvermelding of met onjuiste bronvermelding. Zelfs zorgvuldig tot stand gebrachte journalistieke content kan zo onderdeel worden van mis- en desinformatie.

Gevolgen voor gebruikers

De hierboven besproken ontwikkelingen hebben een direct effect op het consumentengebruik van journalistieke informatie, deels zonder dat de gebruiker daar zelf bewuste keuzes in maakt (of kan maken). De nieuwe informatie-infrastructuur bood consumenten en journalisten in beginsel de mogelijkheid om zelf op zoek te gaan naar alternatieve geluiden en deze ook te uiten, maar in de praktijk dringen alternatieve geluiden maar moeilijk door de algoritme-barrière. Vormden voorheen de traditionele nieuwsmedia een obstakel voor deze stemmen, in de nieuwe situatie is daar een nog veel sterkere poortwachter voor in de plaats gekomen.

Voor veel gebruikers wordt het moeilijker om in aanraking te komen met een breed en genuanceerd journalistiek aanbod. Nieuws komt 'als vanzelf' tot ze via de veel bezochte platforms van Meta (Facebook, Instagram, Threads), Google (Google Search, Google News, YouTube), X of Bytedance (TikTok). Dit nieuws is niet samengesteld door redacties, maar wordt via geavanceerde algoritmes voor ze verzameld, met als voornaamste doel hun aandacht zo lang mogelijk vast te houden met het oog op advertentie-inkomsten. De consument wordt hoofdzakelijk verleid tot klikken en kopen. Big tech maakt daarbij nauwelijks onderscheid tussen producten, diensten, desinformatie en nieuws.

Gevolgen voor het verdienvermogen

Ontwikkelingen rond platformisering en AI hebben zwaarwegende gevolgen voor de financiële basis van journalistieke bedrijven en individuele journalisten. In de (commerciële) online ruimte bepalen niet langer journalistieke principes en gezonde handelsafspraken tussen aanbieders en afnemers hoe journalistiek wordt geproduceerd en gedistribueerd, maar zijn op winstmaximalisatie berustende verdienmodellen van derden, hoofdzakelijk de bigtechbedrijven, leidend. Populairdere berichten krijgen meer *clicks* en leveren – via adverteerders – meer inkomsten op. Bijdragen over niche-onderwerpen, gedegen onderzoeksjournalistiek over complexere zaken of genuanceerde berichtgeving over minder urgente thema's 'verliezen' het in de online ruimte van items over populaire onderwerpen, artikelen waarin (extreme) zwart-witbeelden tegen elkaar worden afgezet of content die inspeelt op de emotie – informatie die beter in staat is de aandacht van consumenten vast te houden.

Journalistieke bedrijven en eenpitters lopen bovendien inkomsten mis doordat journalistieke inhoud steeds vaker door tussenkomst van platforms, zoekmachines en vooral AI-chatbots tot de gebruiker komt, in plaats van via de eigen websites van journalistieke bedrijven. AI-modellen worden getraind met grote hoeveelheden data, waaronder auteursrechtelijk beschermde journalistieke content. In zijn AI-advies

Kunstzinnig boven kunstmatig refereerde de raad aan de hiervoor wel gebruikte term 'datakolonialisme', waarbij een kleine groep bedrijven zich de culturele productie van de wereld toe-eigent als grondstof voor hun eigen winstgevende infrastructuur, zonder dat de makers daar iets voor terugkrijgen.[22]

AI-systemen presenteren journalistieke informatie steeds vaker rechtstreeks aan gebruikers zonder vermelding van de oorspronkelijke bron, of zonder dat de gebruiker die bron nog bezoekt. Ook wordt veel content vervormd en onherleidbaar aan de gebruiker doorgegeven. Daarmee komt een steeds groter deel van de economische waarde van journalistieke content terecht bij de aanbieders van AI-systemen, in plaats van bij de journalistieke bedrijven en journalisten die de content produceren. Hoewel hiervoor inmiddels Europese regels gelden die AI-aanbieders verplichten auteursrechtelijk beschermde werken te respecteren, een auteursrechtbeleid te voeren en transparant te communiceren over gebruikte trainingsinhoud, is nog niet gewaarborgd dat de economische waarde die met het gebruik van journalistieke content wordt gecreëerd daadwerkelijk bij de rechthebbenden terechtkomt.[23] De Digital Single Market Direction (DSM-richtlijn) bijvoorbeeld, kent een bepaling dat auteursrechthebbenden hun werk mogen laten uitsluiten van generatieve AI-modellen (een zogenoemde 'opt-out').[24] Dit kan misbruik, vervorming en diefstal van journalistieke content ten dele voorkomen, maar het biedt geen soelaas voor de inkomsten die journalistieke media mislopen doordat zij niet meer rechtstreeks worden bezocht of gevonden.

Daarbij zijn de Europese regelingen nog niet voldoende streng voor big tech. De winst die bigtechbedrijven met hun activiteiten behalen gaat vaak ten koste van consumentenbescherming of van fundamentele rechten als de vrijheid van meningsuiting en gegevensbescherming. Bestaande Europese regels voor mededingingsrecht, gegevensbescherming en consumentenrecht worden weliswaar in hoog tempo aangepast, maar lijken nog niet voldoende toegerust om dergelijke inbreuken te voorkomen of om bigtechbedrijven verantwoordelijk te houden. Deze problematiek zal met de verdere ontwikkeling van AI-systemen alleen nog maar toenemen, als daar niet via aangescherpte wet- en regelgeving op wordt ingegrepen. Mediabedrijven en individuele journalisten kunnen hier zelf onvoldoende tegenwicht aan bieden. Ook met de beweging naar meer mediaconcentratie, die volgens voorstanders zou moeten leiden tot een steviger positie van de journalistiek in Europa ten overstaan van de bigtechgiganten, blijft het machtsverschil groot.

Gevolgen voor de werkwijzen van nieuwsmedia

Kenmerkend voor hoe de eigen websites van journalistieke media zijn ingericht, is dat ze, net als kranten, journalistieke tijdschriften en radio- en televisie-uitzendingen, werken vanuit journalistieke normen (denk aan de gedragscodes) en een redactioneel beleid. Redacteuren zijn wat curatoren zijn voor de museumwereld en programmeurs voor podia; zij zorgen in het breed gevarieerde aanbod voor samenhang, evenwicht,

22 Raad voor Cultuur, 2026 (1), p. 36.

23 Het gaat bijvoorbeeld om de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG), die geldt voor alle organisaties en ondernemingen die persoonsgegevens van EU-burgers bijhouden en verwerken; de Digital Single Market Direction (DSM-richtlijn), die ziet op harmonisatie van de rechtsregels op het gebied van het auteursrecht en de naburige rechten; de Digital Services Act (DSA), die digitale platforms en online diensten in Europa reguleert; en de Digital Markets Act (DMA), die erop is gericht digitale markten in de EU beter toegankelijk en eerlijker te maken. Momenteel wordt stapsgewijs ook de Artificial Intelligence Act (AI Act) ingevoerd, ter bevordering van veilige en betrouwbare AI-systemen met waarborgen voor de bescherming van fundamentele rechten en gezondheid. In augustus 2027 is deze verordening volledig van kracht.

24 Richtlijn (EU) 2019/790 inzake auteursrechten en naburige rechten in de digitale eengemaakte markt (DSM-richtlijn). Zie Overweging 18 en de artikelen 3 en 4. Deze richtlijn is inmiddels geïmplementeerd in de Auteurswet, waar de opt-out-mogelijkheid is gecodificeerd in artikel 15.

duiding en volledigheid. Zonder redactioneel beleid is journalistieke content willekeurig, onvolledig en onevenwichtig.

Toch zien we dat nieuwsmedia zich op hun eigen websites en social media steeds veelvuldiger gaan bedienen van dezelfde mechanismes als waar de AI- en algoritmesystemen van socialmedia- en bigtechbedrijven op gestoeld zijn. Om publiek aan zich te blijven binden, gedragen ze zich steeds meer als 'big tech light': zij gaan hun journalistieke uitingen sterker optimaliseren voor algoritmes, gebruikersdata, engagement en platformdistributie. Ook experimenteren ze zelf met generatieve AI, bijvoorbeeld door eenvoudig nieuws automatisch te laten genereren of door online te werken met AI-presentatoren. Ten dele zullen journalistieke media zich het werken met AI eigen moeten maken en biedt de technologie, naarmate zij verder verbetert, ook interessante nieuwe mogelijkheden voor redacties en journalisten. Ten dele gaat het echter ook om noodgedwongen keuzes. Er schuilt een paradox in de redactionele opdracht om steeds meer op te schuiven naar de grote socialmediaplatforms omdat daar het publiek zich bevindt, terwijl redacties juist op die platforms hun redactionele sturing of invloed verliezen. Zelfs met aansprekende nieuwe formats en werkwijzen blijven nieuwsorganisaties onvoldoende opgewassen tegen de grote bigtechbedrijven, die zich rap blijven ontwikkelen om hun concurrenten voor te blijven – met een slagkracht die alleen met hun budgetten realiseerbaar is.

Afhankelijkheid van Amerikaanse platforms

Een tweede probleem met betrekking tot de markt waarop de journalistiek opereert, is de grote afhankelijkheid van Amerikaanse servers, waar bijna de hele 'publieke' infrastructuur in West-Europa en Nederland – en tevens die in het Caribisch deel van het Koninkrijk – op draait. Bigtechbedrijven als Microsoft, Google, Amazon en Apple ontwikkelen in hun onderlinge concurrentie strikt gesloten systemen (zogeheten *walled gardens*), waardoor organisaties die hun onderliggende infrastructuur gebruiken exclusief zijn aangewezen op de standaarden, platforms en applicaties die deze bigtechbedrijven zelf ontwikkelen of toelaten. Mediaorganisaties zijn hier voor hun eigen bedrijfsvoering afhankelijk van. Vrijwel alle essentiële processen binnen redacties draaien inmiddels via Amerikaanse platforms, van e-mail en interne communicatiesystemen tot cloudopslag, redactiesystemen en documentbeheer. Dit maakt mediabedrijven kwetsbaar voor storingen, beleidswijzigingen en politieke invloeden vanuit buitenlandse technologiebedrijven.

De afhankelijkheid is inmiddels zo groot dat de nieuwsproductie ernstig ontregeld zou raken als grote platforms of clouddiensten mochten uitvallen. Sommige redacties zijn bovendien nauwelijks nog in staat vertrouwelijk en onafhankelijk met bronnen te communiceren zonder tussenkomst van externe platforms. Digitale onafhankelijkheid is daarmee een groot geopolitiek en veiligheidsvraagstuk geworden.

4.2. Bewegingen in de samenleving

Afnemend vertrouwen in de journalistiek

Van de genoemde problematiek rond de journalistieke markt en de 'bubbel' waarin consumenten worden gevangen, is het geen grote stap naar een andere zorg, namelijk met betrekking tot de waardering van journalistieke informatie in de samenleving. Een van de gevolgen van de nieuwe manieren waarop journalistieke informatie

mensen bereikt, via platforms en AI-chatbots, is dat de herkenbaarheid van en het vertrouwen in de journalistiek en in journalistieke producties daalt.

Ten eerste komt journalistieke content die tot stand is gekomen volgens journalistieke gedragsregels of normen in dezelfde vorm tot gebruikers als reclame, ongefundeerde informatie en desinformatie. Wie op Facebook of Instagram scrolt, vindt tussen de berichten en verhalen van bekenden een eindeloze stroom aan advertenties, *advertorials*, statements en nieuwsitems. Het is vaak moeilijk daartussen nieuws van nepnieuws te onderscheiden.[25] Nieuws op social media is maar voor een klein gedeelte afkomstig van journalisten; zij concurreren er met burgers, influencers, bedrijven, belangengroeperingen, politici en overheden. Het feit dat steeds meer mensen een informatiefunctie op zich nemen, biedt enerzijds kansen voor het bereiken van nieuwe doelgroepen en het diversifiëren van stemmen en geluiden, maar zorgt tegelijk voor een vervaging van belangrijke elementen als beroepsethiek, vakmanschap, kennisoverdracht en professionele normen. Veel consumenten, ook jongeren, zijn zich ervan bewust dat ze niet alles wat op social media staat kunnen vertrouwen. Dat is op zich gezond, maar juist die scepsis wakkert ook een wantrouwige houding jegens journalistieke content aan.[26]

Ten tweede blijven journalistieke bronnen steeds vaker buiten beeld. Van een zogenaamde 'verwijscultuur' verschuift het internet rap naar een 'antwoordcultuur'. De gebruiker vraagt, AI-chatbots draaien. Zij stellen het antwoord samen uit verschillende bronnen, in plaats van de gebruiker zelf nog naar die bronnen te verwijzen. In AI-gegenereerde reacties verschijnt journalistieke informatie als onderdeel van een samengesteld antwoord, waarbij voor de gebruiker vaak niet duidelijk is wie de informatie heeft (of hebben) geproduceerd: een journalistiek merk, een individuele influencer of de AI-tool zelf. Daarmee verdwijnt ook het zicht op de journalistieke afwegingen die eraan ten grondslag liggen en op de vraag waar de verantwoordelijkheid voor de juistheid ervan is belegd. Dat doet niet alleen afbreuk aan de herkenbaarheid van journalistieke merken, maar neemt ook een belangrijk aanknopingspunt voor vertrouwen weg.

Het Commissariaat voor de Media peilde in 2026 dat 51 procent van de (Europese) Nederlanders zich zorgen maakt over mis- en desinformatie in de online journalistiek en dat zelfs maar 12 procent nieuws via social media en AI-chatbots vertrouwt.[27] Tegelijk bleek uit hetzelfde onderzoek dat 33 procent van de jongeren van achttien tot vijfendertig jaar zijn nieuws alleen van social media haalt en dat de meerderheid van socialmediagebruikers ervan uitgaat dat nieuws vanzelf wel tot hen komt; zij gaan er dus niet bewust meer naar op zoek.

Er lijkt daarnaast sprake van een groeiende 'nieuwsmoeheid'. Omdat nieuws zich niet meer beperkt tot de ochtendkrant of het achtuurjournaal maar vierentwintig uur per dag door alles heen dringt, voelen veel mensen zich overstelpt en keren zich ervan af. 'De kloof tussen "het leed" dat langskomt op het scherm en mijn trek in een kop koffie op hetzelfde moment is even absurd als onoverbrugbaar', zoals sociaal-psycholoog Hans Boutellier dit gevoel in zijn boek *De neo-tribale revolte* treffend omschreef.[28]

25 Onder nepnieuws verstaan we in dit advies verzonnen nieuws dat in de vorm van nieuws gepresenteerd wordt, zonder dat het geschreven en gecontroleerd is door professionele journalisten.
26 Commissariaat voor de Media, 2026.
27 Commissariaat voor de Media, 2026.
28 Boutellier, 2025, p. 27.

Van collectiviteit naar connectiviteit

De trend om minder nieuws te gebruiken en minder op de journalistiek te vertrouwen, hangt samen met een bredere tendens in de samenleving die de raad recent uitvoerig heeft besproken in zijn advies *Maken (z)onder druk*, over aantastingen van de artistieke vrijheid.[29] Als gevolg van polarisatie, vijanddenken, een verschuiving van collectieve naar individuele belangen en een afnemend vertrouwen in autoriteit, lijken burgers minder snel geneigd vertegenwoordigers van het democratisch middenveld te vertrouwen en te steunen. Dit geldt voor kunstenaars en schrijvers, en evenzeer voor journalisten en programmamakers.

Mediawetenschapper José van Dijck wees er in haar boek *The Culture of Connectivity: A Critical History of Social Media* al op dat onder invloed van platformisering het eerdere democratische samenlevingsmodel van collectiviteit heeft plaatsgemaakt voor een model waarin juist connectiviteit tussen individuen centraal is komen te staan.[30] Burgers streven niet meer naar gemeenschappelijke doelen op grond van maatschappelijk gedeelde waarden, maar vinden elkaar in netwerkverband, op de knooppunten van gedeelde interesses of belangen. Burgers met uiteenlopende belangen ontmoeten elkaar in dit model niet meer.

Hans Boutellier beschrijft in zijn al genoemde boek *De neo-tribale revolte* hoe in onze tijden van kantelende geopolitieke verhoudingen, identiteitspolitiek en polarisatie mensen steeds meer terugvallen op hun eigen *tribes*.[31] Ze ontlenen hun wereldbeeld en hun standpunten niet meer aan grotere, collectieve levensbeschouwingen (al dan niet religieus), maar aan wie ze zelf zijn en hun eigen groep. Het belang om als gemeenschap collectief voor het beste te opteren door middel van democratische oplossingen maakt zo plaats voor eilandjespolitiek: iedereen wil het beste voor zijn eigen groep, desnoods ten koste van anderen, die tot vijand worden gemaakt.

In een wereld waarin het eigen gelijk belangrijker wordt dan het gelijk van de gemeenschap, liggen wantrouwen en vijandschap op de loer. Er ontstaat zo ook een maatschappelijk klimaat dat vatbaar is voor misleiding en desinformatie. De technologische informatieomgeving, waarin burgers elkaar alleen nog in algoritmische bubbels ontmoeten, draagt ertoe bij dat buren en dorpsgenoten steeds minder gezamenlijkheid en verbondenheid ervaren. Daar valt voor kwaadwillende partijen gemakkelijk een wig tussen te drijven. Vaak wordt de journalistiek in dit soort situaties in diskrediet gebracht. Individuen of groepen grijpen bijvoorbeeld hun kritiek op bepaalde journalistieke inhoud aan om openlijk de betrouwbaarheid of het belang van de journalistiek in het algemeen te betwisten. Of groeperingen sturen moedwillig desinformatie of nepnieuws de wereld in dat voor de gemiddelde internetgebruiker niet van echt nieuws te onderscheiden is – in het kwalijkste geval ook voor journalisten niet.

Wantrouwen vanuit de politiek

Een van de zorgelijkste uitingen van afnemend vertrouwen in de journalistiek zien we bij sommige volksvertegenwoordigers. Het komt steeds vaker voor dat individuele politici of zelfs politieke partijen openlijk de journalistiek, en vaak ook andere democratische instituties, wantrouwen en aanvallen. Zo benoemde een politieke partij recent in een wervingscampagne voor een woordvoerder als een van diens taken ‘het

29 Raad voor Cultuur, 2026 (2).
30 Van Dijck, 2013.
31 Boutellier, 2025.

controleren van de journalistiek'. Een lijsttrekker weigerde bij de laatste verkiezingen deel te nemen aan de verkiezingsdebatten bij de publieke omroep. Ook komt het vaker voor dat volksvertegenwoordigers of politieke partijen zelf actief nepnieuws of gemanipuleerde beelden verspreiden om anderen in diskrediet te brengen. Dat is bovenal ondermijnend voor de democratische functie van de journalistiek, omdat volksvertegenwoordigers weliswaar vanuit hun gekozen positie vrij zijn om kritiek te leveren op zaken, maar tegelijkertijd gekozen zijn en functioneren binnen een democratisch systeem, waar journalistieke vrijheid een grondwettelijk recht is.

4.3. Bewegingen in de geopolitieke sfeer

Toename van mis- en desinformatie

Bovenstaande maatschappelijke ontwikkelingen kunnen niet los worden gezien van bredere ontwikkelingen op geopolitieke schaal. Ook daar verhardt de communicatie en wordt het internet steeds vaker ingezet voor het behalen van politiek of financieel gewin. Een laatste grote zorg die de raad dan ook wil adresseren, is de schade die de toenemende stroom aan (internationale) mis- en desinformatie toebrengt aan het journalistieke klimaat.

Wereldwijd zien de journalistiek en haar publiek zich steeds vaker geconfronteerd met partijen die doelbewust de informatiemarkt proberen te kapen. Via social media, blogs, propagandaplatforms en zelfs journalistieke kanalen proberen belangengroeperingen, politieke partijen, internationale netwerken en staten de publieke opinie te sturen met misleidende informatie. Dit zien we ook in Nederland. Het recente rapport *Achter de façade. Strategische normalisering vanuit de rechts-extremistische beweging* van de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) en de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV) toont bijvoorbeeld aan hoe rechts-extremistische groeperingen in ons land vaak met succes proberen hun gedachtengoed te normaliseren, met als uiteindelijk doel om via bespeling van de publieke opinie de democratische rechtsorde af te breken en een witte etnostaat te stichten.
De journalistiek kan dit gedachtengoed in context plaatsen en er tegenwicht aan bieden, maar is tegelijk vaak zelf ook doelwit van intimidatie en bedreiging vanuit deze hoek.[32]

De Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV) van het ministerie van Justitie en Veiligheid waarschuwt dat desinformatie en FIMI (*Foreign Information Manipulation and Interference*) worden ingezet voor opiniebeïnvloeding, financieel gewin of om schade toe te brengen aan de samenleving, de democratie of de volksgezondheid.[33] De Universiteit van Amsterdam en de Vrije Universiteit toonden in 2025 op grond van een onderzoek in 26 landen aan dat de verspreiding van desinformatie vooral als politieke strategie wordt aangewend door radicaal-rechtse populistische partijen, met als doel democratieën te destabiliseren en politieke voordelen te behalen.[34]

Beïnvloeding vanuit statelijke actoren

Sinds de opkomst van generatieve AI is de verspreiding van desinformatie sterk toegenomen. In het licht van geopolitieke ontwikkelingen vallen daarbij de inspanningen vanuit het buitenland in het bijzonder op. Statelijke dreiging door middel van FIMI

32 AIVD en NCTV, 2026.
33 https://www.nctv.nl/onderwerpen/d/desinformatie
34 Törnberg en Chueri, 2025.

lijkt in ons land met name van Rusland en China afkomstig. De Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) en de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD) wijzen in hun recente publicatie *Tussen vrede en oorlog* op de toenemende Russische hybride activiteiten in de *grey zone*: het schemergebied tussen vrede en oorlog.[35] Volgens het rapport maakt Rusland zich mogelijk klaar voor een grotere oorlog met de NAVO, met als voorbode een oplopende stroom aan Russische cyberaanvallen, beïnvloedingsactiviteiten en (digitale) sabotageacties om westerse landen uit elkaar te spelen en de westerse steun voor Oekraïne te ondergraven. Ook in Nederland zijn sinds 2024 verschillende Russische cyberoperaties en voorbereidingen voor sabotage waargenomen. De AIVD en de MIVD stellen dat deze toegenomen activiteiten een aanzienlijke impact hebben op de nationale veiligheid van Nederland en andere Europese landen. Het vraagt volgens hen om, naast een vergrote waakzaamheid, investeringen in defensie, inlichtingen- en veiligheidsdiensten, diplomatie en maatschappelijke weerbaarheid.

De European External Action Service (EEAS) ziet, naast Rusland, China als belangrijkste partij achter buitenlandse informatiemanipulatie en inmenging. De Chinese overheid voert een doelgericht internationaal beleid om in haar ogen vijandige stemmen te smoren, misleidende of intimiderende informatie te verspreiden en critici de mond te snoeren door bijvoorbeeld rechtszaken aan te spannen. De reële en psychologische druk die hiervan uitgaat, raakt niet alleen burgers en journalisten in China, maar bemoeilijkt het ook voor buitenlandse journalisten om informatie vanuit en over China te vergaren en te delen. Voor de journalistiek betekent dit dat bronnen opdrogen of onbetrouwbaar zijn, naast het feit dat journalisten in China zelf te lijden hebben onder censuur en tegenwerking. Het China Kennisnetwerk (CKN) laat in zijn rapport *Chinese influence and interference in the Dutch media landscape* zien hoe China niet alleen de werkomstandigheden van Nederlandse journalisten in haar land verstoort, maar ook invloed uitoefent op de Chinese gemeenschap in Nederland en zich actief mengt in het Nederlandse medialandschap.[36] De auteurs roepen de overheid en de journalistieke sector op om hier veel alerter op te zijn en meer tegendruk te geven.

Uit diverse bronnen en publicaties verneemt de raad dat de omvang en effectiviteit van dit soort dreiging stevig wordt onderschat. Justice for Prosperity, een van onze gesprekspartners in de voorbereiding op dit advies, stelt dat overheden en burgers onvoldoende zijn doordrongen van de ernst van deze gerichte aanvallen op onze democratische instituties. Overheden, maatschappelijke organisaties en journalisten proberen desinformatie te weerleggen met op feiten gebaseerde argumenten, of ze zoeken de oplossing in het bevorderen van mediawijsheid onder burgers. De netwerken en actoren die met opzet de democratie en haar instituties ondermijnen, blijven in die aanpak onbenoemd en onbestraft – sterker nog, zij profiteren van de ontregelende *loop* van tegenstrijdige informatie die hierdoor ontstaat.

Meer recent nam ook het risico op inmenging in ons journalistieke landschap door de Verenigde Staten toe. In eigen land hebben de Verenigde Staten al overheidsfondsen van publieke radio- en televisiekanalen ingetrokken en rechtszaken aangespannen tegen kritische mediabedrijven, die tevens uit het Witte Huis zijn verbannen. Maar de bemoeienis van de regering-Trump strekt zich ook uit buiten de eigen landsgrenzen. In augustus 2026 merkte de regering de Italiaanse internetprovider Autistici/Inventati aan als terroristische organisatie en plaatste haar op een sanctielijst. De organisatie zag daarop geen andere mogelijkheid dan zichzelf op te heffen om repercussies voor

35 AIVD en MIVD, 2026.
36 Bouwers en Kamerling, 2024.

haar gebruikers te voorkomen. In Nederland buigen deskundigen zich over de vraag of de Verenigde Staten een landendomein, zoals .nl, uit kunnen zetten, waardoor .nl-domeinen (waaronder die van journalistieke media) onvindbaar worden. Dit zou leiden tot een ingrijpende ontwrichting van de samenleving.

De Nederlandse Rijksoverheid voert sinds 2017 een beleid om desinformatie te bestrijden. In 2022 werd een vernieuwde 'Rijksbrede strategie voor het beschermen van het vrije en open publieke debat tegen desinformatie' van kracht, met inbreng van de ministeries van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Justitie en Veiligheid, en Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Deze strategie werd in 2024 verder aangescherpt.[37] Expliciete onderdelen van de strategie zijn het behoud van een pluriform medialandschap en het stimuleren en gebruiken van publieke alternatieven voor online platforms. De recente inspanningen van het ministerie van OCW om de lokale publieke omroep en de onderzoeksjournalistiek te versterken en om de media-wijsheid onder burgers te vergroten kunnen (mede) in dit licht worden beschouwd. De Europese Verordening Mediavrijheid (European Media Freedom Act ofwel EMFA) ziet er daarnaast op toe dat content van mediaorganisaties niet zonder meer verwijderd kan worden door online platforms.[38]

Roep om maatschappelijke weerbaarheid

Met het oog op de toenemende militaire en hybride veiligheidsdreiging vanuit statelijke en niet-statelijke actoren ligt er sinds december 2024 een 'Weerbaarheidsopgave' voor het Rijk, opgesteld door de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV) en het ministerie van Defensie.[39] Deze weerbaarheidsopgave moet Nederland beter bestand maken tegen ontregeling en ondermijning van de democratie, de rechtsstaat en de overheid als gevolg van hybride conflictvoering door statelijke actoren, zoals sabotage, spionage, desinformatie en ongewenste inmenging. Onder de kop 'Proactief optreden tegen (heimelijke) beïnvloeding' vermeldt de Weerbaarheidsopgave hoe de overheid hier een rol ziet voor de journalistiek:

> 'We dragen zorg voor een weerbaar en integer bestuur, politiek stelsel en publiek debat. Vertrouwen in de overheid vraagt onafhankelijke controle door journalisten. In de aanpak voor maatschappelijke weerbaarheid erkennen we daarom het belang van de continuïteit van onafhankelijke journalistiek.'[40]

Over de ontregelende, en in de zwaarste gevallen ontwrichtende, effecten van desinformatie op de samenleving is al veel gepubliceerd. The Hague Centre for Strategic Studies (HCSS) wijst in zijn rapport *Red Lines and Baselines. Towards a European Multistakeholder Approach to Counter Disinformation* op de wijze waarop desinformatiecampagnes de bestaande politieke polarisatie de laatste jaren hebben versterkt, 'met gevolgen die uiteenlopen van het ondermijnen van maatregelen tegen de COVID-19-pandemie tot het aanzetten tot grootschalig geweld tegen de democratische instituties zelf. Zij hebben het vertrouwen in democratische processen aangetast en zelfs een aanzienlijke invloed gehad op verkiezingen en volksraadplegingen in Noord-Amerika en Europa.'[41] Desinformatie schaadt instituties en tast bovendien het algemene vertrouwen in informatie binnen

37 Zie o.a. https://open.overheid.nl/overheid/openbaarmakingen/api/v0/attachment/ronl-d3369562e78345a02126dcd644ae9e6edc1a5b12 en https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-1144549.pdf
38 Verordening (EU) 2024/1083 tot vaststelling van een gemeenschappelijk kader voor mediadiensten op de interne markt.
39 Rijksoverheid, 2024.
40 Rijksoverheid, 2024, p. 10.
41 HCSS, 2021, p. 1.

de samenleving aan. Het zaait verdeeldheid, onzekerheid en chaos, waarbinnen het voor vijandige partijen gemakkelijk toeslaan is.

In een maatschappij die voor een groot deel draait op informatie-uitwisseling is informatie een strategisch instrument geworden, vergelijkbaar met financiële of militaire middelen. Daarmee wordt ook de journalistiek zelf een doelwit. Door mainstream media verdacht te maken, journalisten te intimideren en te bedreigen en juridische procedures aan te spannen tegen media en makers wordt gepoogd het publieke debat te verstoren en te ondermijnen.

Juist tegen die achtergrond is een onafhankelijke, volgens heldere beroepsnormen werkende journalistiek – die transparante, toetsbare, waarachtige informatie biedt – cruciaal. Een grote waakzaamheid is vereist om pogingen om de journalistiek te 'kapen' te weerstaan. De raad onderschrijft de erkenning van het belang van de journalistiek in de nationale weerbaarheidsopgave dan ook van harte.

Journalistiek als noodzakelijk tegenwicht

In het bovenstaande hebben we gezien dat de journalistiek vanuit haar intrinsieke waarde tegenwicht kan bieden aan desinformatie, en daarmee een belangrijk aandeel kan leveren aan het zuiver houden van het maatschappelijk debat: ze vervult daarmee een wezenlijke functie voor de democratie, juist ook in crisistijd.

Een waardevolle ontwikkeling daarbij is dat er sinds het opkomen van (strategische) des- en misinformatie inmiddels onafhankelijke tussenpartijen zijn ontstaan die zich toeleggen op het organiseren en ontsluiten van verificatie in een vervuilde informatie-omgeving. Zij bevinden zich tussen de platforms, de journalistieke sector en de consument in. Een voorbeeld is het Vlaamse platform deCheckers, dat een meldpunt heeft voor consumenten, *factchecks* bundelt en daarnaast nieuwsgeletterdheid onder consumenten bevordert. Een Vlaams-Nederlandse netwerk van factcheckers, media-professionals en onderzoekers is BENEDMO, dat zelf desinformatiecampagnes onderzoekt en hier methoden voor ontwikkelt, en daarnaast onderzoek doet naar bijvoorbeeld de impact van AI op desinformatie. In Nederland houdt het platform Nieuwscheckers, verbonden aan de opleiding Journalistiek en Nieuwe Media aan de Universiteit Leiden, zich bezig met factchecking.

Samenvattend ziet de raad een rol voor de journalistiek in de weerbaarheidsopgave waar Nederland voor staat. Dat vraagt volgens hem om een vertaling in krachtig beleid. De raad meent dat de journalistiek moet worden beschouwd als vitale kracht voor de democratische rechtsstaat en vanuit dat belang actiever dient te worden beschermd en versterkt. Dit kan volgens hem zonder de inhoudelijke onafhankelijkheid van de journalistiek aan te tasten. De overheid kan randvoorwaarden scheppen waardoor de journalistiek vrijer en autonomer kan handelen in een technologisch, maatschappelijk en geopolitiek veld waar de spanningen oplopen. De aanbevelingen in het volgende hoofdstuk dragen bij aan deze doelstelling.

5.

Conclusies en aanbevelingen

5.1. Conclusies

In het voorgaande hebben we laten zien hoe de democratische functie van de journalistiek onder druk is komen te staan als gevolg van in elkaar grijpende ontwikkelingen op de markt, in de samenleving en in de geopolitieke sfeer. We hebben beschreven hoe de technologische transformatie van onze informatie-infrastructuur, gedomineerd door een klein aantal (vooral Amerikaanse) bigtechbedrijven, de journalistieke sector een groot deel van zijn autonomie en verdienvermogen heeft ontnomen. We hebben ook laten zien waarom het voor journalistieke bedrijven en verenigingen, laat staan voor individuele journalisten, vrijwel onmogelijk is zich hieraan te onttrekken. Daarvoor zijn de bigtechgiganten te machtig en ligt de controle over hun systemen te ver buiten het bereik van journalistieke partijen. In het Caribisch deel van het Koninkrijk, waar de journalistieke infrastructuur beperkter is en journalisten en gebruikers nog veel meer zijn aangewezen op social media, geldt deze problematiek in versterkte mate.

Ook toonden we hoe tegelijkertijd het informatieaanbod wordt vertroebeld door misinformatie en desinformatie vanuit statelijke en niet-statelijke partijen, met kwalijke gevolgen voor de journalistiek. Verharding en polarisatie in de samenleving en de politiek verlagen bovendien de tolerantie voor geluiden die de eigen opvattingen weerspreken, waardoor de ruimte voor en de waardering van pluriforme journalistiek afneemt. Daarnaast wordt de journalistiek zelf doelwit van desinformatie, met alle gevolgen van dien voor het vertrouwen in haar onafhankelijkheid en waarachtigheid.

Journalistieke informatievoorziening staat in onze maatschappij dus meervoudig onder druk. Dit schaadt zowel individuele gebruikers als de democratische rechtsstaat als geheel. Een samenlevingsvorm die is gebouwd op een open, meerstemmig debat verliest haar kern (en grootste kracht) als dit debat niet meer vrij en open kan worden gevoerd. De raad ziet dit als een urgent probleem, en ziet dit ook weerspiegeld in recente rapporten van andere organisaties, zoals de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR), het Commissariaat voor de Media en, het meest recent, de Raad voor het Openbaar Bestuur (ROB).[42] Op grond van zijn analyse komt de raad tot een dringend advies aan de overheid.

We gebruikten in dit advies het Rijnlandmodel om aan te tonen hoe de journalistiek in onze democratische rechtsstaat lang heeft kunnen functioneren door ruimte te geven aan maatschappelijke actoren, in een gebalanceerd samenspel met marktpartijen en de staat. Ook hebben we beschreven hoe in dit samenspel barsten zijn ontstaan. Op grond hiervan adviseren we een integrale aanpak van overheid, sector en maatschappelijke partijen om het evenwicht te herstellen en de journalistiek gezamenlijk te verstevigen.

42 Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, 2024; Commissariaat voor de Media, 2025 en 2026; Raad voor het Openbaar Bestuur, 2026.

Met de voorgestelde aanpak bepleiten we nadrukkelijk een herwaardering van het democratische samenspel tussen samenleving, markt en staat waar het de journalistiek betreft. Actoren uit alle drie de domeinen kunnen vanuit hun eigen expertise en prioriteiten bijdragen aan het grotere, collectieve belang van een vrije, pluriforme journalistiek. Het is noodzakelijk gezamenlijk een kritisch standpunt in te nemen over de rol van technologie en AI in onze informatiemaatschappij, over het hervinden van een online publieke (debat)ruimte, over de bescherming van opgeslagen data, over het betrouwbaar informeren van burgers, over een steviger verweer tegen desinformatie en polarisatie, en over het toekomstperspectief van de journalist en zijn vak. Daarvoor is het allereerst noodzakelijk de journalistiek expliciet te erkennen als een vitale kracht in onze democratische rechtsstaat, en dat belang breed uit te dragen.

Leeswijzer

In paragraaf 5.2 presenteren we eerst ons advies aan de Rijksoverheid, uiteenvallend in vijf concrete aanbevelingen. Deze zijn alle gericht op het herstel van de balans tussen journalistiek, markt, samenleving en staat, en doen dus een stevig beroep op samenwerking, collectieve inzet en onderlinge versterking van al deze actoren. In paragraaf 5.3 formuleren we enkele overwegingen voor de journalistieke sector.

5.2. Aanbevelingen aan de Rijksoverheid

De raad doet de Rijksoverheid vijf aanbevelingen, die deel uitmaken van het volgende overkoepelende advies:

Erken het vitale belang van de journalistieke sector voor het functioneren van de democratische rechtsstaat. Neem maatregelen om haar te beschermen en te versterken en draag haar belang voor onze maatschappij actief uit.

De raad adviseert de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) het vitale belang van de journalsitieke sector te erkennen en er een beleidsprioriteit van te maken, in samenwerking met andere ministeries. Omdat tegelijkertijd het maatschappelijk draagvlak, de technologische en financiële autonomie en de weerbaarheid tegen ondermijning in het geding zijn, beschouwt de raad het bewaken van de journalistieke vrijheid in de democratische rechtsstaat als een interdepartementale opdracht.

Het is daarbij noodzakelijk dat de Rijksoverheid het belang van de journalistiek openlijk erkent en verdedigt. Waar door ontwrichtende partijen scepsis en argwaan worden gezaaid ten aanzien van de journalistiek, moet de overheid ervoor waken niet in dat narratief mee te gaan. De overheid moet het belang van publieke dialoog en pluriforme nieuwsvoorziening zelf actief uitdragen. Aanvullend kan zij het belang van de journalistiek meenemen in communicatie over zaken als mediawijsheid, geletterdheid, burgerschap en weerbaarheid.

Ook volksvertegenwoordigers dienen zich ervan bewust te zijn dat ze weliswaar de ruimte hebben om vanuit hun politieke overtuigingen kritisch te reageren op de journalistiek, maar dat ze intussen ook deel uitmaken van het democratische bestel, waarin journalistieke vrijheid grondwettelijk is beschermd. Daar past niet bij dat ze de journalistiek moedwillig in diskrediet brengen.

De raad vertaalt bovenstaand advies in vijf concrete aanbevelingen aan het Rijk.

Aanbevelingen

1. **Formuleer een integraal, meerjarig, interdepartementaal journalistiekbeleid in samenspraak met de journalistieke sector en betrokken markt- en maatschappelijke actoren.**

   ***Bevordert:** journalistieke innovatie, maatschappelijk draagvlak, technologische en financiële autonomie, geopolitieke weerbaarheid*

2. **Neem de journalistiek op als sector binnen de Wet weerbaarheid kritieke entiteiten en wijs binnen deze wet enkele kritieke journalistieke organisaties ('entiteiten') aan waarvan de uitval kan leiden tot maatschappelijke ontwrichting.**

   ***Bevordert:** geopolitieke weerbaarheid*

3. **Neem een voortrekkersrol bij het initiëren en ondersteunen van een Europese publieke digitale infrastructuur ter bevordering van technologische autonomie.**

   ***Bevordert:** technologische en financiële autonomie, geopolitieke weerbaarheid*

4. **Maak actiever gebruik van Europese en internationale wet- en regelgeving om de journalistiek en haar functie voor de democratie te beschermen en te versterken.**

   ***Bevordert:** technologische en financiële autonomie, geopolitieke weerbaarheid*

5. **Onderzoek hoe de journalistieke infrastructuur in het Caribisch deel van het Koninkrijk structureel kan worden versterkt en agendeer hiertoe dit thema voor het (jaarlijkse) Vierlandenoverleg tussen de cultuurministers van de landen binnen het Koninkrijk.**

   ***Bevordert:** journalistieke innovatie, technologische en financiële autonomie, geopolitieke weerbaarheid*

Toelichting

Aanbeveling 1

Formuleer een integraal, meerjarig, interdepartementaal journalistiekbeleid in samenspraak met de journalistieke sector en relevante markt- en maatschappelijke actoren.

De Rijksoverheid ondersteunt de journalistiek al met verschillende instrumenten en programma's. De belangrijkste ondersteuning vanuit het ministerie van OCW is de structurele financiering van de publieke omroep: de Nederlandse Publieke Omroep (NPO) en de omroepverenigingen. Een hervorming van dit bestel is aanstaande en ligt buiten het aandachtsgebied van dit advies.[43] Vanuit het Gemeentefonds financieren de gemeenten hun lokale publieke omroepen; vanaf 2028 verloopt deze bekostiging via het Rijk. Het Rijk financiert ook dertien regionale publieke omroepen,

43 De raad heeft recent een reactie gepubliceerd op het conceptwetsvoorstel Wijziging van de Mediawet 2008 in verband met de hervorming van het landelijke publieke omroepbestel en de bijbehorende memorie van toelichting van 11 september 2026, zie Raad voor Cultuur, 2026 (3).

die samenwerken via de Regionale Publieke Omroep (RPO). Dankzij het publieke omroepbestel bevindt een gedeelte van de Nederlandse journalistieke media zich in de publieke sfeer. In het Caribisch deel van het Koninkrijk ontbreken eigen publieke omroepen. Binnen de NPO verzorgt de NTR wel een onafhankelijke nieuwsvoorziening voor alle zes de eilanden en de Caribische gemeenschap in Nederland, het Caribisch Netwerk.

Voorbeelden van andere overheidsinstrumenten zijn het Stimuleringsfonds voor de Journalistiek, het Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten, enkele lokale en regionale mediafondsen en de financiering van de Stichting PersVeilig.[44] Het gaat hier om beleidsmatige impulsen om de journalistiek op onderdelen te versterken. De raad erkent dat dit zinvolle impulsen zijn. Zo blijkt alleen al uit de jaarlijkse stijging van meldingen bij PersVeilig – van 198 in 2022 tot 262 in 2025 – dat interventie hier noodzakelijk is.

De raad mist echter een integraal, meerjarig, interdepartementaal journalistiek-beleid. Hij stelt vast dat het huidige beleid versnipperd is en dat een gedeelde stip op de horizon ontbreekt. Hij adviseert de minister van OCW daarom in samenwerking met de ministers van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Economische Zaken en Klimaat, en Justitie en Veiligheid een meerjarige visie op te stellen die uitgaat van het nationale belang om de democratische functie van de journalistiek te beschermen en te versterken, en hieraan passende beleidsinstrumenten te koppelen. Deze moeten bijdragen aan de bevordering van journalistieke innovatie, maatschappelijk draagvlak, technologische autonomie en geopolitieke weerbaarheid.

De raad adviseert een dergelijke beleidsvisie op te stellen in nauwe samenspraak met journalistieke organisaties, marktpartijen en maatschappelijke partijen die kunnen bijdragen aan de innovatie, bescherming en versterking van de journalistiek.
Bij voorkeur wordt hieruit een taskforce samengesteld om een en ander op korte termijn in gang te zetten. Multistakeholder-initiatieven kunnen hierbij een wezenlijke rol spelen.

Volgens de raad moet een dergelijk beleid aan in elk geval de volgende voorwaarden voldoen:

- Het beleid gaat uit van de vitale waarde van de journalistiek voor de democratische rechtsstaat. Het staat zowel ten dienste van de ontwikkeling, de autonomie en de veiligheid van de journalistiek als van de informatie- en debatfunctie van de journalistiek voor de burger en voor de democratische rechtsstaat. Het beschermt vrijheid, pluriformiteit en toegankelijkheid, en doet dat binnen een maatschappelijke, technologische en geopolitieke context. Daarmee valt het onder verschillende beleidsdomeinen.
- Het beleid erkent dat het beschermen en versterken van de journalistiek een gedeeld belang is van overheid, markt en samenleving, waarbij publieke investeringen bijdragen aan een sterke, onafhankelijke sector. Het beleid moet erop gericht zijn publiek-private samenwerking te bevorderen en multistakeholder-initiatief te stimuleren. De vele partijen die in Nederland al bezig zijn met het versterken van de journalistiek in maatschappelijk, technologisch of geopolitiek opzicht moeten hun krachten kunnen verstevigen en waar nodig kunnen bundelen.

44 Veel gemeenten en provincies hebben hun eigen lokale en regionale mediafondsen, onder andere Amersfoort, Tilburg, Delft, Amstelveen, Leiden, Haarlem, Haaglanden en de provincies Noord-Brabant, Zuid-Holland en Utrecht.

- Het beleid erkent tegelijkertijd dat de journalistiek alleen kan functioneren als ze inhoudelijk onafhankelijk is van de overheid. De overheid kan voorwaarden creëren voor de bescherming en versterking van de journalistiek, maar moet inhoudelijk op afstand staan en mag zich niet bemoeien met de inhoud van de journalistiek. Voor de kunsten wordt in dit verband wel gesproken van het Thorbecke-adagium, waarover de raad onlangs heeft geadviseerd het wettelijk vast te leggen in de Wet op het specifiek cultuurbeleid.[45] Een vergelijkbaar principe dient ten grondslag te liggen aan een journalistiekbeleid. De raad acht de voorgestelde herziening van de Mediawet daarvoor als kansrijk, omdat hierin de onafhankelijkheid van de landelijke publieke omroep steviger wordt verankerd dan in de huidige wet.[46] Hij wijst erop dat het evenzeer van belang is de inhoudelijke vrijheid van niet publiek gefinancierde journalistiek nadrukkelijker te garanderen en te bewaken, bijvoorbeeld tegen ongefundeerde aanvallen of verdachtmakingen vanuit de politiek.
- Het beleid is *integraal*; beleids- of subsidie-instrumenten staan niet op zichzelf, maar dragen bij aan het realiseren van de genoemde beleidsprioriteiten, waaraan ook de journalistieke sector, marktpartijen en maatschappelijke actoren zich kunnen committeren. Het beleid is niet projectgericht, maar missie-gedreven. Het bouwt voort op een gegronde analyse van actuele problematiek in de markt, de journalistieke sector, de samenleving en de geopolitieke sfeer, en is erop gericht deze aan te pakken.
- Het beleid is *toekomstgericht* én *adaptief*; het combineert een meerjarenvisie met een inherente systematiek van zelfevaluatie en bijsturing. In de dynamiek van razendsnelle journalistieke, maatschappelijke, technologische en geopolitieke ontwikkelingen moet worden voorkomen dat beleid snel veroudert, terwijl voortdurende verandering tegelijkertijd niet mag leiden tot verlies van richting en consistentie.
- Het beleid is *interdepartementaal*; het erkent dat journalistiek zich afspeelt op het grensvlak van cultuur, kennis, economie, maatschappelijke weerbaarheid en veiligheid.
- Het beleid gaat uit van, en heeft oog voor, reeds bestaande juridische kaders. Toename van regeldruk moet en kan worden vermeden door waar mogelijk het beschikbare instrumentarium (beter) te benutten. De journalistieke vrijheid is in Nederland goed geborgd in artikel 7 van de Grondwet (geldend voor Europees Nederland en Caribisch Nederland), artikel 9 van de Staatsregeling van Curaçao, artikel I.12 van de Staatsregeling van Aruba en artikel 10 van de Staatsregeling van Sint Maarten. Voor het gehele Koninkrijk geldt ook het vergelijkbare artikel 10 van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM).[47] Het is belangrijk burgers en politiek te blijven wijzen op deze wettelijke bescherming van de persvrijheid, en om de hierbij behorende juridische kaders te respecteren én te gebruiken.

Een integraal beleid dient de randvoorwaarden te scheppen voor journalistieke innovatie en voor bescherming en versterking van de journalistieke sector, alsmede van zijn functie voor de democratische rechtsstaat. Bestaande impulsprogramma's,

45 Raad voor Cultuur, 2026 (2), p. 48.

46 Zie bijvoorbeeld de memorie van toelichting bij het voorstel tot wijziging van de Mediawet 2008, p. 4: 'De journalistieke functie wordt versterkt en het externe toezicht steviger en duidelijker. De regering kiest er op verschillende manieren voor om meer afstand te creëren tussen publieke omroep en overheid om zo de onafhankelijkheid van de publieke omroep verder te versterken. Op deze manier is de publieke omroep slagvaardiger en beter in staat zijn functies voor alle Nederlanders te vervullen.'

47 Zie ook artikel 43 lid 2 Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden, waarin het waarborgen van mensenrechten als een Koninkrijksaangelegenheid wordt aangemerkt.

fondsen en structurele financiering voor (innovaties in de) journalistiek kunnen worden gecontinueerd en geïntensiveerd.

Bij het maken van afspraken met de publieke omroepen dienen volgens de raad kwantitatieve én kwalitatieve doelstellingen aan bod te komen met betrekking tot publieke waarden als diversiteit, pluriformiteit en onafhankelijkheid. In zijn memorie van toelichting op de te herziene Mediawet 2008 schrijft de minister de huidige prestatieovereenkomst voor de landelijke publieke omroep uit de wet te zullen halen omdat deze in de praktijk niet leidde tot het formuleren van ambitieuze en concrete doelen; in plaats daarvan komt er een wettelijke verplichting om in de jaarlijkse begroting met jaarplan concrete kwantitatieve en kwalitatieve doelstellingen op te nemen ter concretisering van de voornemens uit het concessiebeleidsplan, en om hierop achteraf te reflecteren.[48] De raad ondersteunt dit voornemen. Voor het formuleren van kwalitatieve doelstellingen verwijst de raad voor inspiratie naar de strategische doelstellingen uit de beheersovereenkomst van de Vlaamse Regering met de Vlaamse Radio- en Televisieorganisatie (VRT). Hierin is met betrekking tot de journalistieke taak van de omroepen vooral de nadruk op waarden als betrouwbaarheid, onafhankelijkheid, onpartijdigheid en pluriformiteit aansprekend.[49]

Publiek-private samenwerking en multistakeholder-initiatieven die bijdragen aan de publieke functie van de journalistiek moeten duurzaam worden aangemoedigd. Nederland kent vele maatschappelijke organisaties op het raakvlak van journalistiek en onderwijs, onderzoek, debat, burgerschap, veiligheid en internationalisering die een rol (kunnen en willen) spelen in het versterken van de journalistiek en het vergroten van haar zichtbaarheid en relevantie. Erkenning en ondersteuning kan dit netwerk robuuster maken en initiatieven helpen versnellen of opschalen. Daarbij is het belangrijk te streven naar bundeling en synergie van krachten, en versnippering van initiatieven te voorkomen.

De laatste jaren heeft de Rijksoverheid geïnvesteerd in kwalitatieve onderzoeksjournalistiek. De raad adviseert de bestaande instrumenten voort te zetten. Als volgend investeringsdoel beveelt hij de nieuwsparticipatie van jongeren aan. Door journalistieke bedrijven te ondersteunen bij inspanningen op het gebied van jongerenbereik (zoals via onderzoek naar en de ontwikkeling van innovaties en nieuwe formats in samenspraak met jongeren) kan het draagvlak voor journalistiek in de samenleving worden vergroot.

Aanbeveling 2

Neem de journalistiek op als sector binnen de Wet weerbaarheid kritieke entiteiten en wijs binnen deze wet kritieke journalistieke organisaties ('entiteiten') aan waarvan de uitval kan leiden tot maatschappelijke ontwrichting.

De raad adviseert om de journalistiek te beschouwen als een vitale sector waarvan de uitval leidt tot maatschappelijke ontwrichting, net als bijvoorbeeld energie, vervoer, gezondheidszorg en digitale infrastructuur. In lijn daarmee adviseert hij enkele organisaties in deze sector aan te wijzen als kritieke entiteit in het licht van de Wet weerbaarheid kritieke entiteiten (Wwke). Nederland kan hiermee een voortrekkersrol vervullen in Europa.

48 Zie de memorie van toelichting bij het voorstel tot wijziging van de Mediawet 2008, https://www.internetconsultatie.nl/landelijkepubliekeomroep/b1

49 VRT, 2025, p. 13-14 en p. 25-27.

Wanneer onafhankelijke, pluriforme informatievoorziening, tot stand gebracht volgens journalistieke codes of normen, in het gedrang komt, ontstaat een voedingsbodem voor onzekerheid. Toekomstige ontwrichting en oorlogvoering zullen grotendeels plaatsvinden via cyberaanvallen en via pogingen angst en chaos te creëren door misleidende informatie en desinformatie. Zulke inmenging vindt ook nu al plaats; de overheid ontwierp mede op grond hiervan al programma's ter bestrijding van desinformatie en ter vergroting van onze weerbaarheid.

De Rijksoverheid zelf maakt een prioriteit van berichtgeving aan burgers in geval van crises. Er zijn situaties denkbaar dat overheidsinformatie niet kan worden verspreid of niet betrouwbaar meer is door inmenging of manipulatie van buitenlandse actoren, al dan niet statelijk. Ook kunnen burgers overheidsinformatie in dergelijke situaties wantrouwen op grond van politieke of maatschappelijke berichtgeving.

Onafhankelijke journalistiek om burgers te informeren, ontwikkelingen (inclusief overheidshandelen) te duiden en het maatschappelijk debat open te houden, is dan van essentieel belang. Journalistiek kan de samenleving geïnformeerd, betrokken en verbonden houden, wat de weerbaarheid tegen crises vergroot. Tijdens de corona-pandemie in 2020-2022 werd dit al door de Rijksoverheid erkend door 'media en communicatie' (waaronder journalistiek) op te nemen in de lijst van cruciale beroeps-groepen, die in de toenmalige omstandigheden vroegen om continue bezetting.

Sinds 15 augustus 2026 is de Wet weerbaarheid kritieke entiteiten (Wwke) van kracht, bedoeld om de fysieke weerbaarheid te versterken van organisaties die essentiële diensten verlenen.[50] Bij de Wwke gaat het erom de weerbaarheid te vergroten tegen dreigingen en risico's als natuurrampen en ongevallen, maar ook bijvoorbeeld sabotage en terroristische misdrijven. In het kader van deze wet zijn vijftien vitale sectoren benoemd, waarbinnen de betrokken ministeries organisaties kunnen aanwijzen als kritieke entiteiten. Dat gebeurt op grond van de impact die een organisatie heeft op de uitvoering van maatschappelijke functies en/of economische activiteiten, de volksgezondheid en openbare veiligheid.

De raad ziet voldoende grond om de journalistieke sector op te nemen binnen deze wet en ook in deze sector kritieke entiteiten aan te wijzen zonder welke de essentiële journalistieke functie niet kan worden vervuld. Te denken valt aan een aantal journa-listieke organisaties (waaronder landelijke, regionale en lokale publieke omroepen en nieuwsvoorzieningen en een landelijk persbureau).

Omdat de Wwke gaat over de fysieke weerbaarheid van organisaties binnen vitale sectoren, komt hiermee de journalistieke (inhoudelijke) onafhankelijkheid niet in het geding.

Naast de Wwke is sinds 15 augustus 2026 ook de Cyberbeveiligingswet (Cbw) van kracht, gericht op de digitale weerbaarheid van organisaties.[51] Organisaties die zijn aangewezen als kritieke entiteit onder de Wwke worden automatisch aangemerkt als essentiële entiteit onder de Cbw. Daarnaast heeft de overheid ruimte zelf entiteiten aan te wijzen in het kader van de Cbw. De raad benadrukt dat ook zonder aanwijzing

50 *Staatsblad* 2026, 188. De Wwke is de implementatie van de Europese CER-richtlijn (EU 2022/2557) betreffende de weerbaarheid van kritieke entiteiten. Zie https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2026-188

51 *Staatsblad* 2026, 187. De Cbw is de implementatie van de Europese NIS2-richtlijn (EU 2022/2555) betreffende maatregelen voor een hoog gezamenlijk niveau van cyberbeveiliging in de Europese Unie. Zie https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2026-187.html

in het kader van de Wwke de aanwijzing van journalistieke organisaties als essentiële entiteiten voor de Cbw mogelijk en aan te bevelen is.

Unierechtelijke context

De Wwke is de Nederlandse uitwerking van de Europese CER-richtlijn (*Critical Entities Resilience Directive*) uit 2022. Deze stelt zelf elf sectoren voor, waaraan lidstaten naar eigen inzicht sectoren met kritieke entiteiten kunnen toevoegen.[52] Duitsland is het enige land dat zich ervoor heeft ingespannen om journalistiek, als onderdeel van de media, toe te voegen. Bij de voorbereiding van het *KRITIS-Dachgesetz*, de Duitse implementatie van de Europese CER-richtlijn, adviseerde de Duitse Bondsraad *Medien und Kultur* als kritieke sector aan te wijzen. De motivering luidde dat onafhankelijke informatiebronnen essentieel zijn voor de samenleving, met name voor het tegengaan van desinformatie en het hanteren van crisissituaties. De regering koos er uiteindelijk voor om dit voorstel niet over te nemen in de wet (van kracht sinds 17 maart 2026), maar nam, tegelijk met het ingaan van de wet, de media- en cultuursector wel op in de nationale *KRITIS-Resilienzstrategie*, het bredere Duitse crisis- en weerbaarheidsbeleid waarvan het *KRITIS-Dachgesetz* deel uitmaakt.

De raad ziet voldoende reden om de journalistieke of mediasector in Nederland aan te wijzen voor de Wwke. Hij benadrukt in dat licht dat de CER-richtlijn expliciet vermeldt dat de lijst van genoemde sectoren niet uitputtend is, en dat lidstaten de lijst kunnen aanvullen 'met andere essentiële diensten op nationaal niveau, teneinde rekening te houden met nationale bijzonderheden bij de verlening van essentiële diensten'.[53]

Caribisch deel van het Koninkrijk

De Europese CER-richtlijn is alleen van toepassing op Europees Nederland. Caribisch Nederland (de openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba) en de zelfstandige landen binnen het Koninkrijk Aruba, Curaçao en Sint Maarten maken hier geen deel van uit. Nederland kan in zijn eigen wetgeving Caribisch Nederland betrekken, maar heeft hier niet voor gekozen omdat in het licht van de veiligheidsstrategie van het Koninkrijk nog wordt gewerkt aan een aantal randvoorwaarden voor het versterken van de weerbaarheid van deze eilanden. De raad adviseert het Rijk na het scheppen van deze randvoorwaarden Wwke-aanverwante wetgeving te ontwikkelen om ook de fysieke bescherming van kritieke infrastructuur in Caribisch Nederland te waarborgen, en ook daarin de journalistiek als kritieke sector aan te merken.

Aanbeveling 3

Neem een voortrekkersrol bij het initiëren en ondersteunen van een Europese publieke digitale infrastructuur ter bevordering van technologische autonomie.

Zoals betoogd in dit advies is de digitale infrastructuur waarvan de journalistiek in Nederland en Europa gebruikmaakt vrijwel geheel in handen van grote bigtech-bedrijven, met name uit de Verenigde Staten en in mindere mate uit China. Niet zozeer het feit dat dit niet-Europese partijen zijn is bezwaarlijk, als wel dat het om bedrijven gaat die gericht zijn op winstmaximalisatie, marktmonopolie en onderlinge concurrentie. Het is niet mogelijk om op dit soort platforms een open publiek debat te organiseren, met aan de basis een vrije, pluriforme journalistiek. Enerzijds verloopt

52 De elf in de CER-richtlijn genoemde sectoren zijn energie, vervoer, bankwezen, infrastructuur voor de financiële markt, gezondheidszorg, drinkwater, afvalwater, digitale infrastructuur, overheid, ruimtevaart en productie, verwerking en distributie van levensmiddelen. Nederland heeft daar zelf chemie, nucleair, 'Keren en beheren' (waterkeringen) en meteorologie aan toegevoegd.

53 Zie overweging 41 van de CER-richtlijn, via https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32022L2557

de selectie van informatie door algoritmes en AI-tools niet volgens journalistieke codes of normen. Anderzijds zijn de technologische barrières te beperkend; om in de gesloten systemen van (onderlinge) concurrenten als Microsoft, Google, Amazon of Apple te kunnen functioneren, zijn bedrijven aangewezen op het strikte gebruik van de standaarden, applicaties, platforms en onderliggende infrastructuur die deze bigtechbedrijven zelf ontwikkelen of toelaten. Daarbij bezitten deze bigtechbedrijven de uiteindelijke regie over de opslag van data en de communicatiesystemen van organisaties en individuen die daar gebruik van maken.

Binnen Nederland en Europa zijn al verschillende innovatieve partijen actief met het ontwikkelen van alternatieve publieke infrastructuren om de afhankelijkheid van Amerikaanse bigtechbedrijven te verkleinen. Soms gebeurt dit op kleine schaal en ontbreken de middelen en de partners om de reikwijdte te vergroten. Vaak ook botsen ontwikkelaars op technische of juridische grenzen, zoals rond interoperabiliteit, privacy, gegevensbescherming en mededinging. Deze grenzen beperken de mogelijkheden voor samenwerking en opschaling. Hier doet zich een kip-ei-probleem voor: zonder voldoende partners en gebruikers is het onmogelijk een volwaardige infrastructuur te ontwikkelen, terwijl aansluiting op bestaande systemen de afhankelijkheid van de bigtechbedrijven in stand houdt.

De raad adviseert daarom de Nederlandse overheid, in het bijzonder de staatssecretaris van Digitale Economie en Soevereiniteit, om samen met de journalistieke sector en aanwezige kennispartners en ontwikkelaars een voortrekkersrol op zich te nemen bij het initiëren en ondersteunen van een alternatieve publieke infrastructuur op Europees niveau. Deze infrastructuur moet geen nabootsing worden van Amerikaanse modellen, maar moet nadrukkelijk worden gebouwd op Europese publieke waarden en rechten. Ze moet gebruikmaken van open standaarden, werken met open source-toepassingen en de rechten van journalisten en gebruikers waarborgen; denk aan auteursrecht, privacywetgeving, gegevensbescherming, vrijheid van meningsuiting, redactionele onafhankelijkheid en bronbescherming. Een dergelijke publieke online ruimte moet ten dienste staan van grote en kleine, georganiseerde en individuele journalistieke spelers en gebruikers in Europa, inclusief het Caribisch deel van het Koninkrijk en (indien wenselijk) andere Europese overzeese gebieden die constitutioneel met EU-lidstaten verbonden zijn.[54]

De raad adviseert het Rijk dit thema te agenderen voor zijn eerstvolgende voorzitterschap van de Europese Unie in de tweede helft van 2029. In de aanloop hiernaartoe kunnen voorbereidingen worden getroffen, zoals het ontwikkelen van pilotprogramma's, door journalistieke en maatschappelijke partijen die zich hiertoe uitgedaagd voelen; denk aan universiteiten, hogescholen, expertisecentra en innovatielabs op het gebied van media, digitalisering en democratie. Het is belangrijk daarbij de vereiste inhoudelijke afstand van de journalistiek tot de overheid in acht te nemen. Het Rijk kan de randvoorwaarden scheppen waarbinnen de sector in samenspraak met aanverwante markt- en maatschappelijke partijen het ontwerp- en ontwikkelwerk op zich neemt. Bij het betrekken van de journalistieke sector is het van belang dat landelijke, regionale en lokale partijen aan tafel zitten (inclusief partijen uit het Caribisch deel van het Koninkrijk), en dat zowel commerciële als publieke mediabedrijven zich voelen uitgedaagd.

54 De EU spreekt in dit verband van dertien Landen en Gebieden Overzee (LGO's) gelieerd aan de EU. Het gaat naast Aruba, Bonaire, Curaçao, Saba, Sint Eustatius en Sint Maarten (verbonden aan Nederland) om Groenland (gelieerd aan Denemarken) en om Frans-Polynesië, de Franse Zuidelijke en Antarctische Gebieden, Nieuw-Caledonië, Saint-Barthélemy, Saint-Pierre en Miquelon, en Wallis en Futuna (alle verbonden aan Frankrijk).

Daarnaast moet de overheid de kwetsbaarheid van de journalistiek helpen verminderen voor verstoringen van de technologische infrastructuur waar ze op drijft. De journalistiek moet als vitale sector onafhankelijk van bigtechbedrijven kunnen voortgaan wanneer servers uitvallen of systemen worden gehackt of stilgelegd.

De autonomie en veiligheid van de journalistieke sector kan worden vergroot door de ontwikkeling van eigen servers en onafhankelijke backoffice-omgevingen die draaien op een Europese digitale infrastructuur. Dit vraagt om grote investeringen, die de draagkracht van de sector te boven gaan. Bovendien spelen hier kwesties rond mededinging. Overheidssteun is daarom onontbeerlijk. Tegelijk dient ook de sector zelf hierin te investeren. Goede voorbeelden op kleinere schaal zijn het huidige experiment van Follow the Money en De Correspondent om zich stap voor stap minder afhankelijk te maken van Amerikaanse big tech; het project Public Spaces, waarin meer dan veertig publieke organisaties (waaronder publieke omroepen en mediaorganisaties) zich hebben verenigd om expertise en technologische infrastructuur te delen; en het nieuwe open social-initiatief OSO, geïnitieerd door De Waag in samenwerking met Eurosky.[55] Door publiek-private samenwerkingen en met publieke (co)financiering kunnen de resultaten van dergelijke projecten worden opgeschaald.

Aanbeveling 4

Maak actiever gebruik van Europese en internationale wet- en regelgeving om de journalistiek en haar functie voor de democratie te beschermen en te versterken.

Op Europees niveau is de laatste jaren hard gewerkt aan het creëren van juridische kaders die aanvankelijk waren bedoeld om bigtechbedrijven te beteugelen, maar die inmiddels ook het streven naar een toestand van digitale soevereiniteit omvatten. Deze 'regulatoire tsunami' heeft tal van regelingen geleverd die zouden kunnen worden ingezet om de journalistiek en haar functie voor de democratie te beschermen.[56] Het gaat in het bijzonder om de anti-SLAPP-richtlijn[57], de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG)[58], de DSM-richtlijn (Digital Single Market Direction)[59], de Digitalemarktenverordening (Digital Markets Act ofwel DMA)[60], de Digitale-dienstenverordening (Digital Services Act ofwel DSA)[61], de Verordening Mediavrijheid (European Media Freedom Act ofwel EMFA)[62], de Verordening artificiële intelligentie (AI Act)[63], het voorstel voor een Verordening inzake cloud- en AI-ontwikkeling (Cloud and AI Development Act ofwel CADA)[64] en de creatie van een Europees democratisch schild (European Democracy Shield ofwel EUDS).[65]

55 Zie respectievelijk https://www.ftm.nl/artikelen/follow-the-money-en-de-correspondent-willen-onaf-hankelijker-worden-van-amerikaanse-tech-en-iedereen-mag-meekijken; https://publicspaces.net; https://oso.social
56 De term 'regulatoire tsunami' ontlenen we aan Steven De Schrijver, zie De Schrijver, 2026.
57 Richtlijn (EU) 2024/1069 betreffende bescherming van bij publieke participatie betrokken personen tegen kennelijk ongegronde vorderingen of misbruik van procesrecht. De implementatieprocedure tot Wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering is afgerond op 14 juli 2026 (*Staatsblad* 2026, 185).
58 Verordening (EU) 2016/679 betreffende de bescherming van natuurlijke personen in verband met de verwerking van persoonsgegevens en betreffende het vrije verkeer van die gegevens. Implementatie geschiedde via de Uitvoeringswet AVG die op 25 mei 2018 in werking is getreden.
59 Richtlijn (EU) 2019/790 inzake auteursrechten en naburige rechten in de digitale eengemaakte markt; opvolger van de Auteursrechtrichtlijn en inmiddels geïmplementeerd in de Auteurswet.
60 Verordening (EU) 2022/1925 over betwistbare en eerlijke markten in de digitale sector.
61 Verordening (EU) 2022/2065 betreffende een eengemaakte markt voor digitale diensten.
62 Verordening (EU) 2024/1083 tot vaststelling van een gemeenschappelijk kader voor mediadiensten op de interne markt.
63 Verordening (EU) 2024/1689 tot vaststelling van geharmoniseerde regels betreffende artificiële intelligentie.
64 Gepubliceerd op 3 juni 2026, https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/proposal-cloud-and-ai-development-act-cada
65 Europese Commissie 12 november 2025, JOIN(2025) 791 Final, https://eur-lex.europa.eu/legal-ontent/NL/ALL/?uri=JOIN%3A2025%3A791%3AFIN

Verbreed de anti-SLAPP-richtlijn

Zoals in dit advies benoemd, vormt de opmars van zogeheten SLAPPs (*Strategic Lawsuits Against Public Participation*) een zorgwekkende bedreiging voor journalisten op elk niveau. Deze rechtszaken zijn erop gericht journalisten en andere kritische partijen te intimideren en hun het zwijgen op te leggen.

De EU heeft inmiddels een anti-SLAPP-richtlijn vastgesteld ter bescherming van slachtoffers van dit soort rechtszaken.[66] Deze is geïmplementeerd in Nederlandse wetgeving en op 14 juli 2026 in werking getreden.[67] De implementatie bevat een aantal procedurele waarborgen: de rechter kan de eiser verplichten een financiële zekerheid te stellen voor de geschatte (proces)kosten om te bevorderen dat het SLAPP-doelwit na afloop van de procedure schadeloos kan worden gesteld, de rechter kan op verzoek van een SLAPP-doelwit de eiser die een evident ongegronde vordering heeft ingesteld in een zo vroeg mogelijk stadium niet-ontvankelijk verklaren, en de rechter kan de eiser veroordelen tot vergoeding van de (proces) kosten van de verweerder of hem een sanctie of maatregel opleggen.

Het Nederlandse procesrecht bood al veel van deze bescherming, zoals de vroege niet-ontvankelijkheidsverklaring. Dat verklaart waarom er al uitspraken in SLAPP-zaken zijn verschenen voordat de implementatie was voltooid.[68] Voor Caribisch Nederland is onderzocht in hoeverre deze procedurele waarborgen ook daar gelden of kunnen gaan gelden.[69] Gebleken is dat ook het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering BES al voorziet in veel van de procedurele waarborgen tegen SLAPPs. Er zijn daarom geen redenen om de aanvullende waarborgen voor het stellen van zekerheid en de vergoeding van de volledige proceskosten niet ook in te voeren in Caribisch Nederland.[70]

Niettemin wijst de raad op het belang van een brede implementatie van de richtlijn en adviseert hij daarbij in overweging te nemen dat de richtlijn alleen van toepassing is op burgerlijke of handelszaken met grensoverschrijdende gevolgen. Zij ziet dus niet op bestuursrechtelijke of strafrechtelijke zaken met een SLAPP-intentie en evenmin op zaken met enkel nationale gevolgen. De raad vraagt zich af of met deze beperking het beoogde doel zal worden bereikt, te meer omdat intimidatie van de pers of van individuele journalisten ook mogelijk is via (het dreigen met) een bestuursrechtelijke of strafrechtelijke procedure.[71]

Versterk de handhaving van bestaande regelgeving

Om AI-aanbieders te verplichten auteursrechtelijk beschermde werken te respecteren, een auteursrechtbeleid te voeren en transparant te communiceren over gebruikte trainingsinhoud, zijn er de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG),

66 Richtlijn (EU) 2024/1069 betreffende bescherming van bij publieke participatie betrokken personen tegen kennelijk ongegronde vorderingen of misbruik van procesrecht (*Strategic Lawsuits Against Public Participation*).
67 Geïmplementeerd via een wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (*Staatsblad* 2026, 185).
68 Bijvoorbeeld in de zaak van Granuliet Import B.V. tegen BNNVARA over de Zembla-aflevering over het storten van granuliet in natuurplassen (Hoge Raad 10 oktober 2025, ECLI:NL:HR:2025:1525); in de zaak van Bunq B.V. tegen NRC over publicaties over de Bunq bank (Rb. Noord-Holland 24 maart 2026, ECLI:NL:RBNHO:2026:3213, Rb. Amsterdam 18 december 2025, ECLI:NL:RBAMS:2025:11469, Rb. Amsterdam, 18 december 2025, ECLI:NL:RBAMS:2025:11466, Rb. Gelderland 1 september 2025, ECLI:NL:RBGEL:2025:7700); in de zaak van Cyberluck en GRS/G-Force Curaçao tegen de hoofdredacteur van de Knipselkrant Curaçao over publicaties inzake illegale goklicenties (Gemeenschappelijk Hof van Justitie van Aruba, Curaçao, Sint Maarten en van Bonaire, Sint Eustatius en Saba, 20 mei 2025, ECLI:NL:OGHACMB:2025:109); en in de zaak van Energy Transfer LP tegen Greenpeace International over een actie van Greenpeace vanwege de voorgenomen aanleg van een ondergrondse oliepijpleiding in Dakota (Rb. Amsterdam 3 juni 2026, ECLI:NL:RBAMS:2026:5461).
69 Bij de toepassing van Europees-Nederlandse wetgeving in Caribisch Nederland geldt het beginsel van *comply or explain* (pas toe of leg uit). Dit houdt in dat, hoewel de richtlijn alleen geldt voor Europees Nederland, de Nederlandse wetgeving ter omzetting daarvan ook in Caribisch Nederland van toepassing wordt, tenzij er redenen zijn om dat niet te doen.
70 Een aanpassing daartoe wordt meegenomen in de Vereenvoudigingsvoorstellen Justitie en Veiligheid 2027 (Brief regering 12 oktober 2026, 2026D50712).
71 Zie Schuurmans en Stolk, 2026.

de Digital Services Act (DSA) en de Digital Markets Act (DMA). De AVG geldt voor alle organisaties en ondernemingen die persoonsgegevens van EU-burgers bijhouden en verwerken. De DSA reguleert digitale platforms en online diensten in Europa. De DMA is erop gericht digitale markten in de EU toegankelijker en eerlijker te maken. Het toezicht op de uitvoering van de AVG is in Nederland belegd bij de Autoriteit Persoonsgegevens (AP), het toezicht op de DSA en de DMA bij de Autoriteit Consument en Markt (ACM).

Al bij de totstandkoming van de DSA en de DMA voorspelden juristen dat deze verordeningen niet streng genoeg waren voor bigtechbedrijven. De winst die zij met hun activiteiten behalen, gaat vaak ten koste van consumentenbescherming of van fundamentele rechten zoals de vrijheid van meningsuiting en gegevensbescherming. Bestaande Europese regels over mededingingsrecht, gegevensbescherming en consumentenrecht zijn onvoldoende toegerust om dergelijke inbreuken te voorkomen of om bigtechbedrijven verantwoordelijk te houden. Op de DSA is aan te merken dat ze alleen voor de allergrootste platforms geldt. Voor de DMA geldt dat beheerders van online platforms niet verplicht zijn geplaatste content te screenen en slechts in beperkte omstandigheden aansprakelijk kunnen worden gesteld voor geleden schade als gevolg van onrechtmatige informatie. De DMA biedt bovendien weinig aanknopingspunten om de economische rechten van gebruikers te beschermen, waardoor dit op het bord van de nationale wetgevers komt te liggen. De raad adviseert de nationale regelgeving op dit punt waar mogelijk aan te scherpen en te verstevigen. De EU-wetgever kiest vaak voor 'minimumharmonisatie'.[72] In dat geval is het toegestaan om op nationaal niveau in een sterkere bescherming te voorzien, mits de nationale regels niet conflicteren met het EU-recht.

De drie verordeningen hebben op nationaal niveau voorzien in extra bevoegdheden voor de AP en de ACM om ervoor te zorgen dat Europese en nationale privacyregels worden gehandhaafd en de naleving van de DMA en de DSA wordt geborgd. Daarnaast verzekeren deze verordeningen de coördinatie en versterking op Europees niveau. Deze uitbreidingen staan echter in geen verhouding tot de omvang en de macht van enkele bigtechgiganten. Op sommige terreinen hebben de verordeningen effect; zo worden deze bedrijven ten aanzien van desinformatie en privacy meer 'in het defensief' gedwongen. Maar op andere terreinen – denk aan mededinging, copyright of belastingen – hebben zij nog vrij spel. Deze thema's blijken lastig te reguleren, omdat de rechtsmacht van samenwerkingsverbanden beperkt is tot bepaalde grenzen en grondgebieden. Dat neemt niet weg dat het bieden van tegenwicht – in de vorm van Europese samenwerking en het versterken van digitale soevereiniteit – volgens de raad de enige uitweg is in het bereiken van een (zeker) evenwicht.

De raad wijst ook op de Verordening mediavrijheid ofwel de European Media Freedom Act (EMFA), die gemeenschappelijke regels bevat die de waarden van media-onafhankelijkheid en mediapluriformiteit moeten helpen realiseren in de gehele Europese Unie. De preambule van de EMFA omschrijft de vrijheid en de pluriformiteit van de media als 'twee van de belangrijkste pijlers van de democratie en de rechtsstaat'.[73] De EMFA is van toepassing op alle mediadiensten, inclusief radio-uitzendingen, podcasts en geschreven perspublicaties. Zij kent aan ontvangers van mediadiensten het recht op toegang tot een verscheidenheid aan redactioneel onafhankelijke media-inhoud toe.[74] Dit recht is cruciaal voor een vrij en democratisch

72 Dit geldt niet voor de DSA; daarin is voorzien in maximumharmonisatie.
73 Overweging 2 EMFA.
74 Artikel 3 EMFA. Dit recht vloeit reeds voort uit de vrijheid van meningsuiting en van informatie zoals neergelegd in artikel 10 EVRM en artikel 11 lid 1 Handvest.

debat.[75] Daarnaast is het recht ook essentieel voor de culturele en taalkundige verscheidenheid in de Europese Unie, gezien de rol van mediadiensten als dragers van culturele expressie.[76] Lidstaten moeten dit recht eerbiedigen en beschermen door de passende randvoorwaarden te scheppen voor een pluriform medialandschap. Hierin kan een positieve verplichting worden gelezen om een passend wetgevend en bestuurlijk kader te creëren waarin mediapluralisme daadwerkelijk kan floreren.[77]

Behalve aan ontvangers kent de EMFA ook rechten toe aan aanbieders van mediadiensten: het recht op vrij verkeer, het recht op niet-inmenging in redactionele keuzes en het recht op bronbescherming.[78] Ook bevat zij maatregelen die moeten zorgen voor een transparantere en eerlijkere toewijzing van reclame-inkomsten aan aanbieders.[79]

Op 8 oktober 2026 is de internetconsultatie gestart voor de Uitvoeringswet EMFA, waarmee zowel de Mediawet als de Mededingingswet zal worden gewijzigd. Zoals hiervoor beschreven biedt de EMFA goede handvatten voor het borgen van waarden die cruciaal zijn voor de journalistiek en voor de journalistieke functie in een democratische rechtsstaat.

Anticipeer op toekomstige regelgeving

De raad brengt nogmaals in herinnering dat de EU-wetgever doorgaans kiest voor minimumharmonisatie. Dat betekent dat het is toegestaan om bij de implementatie te voorzien in een sterkere bescherming, op voorwaarde dat de nationale regels corresponderen met het EU-recht. De raad adviseert om deze ruimte bij de implementatie van toekomstige EU-regelgeving optimaal te benutten door de nieuwe regels ook expliciet te beoordelen op hun effect voor de journalistiek en de democratische rechtsstaat. Daarmee wordt tegelijkertijd recht gedaan aan de doelstellingen van het Europees democratisch schild (EUDS).

De nieuwe AI Act bevat regels voor de ontwikkeling en het gebruik van AI-systemen en geeft rechten aan burgers die daarmee in aanraking komen. AI-systemen die door organisaties binnen de EU worden gebruikt, moeten veilig zijn en fundamentele rechten respecteren, ook als zij buiten de EU zijn ontwikkeld. De inwerkingtreding van de AI Act startte in augustus 2024 en vindt in fasen plaats; pas in augustus 2030 zal de Verordening volledig van kracht zijn.

De AI Act hanteert verschillende risicocategorieën voor AI-systemen: 'verboden praktijken', die sinds februari 2025 verboden zijn; 'hoog-risico', waarvoor zware regels gelden; en 'risico op misleiding', waaraan transparantieverplichtingen gekoppeld zijn. In de laatste risicocategorie vallen bijvoorbeeld *deepfakes*, AI-gegenereerde content en chatbots. Makers moeten altijd transparant communiceren dat en wanneer hier sprake van is, wat wordt gecontroleerd door de betrokken nationale toezichthouders.[80]

75 Hiermee sluit de EMFA aan bij de jurisprudentiestandaard van het EHRM volgens welke een democratie niet kan bestaan zonder pluralistische media. Vgl. EHRM 7 juni 2012, ECLI:CE:ECHR:2012:0607JUD003843309 (*Centro Europa 7 S.R.L en Di Stefano/Italië*), maar ook HvJ EU 26 februari 2026, C 92/23, ECLI:EU:C:2026:108 (*Commissie/Hongarije*).

76 Overweging 8 EMFA.

77 Het EHRM heeft het bestaan van een dergelijke verplichting al erkend in zijn rechtspraak. Zie EHRM 7 juni 2012, ECLI:CE:ECHR:2012:0607JUD003843309 (*Centro Europa 7 S.R.L en Di Stefano/Italië*).

78 Artikel 4 EMFA.

79 In artikel 24 en 25 EMFA, die (resp.) regels bevatten waaraan systemen van publieksmeting moeten voldoen en die regels bevatten voor reclame door, voor of namens de overheid.

80 In de concept-Uitvoeringswet AI Act kiest het kabinet voor een toezichtstructuur waarin tien bestaande markttoezichtautoriteiten er nieuwe taken bij krijgen. Voor gebieden zonder duidelijke toezichthouder wordt de AP de toezichthouder met een speciale AI-bestuurder. De AP en de Rijksinspectie Digitale Infrastructuur krijgen binnen dit stelsel een coördinerende rol.

Voor de journalistiek is verder van belang dat de AI Act met het oog op tekst- en datamining expliciet wijst op de DSM-richtlijn.[81] Daarin is vastgelegd dat voor elk gebruik van auteursrechtelijk beschermde content toestemming van de betrokken rechthebbende is vereist, tenzij er relevante uitzonderingen en beperkingen gelden op het auteursrecht.[82] Op grond hiervan kunnen rechthebbenden ervoor kiezen een voorbehoud te maken op de rechten op hun werken of andere materialen, waarmee tekst- en datamining kan worden voorkomen.[83] Indien deze *opt-out*-rechten op de juiste wijze bekend zijn gemaakt, moet een aanbieder van AI-modellen voor algemene doeleinden toestemming vragen aan de rechthebbenden indien hij de werken voor tekst- en datamining wil gebruiken.

Op 3 juni 2026 is het voorstel tot de Cloud and AI Development Act (CADA) gepresenteerd.[84] De CADA heeft tot doel de positie van Europa op het gebied van *cloud computing* en AI te versterken door een robuust regelgevingskader te creëren voor krachtige computerbronnen en digitale infrastructuur. De datacapaciteit in Europa zou de komende vijf jaar moeten verdrievoudigen en vergunningverlening zou moeten worden vereenvoudigd, waarbij Europese partijen voorrang zouden moeten krijgen. Voor cloud- en AI-diensten zullen strenge soevereiniteitseisen worden geformuleerd. De verordening wil inspelen op de groeiende vraag naar AI-toepassingen en tegelijkertijd innovatie, interoperabiliteit en een concurrerende interne markt bevorderen, waarmee de technologische soevereiniteit en economische veerkracht van Europa op lange termijn worden gewaarborgd. De CADA vormt daarmee een aanvulling op bestaande EU-regelgeving, zoals de AI Act, die een wettelijk kader biedt voor de ontwikkeling en het gebruik van AI binnen de EU.

Benut het European Democracy Shield

Op 12 november 2025 lanceerde de Europese Commissie een pakket samenhangende maatregelen en acties ter verdediging van de Europese democratieën: het Europees schild voor democratie (European Democracy Shield ofwel EUDS).[85] De EU moet veerkrachtiger worden omdat zij haar democratische processen moet kunnen verdedigen tegen een breed scala aan hybride bedreigingen. Het EUDS is gestoeld op drie pijlers: integriteit van de informatieruimte; weerbare instellingen, vrije verkiezingen en onafhankelijke media; en maatschappelijke veerkracht en betrokkenheid van burgers. Er wordt een Europees Centrum voor Democratische weerbaarheid opgericht, waarin bestaande netwerken, deskundigheid, instrumenten en middelen van de EU en de lidstaten worden samengebracht.

Een belangrijke pijler in het EUDS is het creëren van betere voorwaarden voor onafhankelijke, pluriforme en toekomstbestendige nieuwsmedia, waarmee de Europese Commissie onderkent dat nieuwsmedia in de digitale markt structurele uitdagingen ervaren. Ook dit accent rechtvaardigt het benadrukken van het belang van de journalistiek en haar belang voor de democratie. De raad ziet hierin een extra aanmoediging om de journalistiek met wet- en regelgeving zo goed mogelijk te ondersteunen, ook als dat betekent dat de Nederlandse implementatie meer bescherming biedt dan de Unierechtelijke regels vereisen.

81 In de overwegingen 104-109 van de AI Act wordt gewezen op artikel 4, derde lid, Richtlijn (EU) 2019/790 inzake auteursrechten en naburige rechten in de digitale eengemaakte markt.
82 De DSM-richtlijn bevat uitzonderingen en beperkingen die onder bepaalde voorwaarden toestaan dat werken of andere materialen voor doeleinden van tekst- en datamining worden gereproduceerd of geëxtraheerd.
83 Tenzij dit gebeurt voor doeleinden van wetenschappelijk onderzoek.
84 COM(2026), 502 Final; COM(2026), 503 Final.
85 JOIN(2025) 791 Final.

Introduceer een AI-contentheffing

In zijn recente advies *Kunstzinnig boven kunstmatig: Naar een waardengedreven toepassing van AI in de culturele en creatieve sector* adviseerde de raad de ministeries van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Economische Zaken en Koninkrijksrelaties, en Justitie en Veiligheid een alternatief vergoedingensysteem te introduceren via een heffing op content voor AI-aanbieders, dat ten goede komt aan alle makers in de culturele en creatieve sector.[86] De raad herhaalt deze aanbeveling in voorliggend advies over de journalistiek, als onderdeel van de creatieve sector, maar plaatst hier ten aanzien van de journalistiek wel een kanttekening bij.

De raad benadrukt dat het heffen van vergoedingen voor het gebruik van journalistieke content vooral een oplossing is voor wegvallende inkomsten van journalisten. Het draagt niet bij aan het veel principiëlere probleem dat zorgvuldig tot stand gebrachte journalistieke content online vogelvrij is voor foutieve of onbetrouwbare bewerking en manipulatie door AI-tools. Een dergelijke heffing is van toegevoegde waarde in het geval van generatieve-AI-modellen die erop zijn gericht gebruikers betrouwbare informatie te verschaffen met transparante verwijzingen naar journalistieke en wetenschappelijke bronnen, maar lost niet het probleem op van de AI-gegenereerde *slop* die daarnaast via de platforms de online informatiestroom vervuilt. Eerlijke betaling voor informatie waarmee AI-tools vervolgens – al dan niet doelbewust – de raderen vastdraaien en de informatie-infrastructuur vertroebelen, perverteert eerder een toch al ongezond systeem. De raad benadrukt daarom dat ook bij het invoeren van de bepleite AI-contentheffing de nood aan een publieke digitale infrastructuur onverminderd hoog blijft (zie aanbeveling 3).

86 Raadpleeg voor de volledige toelichting van deze aanbeveling: Raad voor Cultuur, 2026 (1), p. 57.

Aanbeveling 5

Onderzoek hoe de journalistieke infrastructuur in het Caribisch deel van het Koninkrijk structureel kan worden versterkt en agendeer hiertoe dit thema voor het (jaarlijkse) Vierlandenoverleg tussen de cultuurministers van de landen binnen het Koninkrijk.

Tijdens zijn voorbereiding van dit advies moest de raad constateren dat de situatie in het Caribisch deel van het Koninkrijk dermate afwijkt van die in Europees Nederland, dat die volgens hem een aanvullende, eigenstandige analyse rechtvaardigt.[87]

De raad adviseert de Nederlandse minister voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, als vertegenwoordiger van Caribisch Nederland (Bonaire, Sint Eustatius en Saba), het thema journalistieke vrijheid te agenderen voor het (jaarlijkse) Vierlandenoverleg met de minister van Koninkrijksrelaties, Onderwijs, Jeugd, Innovatie en Sport van Aruba, de minister van Onderwijs, Wetenschap, Cultuur en Sport van Curaçao en de minister van Onderwijs, Cultuur, Jeugd en Sport van Sint Maarten.

De raad ziet een aantal aanleidingen om de journalistiek in het Caribisch deel van het Koninkrijk diepgaander te bekijken. In grote lijnen ziet de journalistiek zich op de zes eilanden geconfronteerd met vergelijkbare uitdagingen als de Europees-Nederlandse journalistiek. Ook hier zien we het wegvallen van inkomsten als gevolg van platformisering en de opmars van AI; ook hier wordt het voor gebruikers moeilijker gedegen, betrouwbare journalistiek te onderscheiden van nepnieuws, desinformatie en AI-gegenereerde *slop*. De samenleving platformiseert en collectieve verbanden maken als gevolg daarvan ook op de eilanden plaats voor 'informatiebubbels'. Desinformatie als onderdeel van statelijke inmenging speelt er evengoed een rol, waarbij inmenging behalve vanuit China en Rusland voornamelijk uit Venezuela komt.

Door enkele factoren is de situatie in het Caribisch deel van het Koninkrijk echter urgenter en zorgelijker. Ten eerste is de journalistieke infrastructuur op de eilanden dunner, te meer op de kleinere eilanden. Er is sprake van een klein aantal media dat voor zijn voortbestaan rust op het initiatief van particuliere investeerders of familiekapitaal. Valt dit kapitaal weg of besluiten eigenaren ergens anders in te investeren, dan komt direct de journalistieke infrastructuur op het betreffende eiland in het geding. Een kwetsbare situatie ontstaat ook als deze particuliere eigenaren de wegvallende inkomsten als gevolg van platformisering en AI niet kunnen opvangen. Een publieke omroep ontbreekt op de eilanden. Voor de uitoefening van haar democratische functie is de journalistiek dus sterk afhankelijk van bevlogen individuen en investeerders. Duurzaamheid en continuïteit zijn daardoor onvoldoende gegarandeerd.

Journalisten en gebruikers op de eilanden zijn daarnaast, meer dan in Europees Nederland, aangewezen op social media als belangrijkste platform. Dat biedt enerzijds snelle, toegankelijke mogelijkheden tot verspreiding maar is, zoals we hebben aangetoond, funest voor het verdienvermogen van journalisten en mediabedrijven. Mogelijkheden voor scholing en bijscholing, professionalisering, onderzoek en innovatie zijn in het hele Caribisch deel van het Koninkrijk bovendien gering. Er zijn minder media, minder journalisten en de organisatie- en verenigingsgraad is er laag. Journalistieke opleidingen, beroepsverenigingen, een

87 In het najaar van 2024 heeft het ministerie van OCW een verkenner aangesteld om de behoeften van de (lokale) journalistiek in Caribisch Nederland in kaart te brengen. Mogelijk biedt het nog op te leveren rapport aanknopingspunten. De mediabegroting van 2025 vermeldt als streven de Tweede Kamer hierover in 2027 te informeren. Zie Kamerstukken II 2025/26, 36 800-VIII, nr. 16 (Mediabegrotingsbrief 2026).

raad voor de journalistiek, eigen journalistieke fondsen et cetera ontbreken er, een enkele uitzondering daargelaten (denk aan de eerder in dit advies genoemde RAPP, de Arubaanse tegenhanger van de Nederlandse Vereniging van Journalisten die in 2024 werd opgericht). Volgens signalen die de raad ontving, hebben veel journalisten zich het laatste decennium teruggetrokken uit het vak om elders lucratiever werk te zoeken. Deze situatie is min of meer te vergelijken met de situatie bij lokale journalistieke media in Europees Nederland, met dit verschil dat de aanwas op de eilanden veel kleiner is en de doorstroommogelijkheden beperkter.

Door de kleinere schaalgrootte op de eilanden en daarmee samenhangend het geringe aantal voorzieningen, die veelal sterk met elkaar verbonden zijn, kan de sector bovendien snel worden ontwricht wanneer een van de voorzieningen of sleutelfiguren wegvalt of als er een aanval op de voorzieningen plaatsvindt. Dat is des te kwetsbaarder omdat beleid ter vergroting van veiligheid of infrastructurele stevigheid beperkter is dan in Europees Nederland. Tot in 2022 had het Koninkrijk der Nederlanden bijvoorbeeld nog geen koninkrijksbreed beleid op het gebied van cyberweerbaarheid.[88] Inmiddels is hieraan gewerkt, maar nog altijd loopt het beleid niet in de pas met dat in Europees Nederland.[89] Dit soort kwetsbaarheden verdient in deze tijd van geopolitieke spanningen meer beschouwing.

Eerder dan aan maatregelen om een sterk journalistiek fundament te beschermen, zoals in Europees Nederland, lijkt in het Caribisch deel van het Koninkrijk behoefte aan een versteviging van het fundament zelf. Dan gaat het niet alleen om het versterken van de financiële positie en de langetermijnperspectieven van journalistieke media, maar ook om overige investeringen in een duurzame journalistieke infrastructuur. Te denken valt bijvoorbeeld aan het vergroten van mogelijkheden voor (bij)scholing, specialisatie, kostbare projecten en vereniging door journalisten. Grotendeels betreft het zaken die de sector inhoudelijk zelf kan oppakken, bijvoorbeeld om collectieve kwaliteitsnormen en gedragscodes te formuleren en professionalisering en innovatie te bevorderen. Daarbij lijkt een structurele ondersteuningsstructuur, vergelijkbaar met de Europees-Nederlandse fondsensystematiek, wenselijk om de infrastructuur te versterken en te verduurzamen. Belangrijk is dat dit op voldoende afstand van de overheid gebeurt, bijvoorbeeld door onafhankelijke stichtingen of fondsen, om te voorkomen dat de politiek zich inhoudelijk in de journalistiek kan of moet mengen. De gewenste afstand tussen overheid en journalistiek is voor het Caribisch deel van het Koninkrijk niet anders dan voor Europees Nederland, maar gezien de kleinere schaalgrootte en de grotere onderlinge nabijheid van volksvertegenwoordigers en journalisten dient hier des te bewuster rekening mee te worden gehouden in het belang van de democratische functie van de journalistiek. Het Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten heeft met financiering vanuit het ministerie van OCW al de mogelijkheid instrumenten te ontwikkelen en beschikbaar te stellen voor journalistieke spelers op de eilanden. Dit lijkt voor een structurele verbetering van de infrastructuur echter onvoldoende, vanwege het projectmatige en onregelmatige karakter van deze vorm van ondersteuning.

88 Zie bijvoorbeeld Analistennetwerk Nationale Veiligheid, 2022.

89 In 2025 verscheen een plan voor het ontwikkelen van digitale weerbaarheid voor het Caribisch deel van het Koninkrijk der Nederlanden. Dit plan is onderdeel van het bouwplan Cyberweerbaarheidsnetwerk en biedt een gestructureerd kader voor de aanpak van het opbouwen van een netwerk dat recht doet aan de lokale context. Zie https://www.ncsc.nl/api/media/sites/default/files/6.%2BCWN%2BBouwplan%2B2025%2BBijlage%2B6.pdf

5.3. Overwegingen voor de journalistieke sector

De journalistieke sector zelf zit onder alle genoemde technologische, maatschappelijke en geopolitieke ontwikkelingen niet stil. De sector toont zich bewust van de noodzaak tot innoveren. Zowel in zijn verschijningsvormen als in zijn verhouding tot het publiek zoekt hij lokaal, regionaal, landelijk en internationaal naar nieuwe wegen. Ook in het Caribisch deel van het Koninkrijk verkent de journalistiek manieren om ondanks de beperkte journalistieke infrastructuur haar democratische functie te blijven uitoefenen. De raad moedigt de sector aan te blijven vernieuwen en in samenwerking met zakelijke en maatschappelijke partners te blijven werken aan zijn maatschappelijke impact, zijn technologische en financiële autonomie en zijn geopolitieke weerbaarheid.

Enkele voorbeelden van geslaagde of kansrijke multistakeholder-initiatieven zijn in dit advies al benoemd. De raad is zich ervan bewust dat er nog veel meer zijn, van experimenten met AI op de redactievloer tot onderhandelingen met bigtechbedrijven, van formatinnovaties tot nieuwe manieren van publieksbinding, van aangescherpte beveiligingsmethodes voor servers en data tot uitgewerkte calamiteitenscenario's om te blijven functioneren ten tijde van crises. Tijdens zijn voorbereidende gesprekken voor dit advies heeft de raad vele inspirerende voorbeelden gehoord.

Hierboven heeft de raad al gewezen op het belang van dit soort initiatieven en samenwerkingen en op de noodzaak dat de journalistieke sector zelf een actieve bijdrage levert aan de totstandkoming en uitvoering van een integraal, meerjarig, interdepartementaal journalistiekbeleid. Vergaande betrokkenheid van de sector en van zijn maatschappelijke partners is essentieel om een dergelijk beleid te laten slagen.

De raad geeft de sector aanvullend hierop de volgende specifieke overwegingen mee:

Overweging 1

Neem gezamenlijk verantwoordelijkheid voor een breed, pluriform aanbod voor een grote diversiteit aan doelgroepen.

Het is belangrijk het maatschappelijk debat te voeden vanuit zoveel mogelijk invalshoeken. Daartoe is het nodig ook alternatieve stemmen, kleinere initiatieven en jonge journalisten ruimte te geven, mits werkend volgens gezamenlijk overeengekomen journalistieke gedragsregels of codes. Soms dreigen deze stemmen gemarginaliseerd te worden onder invloed van bijvoorbeeld mediaconcentratie, adverteerdersbelangen of beoogd publieksbereik. De sector dient ervoor te waken dat journalistieke kwaliteit en pluriformiteit altijd leidend blijven en dat de sector includerend in plaats van uitsluitend werkt. Een van de gesprekspartners voor dit advies verwoordde het in een expertsessie als volgt: 'De journalistieke opgave bestaat eruit een pluriforme kijk op de samenleving te bieden met als doel die samenleving open te houden, omdat een democratische rechtsstaat niet kan functioneren binnen een zichzelf opsluitend informatie- en kennissysteem.' Dat vraagt om een journalistieke sector die ook zelf open staat voor alternatieve en nieuwe geluiden.

Overweging 2

Communiceer transparant(er) over gemaakte redactionele keuzes.

In de gesprekken die de raad ter voorbereiding op dit advies volgde, kwam meermaals ter sprake dat vooral onder jongere generaties gebruikers het geloof in objectiviteit als maatstaf voor betrouwbaarheid heeft plaatsgemaakt voor een verlangen naar openheid: openheid over gehanteerde werkmethodes, redactionele overwegingen en gepresenteerde conclusies. Dat vraagt om (meer) transparantie over de werk- en denkwijze van journalisten en mediaorganisaties. Transparantie over redactionele keuzes kan het vertrouwen van gebruikers in de journalistiek vergroten. Het journalistieke product kan in de huidige informatiemaatschappij gemakkelijk worden geïmiteerd door niet-journalisten of door AI. Juist daarom is een betrouwbaar, transparant proces geboden. Door te laten zien hoe informatie wordt verzameld en verwerkt, hoe op basis daarvan ideeën worden geformuleerd en welke waarden daarbij worden gehanteerd, kan journalistiek zich onderscheiden van andere informatie(bronnen).

Overweging 3

Communiceer transparant(er) over het gebruik van AI en over gehanteerde journalistieke gedragsregels of codes.

De raad heeft in zijn gesprekken met de sector geconstateerd dat de meeste redacties bewust en verantwoord omgaan met AI-tools voor tekstproductie en ondersteunende processen, maar ook dat veel redacties nog geen interne AI-richtlijnen hebben opgesteld of deze nog niet openbaar hebben gemaakt voor hun publiek. Wat voor de sector vanzelfsprekend is, is dat voor het publiek echter niet per se. Om gebruikers te helpen onderscheiden welke informatie online betrouwbaar is en welke niet of minder, is het raadzaam dat redacties en journalisten de journalistieke gedragsregels of codes waaraan ze zich committeren beter zichtbaar maken voor hun publiek.

Overweging 4

Blijf bijdragen aan de bestrijding van onheus gebruik van journalistiek materiaal door AI-tools.

Hoewel de raad in dit advies constateert dat de journalistiek niet in voldoende mate is opgewassen tegen de macht van bigtechbedrijven, kan de sector in juridisch en technisch opzicht wel initiatieven nemen om onheus gebruik door AI-tools te voorkomen of te minimaliseren. Naast onderhandelingen met bigtechbedrijven over transparant gebruik van materiaal en de afdracht van rechten, kunnen mediabedrijven ook technologische barrières opwerpen die AI-*crawlers* verhinderen hun systemen binnen te dringen. Daarnaast kan de sector bijdragen aan het ontwikkelen van een alternatieve digitale publieke infrastructuur, gericht op Europese waarden, zoals in aanbeveling 3 aan de Rijksoverheid voorgesteld.

5.4. Slotwoord

De ontwikkelingen die we in dit advies hebben geschetst, vormen een serieuze bedreiging voor onze samenleving in het algemeen en de journalistiek in het bijzonder. Toch ziet de raad ook lichtpunten. Burgers, ook jongeren, die bewust eigen keuzes maken over hoe ze zich informeren en weer op zoek gaan naar authentieke ervaringen en collectieve verbanden, weg van individualisering en polarisatie. Organisaties die zich inzetten om hun afhankelijkheid van bigtechbedrijven te verkleinen. Politieke en maatschappelijke bewegingen die tegenwicht bieden aan populisme, autocratisering en geopolitieke bedreigingen. Creatieve geesten die nadenken hoe AI in ons voordeel kan worden gebruikt. Mensen die ervoor kiezen om journalist te worden en het maatschappelijk debat te voeden met relevante, betrouwbare informatie. Zij dragen allemaal bij aan een pluriforme samenleving en aan de bescherming van onze democratische rechtsstaat.

Met dit advies biedt de raad de Rijksoverheid, in het bijzonder de Nederlandse minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de verantwoordelijke ministers van Aruba, Curaçao en Sint Maarten, handvatten om de wezenlijke functie van de journalistiek voor die democratische rechtsstaat te bewaren en te verstevigen. De journalistieke sector zelf moet er alles aan doen om haar kwaliteit, relevantie en zichtbaarheid te bewaken en te blijven ontwikkelen. Daarnaast zijn inspanningen nodig van maatschappelijke en zakelijke partners om de wezenlijke functie van de journalistiek voor de democratische rechtsstaat te verdedigen en te ondersteunen.

De raad kijkt uit naar de reacties op zijn advies en verwelkomt graag gedachten en ideeën die kunnen bijdragen aan de verdere uitwerking van zijn aanbevelingen en overwegingen.

Bijlagen

Bijlage 1

Commissieleden

Lem van Eupen (voorzitter) is voorzitter van de raad van toezicht van het Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten en lid van de raad van toezicht van het Netherlands Institute for Multiparty Democracy (NIMD). Eerder vervulde ze (internationale) managementfuncties bij Nuffic, het Nationaal Agentschap Erasmus+, de Wereldomroep en het Radio Netherlands Training Centre (RNTC). Ook was ze directeur van de Faculteit Communicatie en Journalistiek aan de Hogeschool Utrecht. Ze begon haar loopbaan als journalist bij Omroep Brabant en schrijft nu artikelen voor de lokale krant in haar woonplaats.

Daniëlle Arets is Lector Designing Journalism aan de Fontys Hogeschool in Tilburg. Binnen haar lectoraat onderzoekt ze onder andere de inzet van artificiële intelligentie binnen de journalistiek. Eerder was ze *associate lector* strategische creativiteit aan de Design Academy Eindhoven. Zij is lid van de Raad voor Cultuur en van diverse adviesraden op het gebied van wetenschap en onderzoek. Als raadslid was ze ook betrokken bij de tijdelijke commissie van deskundigen die het recent uitgebrachte advies *Kunstzinnig boven kunstmatig* opstelde, over een waardengedreven toepassing van AI in de culturele en creatieve sector.

José van Dijck is universiteitshoogleraar Media en digitale samenleving aan de Universiteit Utrecht. Haar onderzoek richt zich op media, social media en mediatechnologieën. Eerder was ze onder andere president van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. In 2021 ontving zij de Spinozaprijs van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) en de C. Edward Baker Award van de International Communication Association (ICA) voor haar wetenschappelijke oeuvre. Zij publiceerde diverse boeken over platformisering en social media.

Marcel Gelauff is momenteel hoofdredacteur ad-interim van RTV Noord, en sinds september 2025 voorzitter van de Stichting PersVeilig. Hij heeft een brede ervaring in de journalistiek, van geschreven pers tot omroepen en van regionale tot landelijke media, zowel commercieel als publiek. Van 2011 tot en met 2022 was hij hoofdredacteur van *NOS Nieuws*, waar hij eerder adjunct-hoofdredacteur was. Eerder in zijn loopbaan bekleedde hij chef-functies bij *RTL Nieuws*, *De Gooi- en Eemlander* en de *Leidse Courant*. In 2023-2025 was Gelauff CEO ad-interim bij BumaStemra. Daarnaast was hij van 2015 tot 2022 voorzitter van het Nederlands Genootschap van Hoofdredacteuren en was hij van 2018 tot 2022 als medeoprichter en bestuurslid al betrokken bij PersVeilig.

Tim Sweijs is onderzoeksdirecteur van The Hague Centre for Strategic Studies (HCSS). Hij schrijft en adviseert nationaal en internationaal over vraagstukken op het gebied van geopolitiek en veiligheid, contemporain conflict, technologie en maatschappelijke weerbaarheid. Hij publiceerde diverse boeken en artikelen, waaronder recent *De Oorlog van Morgen* (Balans, 2025, met Martijn Kitzen), *Blinded by Bias* (HCSS, 2025) en *Defence Planning for Small and Middle Powers. Rethinking Force Development in an Age of Disruption* (Routledge, 2024).

Bijlage 2

Gesprekspartners

De commissie die dit advies voorbereidde heeft gesproken met de volgende personen. Van alle gesprekspartners staat de functie vermeld die zij bekleedden op het moment van het gesprek.

Christiaan Alberdingk Thijm
Partner, advocaat Bureau Brandeis en senior lecturer Universiteit van Amsterdam

Marije Arentze
Adviseur Defensie en Veiligheid, TwynstraGudde

Javina Bijl
Adviseur Raad voor het Openbaar Bestuur

Pieter van Boheemen
Directeur Post-X Society

Maarten van den Boom
Directeur-bestuurder Omroep ZuidWest

Hans Boutellier
Bijzonder hoogleraar Polarisatie & Veerkracht Vrije Universiteit Amsterdam

Ardi Bouwers
CEO China Circle

Thomas Bruning
Algemeen secretaris/directeur Nederlandse Vereniging van Journalisten (NVJ)

Giselle van Cann
Hoofdredacteur NOS Nieuws

Irene Costera Meijer
Emeritus hoogleraar Journalistiekwetenschap Vrije Universiteit

Evert Cuijpers
Directeur-bestuurder Omroep Venlo

Ot van Daalen
Universitair docent informatierecht Universiteit van Amsterdam en advocaat Rootlegal

Jurriaan van Diggelen
Hoofdonderzoeker en programmaleider Responsible Artificial Intelligence and Human-Machine Teaming TNO

Karen Donders
Directeur Publieke Opdracht, Talent & Organisatie VRT

Hazel Durand
Freelance journalist en schrijver, o.a. voor NTR Caribisch Netwerk

Abel Enklaar
Eindredacteur VPRO Medialab

Lou Errens
Medeoprichter en Chief Strategic Officer Justice for Prosperity

Perry Feenstra
Hoofdredacteur *Het Financieele Dagblad*

Wensly Francisco
Documentairemaker BNNVARA en adviseur Fonds BJP (expert Caribische Regelingen)

Maarten Gehem
Directeur en Chef Veiligheid De ArgumentenFabriek

Karlijn Goossen
Genrecoördinator journalistiek NPO

Jochem de Groot
Hoofd Beleid & Public Affairs NLdigital

Tim de Haan
Adviseur Informatie en Uitingsvrijheid Nederlandse UNESCO Commissie

Gert-Jaap Hoekman
Projectleider interactie ADR DPG Media Nederland

Christopher Houtkamp
Senior Research Fellow en Programme Lead Resilience Clingendael

Bert Hubert
Ondernemer en softwareontwikkelaar

Laura Jasper
Programmacoördinator, strategisch analist The Hague Centre for Strategic Studies

Ward de Kock
Adviseur Raad voor het Openbaar Bestuur

Gerbert Kunst
Vertegenwoordiger van Nederland in Aruba, Curaçao en Sint Maarten, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Suzanne Kunzeler
Directeur content BNNVARA

Harry Lensink
Hoofdredacteur Follow the Money

Marjolein van der Linden
Manager public affairs/stakeholders DPG Media

Deya Mensche
Onderzoeker Rijksdienst Caribisch Nederland, journalist

Daan Musters
Senior adviseur Raad voor het Openbaar Bestuur

Renée van der Nat
Onderzoeker Kwaliteitsjournalistiek in Digitale Transitie Hogeschool Utrecht

Guido van Nispen
Uitgever en directeur Mensen.work

Ilse Openneer
Hoofdredacteur RTL Nieuwsgroep RTL Nederland

Joost Oranje
Genremanager Journalistiek NPO

Nadeche Orie
Hoofd Digitale Innovatie Rijnmond

Jacquil Pandt
Freelance journalist, podcastmaker

Paula Pandt-Pompier
Freelance journalist, podcastmaker

Reijer Passchier
Hoogleraar Digitalisering en de democratische rechtsstaat Open Universiteit, universitair docent staats- en bestuursrecht Universiteit Leiden

Renske Pin
Directeur, onderzoeker RE-Quest Research & Consultancy

Jelle Postma
Oprichter en ED Justice for Prosperity

Jet de Ranitz
Voorzitter Raad van Bestuur NPO

Philippe Remarque
Adjunct-hoofdredacteur *AD* en adviseur journalistieke ontwikkeling DPG Media Nederland

Rennie Rijpma
Hoofdredacteur DPG Media Nederland/*AD*

Sven Sauvé
CEO RTL Nederland

Mirko Schäfer
Universitair hoofddocent AI, Data & Society Universiteit Utrecht

Leoni van de Schraaf
Adjunct-hoofdredacteur en chef Productiehuis ANP

Xandra Schutte
Hoofdredacteur *De Groene Amsterdammer*

Peter Smet
Algemeen directeur Stimuleringsfonds voor de Journalistiek

Margo Smit
Ombudsman NPO

René Sommer
Hoofdredacteur journalistiek KRO-NCRV

Melissa Stamper
Freelance journalist, schrijver, redacteur

Marleen Stikker
Directeur-bestuurder Waag Futurelab

Joëlle Terburg
Directeur-bestuurder Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten

Casper Thomas
Lid Nederlandse UNESCO Commissie; redacteur *De Groene Amsterdammer*, medewerker *Het Financieele Dagblad*

Marc Veeningen
Algemeen hoofdredacteur nieuws Talpa Network

Renzo Veenstra
Hoofdredacteur Omroep Brabant

Nienke Venema
Directeur-bestuurder Stichting Democratie en Media

Paul Verhagen
Senior Fellow, Geopolitiek en Technologie The Hague Centre for Strategic Studies

Jim Verhoef
Manager Public Affairs NDP Nieuwsmedia

Michael Voges
Directeur en hoofdredacteur *Amigoe Curaçao*

Claes de Vreese
Hoogleraar AI en Samenleving Universiteit van Amsterdam,
directeur Digital Democracy Center University of Southern Denmark

Corine de Vries
Hoofdredacteur regionale dagbladen Mediahuis

Gelijn Werner
Platformexpert Commissariaat voor de Media

Michael Willemse
Hoofdredacteur, uitgever, eigenaar *Antilliaans Dagblad*

Flip van Willigen
Directeur-bestuurder 1Twente Enschede en Hengelo

Evelien Wijkstra
Directeur Policy & Advocacy Free Press Unlimited

Herman Wolswinkel
Directeur NDP Nieuwsmedia

Thomas Zandstra
Afdelingshoofd Democratie Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Behalve met bovengenoemde personen sprak de raad met een groot aantal experts en (belangen)organisaties over dit onderwerp tijdens reguliere gesprekken, werkbezoeken en bijeenkomsten.

Bijlage 3

Literatuur

Albert, Michel, *Capitalisme contre Capitalisme* (Parijs: Seuil, 1991)

Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) en Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD), *Tussen vrede en oorlog. De oorlog in Oekraïne en de Russische dreiging in Europa* (2026)

Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) en Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV), *Achter de façade. Strategische normalisering vanuit de rechts-extremistische beweging* (2026), https://www.nctv.nl/documenten/2026/09/22/achter-de-facade

Analistennetwerk Nationale Veiligheid, *Themarapportage Rijksbrede Risicoanalyse Caribisch deel van het Koninkrijk der Nederlanden* (2022), https://www.clingendael.org/sites/default/files/2022-09/Themarapportage_risicoanalyse_Caribisch_deel_van_het_Koninkrijk_2022.pdf

Berk, Martijn, *DSA-transparantie in de praktijk. Ongestandaardiseerde rapportages, geautomatiseerde besluitvorming en beperkte rechtsbescherming* (NJB 2026/403)

Boutellier, Hans, *De neo-tribale revolte. Over vijandschap en solidariteit in een nieuw tijdperk* (Van Gennep, 2025)

Bouwers, Ardi en Susanne Kamerling, *Chinese influence and interference in the Dutch media landscape* (China Knowledge Network i.s.m. Clingendael en LeidenAsiaCentre, 2024)

Braak, Jonas ter en Noa van Tuijl, *Energy Transfer tegen Greenpeace. SLAPP-zaak in Nederland?* (NJCM-Bulletin 2026/2)

Chamon, Merijn en Wouter Wolfs, *De niet zo Europese verkiezingen van 2024. Een juridische en politieke analyse* (SEW 2024/5)

Cloots, Els, *De Verordening mediavrijheid. Baken van hoop in onzekere tijden* (SEW 2026/6-7)

Commissariaat voor de Media, *Digital News Report Nederland 2025* (2025), https://www.cvdm.nl/documents/3284/Digital-News-Report-2025-1.pdf

Commissariaat voor de Media, *Digital News Report Nederland 2026* (2026), https://www.cvdm.nl/documents/3892/705719_CvdM_Digital_News_Report_2026_TG.pdf

Dijck, José van, *The Culture of Connectivity. A Critical History of Social Media* (Oxford University Press, 2013)

Dijck, J. van, T. Poell en M. de Waal, *De Platformsamenleving. Strijd om publieke waarden in een online wereld* (Amsterdam University Press, 2016)

Esser, Joyce, *Art.1 Grundgesetz als inspiratie voor een waardengestuurd staats- én bestuursrecht* (www.nederlandrechtsstaat.nl, 6 augustus 2026)

European External Action Service, *1st EEAS Report on Foreign Information Manipulation and Interference Threats. Towards a framework for networked defence* (2023), https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2023/EEAS-DataTeam-ThreatReport-2023.pdf

European External Action Service, *4th EEAS Report on Foreign Information Manipulation and Interference Threats. Dismantling the FIMI House of Cards* (2026), https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/2026/documents/EEAS%204th%20Threat%20Report_web%20version_1.pdf

Faesen, Louk, Alexander Klimburg, Simon van Hoeve, Tim Sweijs, *Red Lines & Baselines. Towards a European Multistakeholder Approach to Counter Disinformation* (HCSS, 2021)

Gibbs, Natasja, *Waarom een gezonde democratie niet zonder journalisten kan. De zeven pijlers van de journalistiek, een gloedvol pleidooi* (Meulenhoff, 2026)

Goslinga, Maaike, *De Europese Unie laat zien dat het kan. Optreden tegen populisme* (De Correspondent, 21 januari 2026)

Hartlief, Ton, *De aanpak van SLAPPs in het procesrecht: effectieve regeling of symboolwetgeving?* (Ars Aequi 2023/0018)

Hins, Wouter, Tarlach McGonagle en Ymre Schuurmans, *Desinformatie en publieke omroep* (NJB 2023/1620)

Houtert, Birgit van, *Het tekortschietende Nederlandse wetsvoorstel implementatie anti-SLAPP-richtlijn. Aanbevelingen om te voorkomen dat de richtlijn een papieren tijger wordt* (NJB 2025/2082)

Ipsos I&O in opdracht van PersVeilig, *Juridische druk tegen journalisten en hoofdredacties* (2026), https://persveilig.nl/_assets/f/285119/x/c27e666b16/def-rapport-juridische-druk-tegen-journalisten.pdf

Jak, Niels, *Big Tech vanuit democratisch rechtsstatelijk perspectief. Een verkenning aan de hand van de Digital Services Act* (Computerrecht 2023/63)

Jansen, R.H.T., *Europa's techsoevereiniteitspakket* (RegelMaat 2026/3)

Jansen, R.H.T. en M.J. Vetzo, *Europese technologieregulering. The game is on* (RegelMaat 2024/3)

Kitzen, Martijn en Tim Sweijs, *De oorlog van morgen. Wat de conflicten van nu ons leren over toekomstige dreigingen* (Balans, 2025)

Koninklijke Nederlandse Akademie voor Wetenschappen (KNAW), *Vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector. Kernwaarde van een open maatschappij* (2026), https://www.knaw.nl/publicaties/vrijheid-van-meningsuiting-in-de-wetenschappelijke-sector

Koninklijke Nederlandse Akademie voor Wetenschappen (KNAW), *Vrijheid verankerd. Naar een versterkte juridische borging van academische vrijheid* (2026), https://www.knaw.nl/publicaties/vrijheid-verankerd-naar-een-versterkte-juridische-borging-van-academische-vrijheid

Lavrijssen, Noortje, *De Nederlandse concept uitvoeringswet van de AI-verordening* (VAST 2026/P-025)

Newman, Nic, *Journalism and Technology Trends and Predictions 2026* (Reuters Institute for the Study of Journalism, 2026), DOI: 10.60625/risj-ps1d-np11

Newman, Nic, Amy Ross Arguedas, Craig T. Robertson, Rasmus Kleis Nielsen en Richard Fletcher, *Digital News Report 2025* (Reuters Institute, 2025), https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2025-06/Digital_News-Report_2025.pdf

Passchier, Reijer, *De vloek van Big Tech* (oratie bij de aanvaarding van de leerstoel Digitalisering en de democratische rechtsstaat aan de Open Universiteit, 2024)

Pijnappels, Kees, *Journalisten ervaren meer druk van advocaten* (Advocatenblad 2024/4)

Pin, Renske, *Het onzichtbare potentieel.* In: René Zwart en Glenn Thodé (red.), *Last of Lust? Zeventig jaar Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden* (2024), https://dossierkoninkrijksrelaties.nl/wp-content/uploads/2024/12/Last-of-Lust-DEF.pdf

Pin, Renske, Susan van Velzen en Irwin Korstjens, *Assessment of Media Development in Curaçao based on UNESCO's Media Development Indicators* (UNESCO, 2016), https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000243896/PDF/243896eng.pdf.multi

Raad voor Cultuur, *Kunstzinnig boven kunstmatig. Naar een waardengedreven toepassing van AI in de culturele en creatieve sector* (2026), https://www.raadvoorcultuur.nl/documenten/2026/06/25/kunstzinnig-boven-kunstmatig

Raad voor Cultuur, *Maken (z)onder druk. Artistieke vrijheid als democratisch fundament* (2026), https://www.raadvoorcultuur.nl/documenten/2026/01/19/advies-artistieke-vrijheid-maken-zonder-druk

Raad voor Cultuur, *Reactie consultatie wetsvoorstel hervorming landelijke publieke omroep* (2026)

Raad voor het Openbaar Bestuur, *Herover de publieke sfeer. Wie waarborgt het maatschappelijk debat nu de journalistiek onder druk staat?* (2026), www.raadopenbaarbestuur.nl/documenten/2026/08/27/herover-de-publieke-sfeer

Reporters without Borders, *World Press Freedom Index 2025* (2025), https://rsf.org/en/rsf-world-press-freedom-index-2025-economic-fragility-leading-threat-press-freedom

Reporters without Borders, *World Press Freedom Index 2026* (2026), https://rsf.org/en/2026-rsf-index-press-freedom-25-year-low

Rijksoverheid: Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV) en ministerie van Defensie, *Weerbaarheidsopgave. Versterken van weerbaarheid in het licht van militaire en hybride dreigingen* (2024)

Roovers, Daan, *Veranker het recht op betrouwbare informatie in de Grondwet* (Wetenschappelijk Bureau GroenLinks, 25 juni 2026)

Safety of Journalists Platform / Council of Europe, *Europe Press Freedom Report. On the Tipping Point: Press Freedom 2025* (2026), https://edoc.coe.int/en/media/12468-europe-press-freedom-report-on-the-tipping-point-press-freedom-2025.html

Schrijver, Steven De, *Van regulatoire tsunami naar strategische herijking? De verschuiving in het digitale beleid van de Europese Commissie* (Computerrecht 2026/1)

Schut, Karin, Irene Costera Meijer en Edmund Lauf, *Jongeren, nieuws en sociale media. Een blik op de toekomst van het nieuws* (Commissariaat voor de Media, 2024), https://www.cvdm.nl/documents/3269/Rapport-Jongeren-nieuws-en-sociale-media.pdf

Schuurmans, Ymre en Rowie Stolk, *Van participatie naar intimidatie. Een verkenning van SLAPPs in het bestuursrecht*. In: J. Goossens e.a. (red.), *Bestuursrecht langs zelfgekozen paden: tussen regels en creatie* (Widdershoven-bundel, Wolters Kluwer 2026)

Schwengle, Mildred, *De kleine eilandstaten van het Koninkrijk der Nederlanden. Een perspectief* (Ars Aequi 2026/0380)

Smits, Rosan, *Dit is fascisme* (De Correspondent, 2025)

Sybesma, Jeffrey en Rob van Gestel, *Mensenrechten doorbreken autonomie in het Koninkrijk* (Ars Aequi 2026/0697)

Törnberg, Petter en Juliana Chueri, *When Do Parties Lie? Misinformation and Radical-Right Populism Across 26 Countries* (The International Journal of Press/Politics, 13 januari 2025), https://doi.org/10.1177/19401612241311886

Trapman, Leon, *Transparante techreuzen. De DSA en de democratische rechtsstaat* (Computerrecht 2026/114)

Vetzo, M.J., *De digitale constitutie. Over datagedreven grondwetgeven* (RegelMaat 2026/1)

Vlaamse Radio- en Televisieomroeporganisatie (VRT), *Beheersovereenkomst 2026-2030 tussen de Vlaamse Gemeenschap en de Vlaamsche Radio- en Televisieomroeporganisatie* (2025), https://www.vrt.be/nl/over-ons/onze-opdracht/beheersovereenkomst

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, *Aandacht voor Media. Naar nieuwe waarborgen voor hun democratische functies* (2024), https://www.wrr.nl/documenten/2024/10/03/aandacht-voor-media

Wolters, Pieter, *Cybersecurityrecht* (Ars Aequi 2026/0369)

Colofon

De Raad voor Cultuur is het wettelijke adviesorgaan van de regering en het parlement op het terrein van cultuur, erfgoed, creatieve sector en media. De raad is onafhankelijk en adviseert gevraagd en op eigen initiatief over actuele beleidskwesties en subsidieaanvragen.

Vrije journalistiek, weerbare democratie is een uitgave van de Raad voor Cultuur.

Leden Adviescommissie Journalistieke Vrijheid
Lem van Eupen (voorzitter)
Daniëlle Arets
José van Dijck
Marcel Gelauff
Tim Sweijs

Secretarissen
Lonneke Kok
Joachim Thissen
Renske van der Zee

Juridisch adviseur
Ellen Hardy

Eindredactie
Thomas van den Bergh

Leden Raad voor Cultuur
Kristel Baele (voorzitter)
Daniëlle Arets
Stef Avezaat
Deirdre Carasso
Nancy Jouwe
Wilbert Mutsaers
John Olivieira
Edo Righini

Secretaris-directeur
Rien Fraanje

Vormgeving
Ontwerpwerk

Raad voor Cultuur
Prins Willem Alexanderhof 20, 2595 BE Den Haag
+31 (0)6 – 50634922
info@cultuur.nl
www.raadvoorcultuur.nl

Het is toegestaan (delen van) de inhoud van deze publicatie te citeren of te verspreiden, mits daarbij de Raad voor Cultuur en deze publicatie als bronnen worden vermeld.
Aan deze publicatie kunnen geen rechten worden ontleend.

Den Haag, november 2026

Voor het opstellen van dit advies is op beperkte wijze gebruikgemaakt van AI. Er is een AI-tool gebruikt voor het (door)zoeken van relevante literatuur, die de secretarissen vervolgens altijd zelf hebben bekeken en geanalyseerd. Voor het (door)zoeken van juridische informatie is deze tool niet gebruikt.

